T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

‘‘RESUL CAFERYAN ‘IN SİYASİ İSLAM TARİHİ (SİYER) , CAFER SUBHANİ ’NİN EBEDİYET NURU (SİYER) ESERLERİNİN BİLGİ KAYNAKLARININ TAHLİLİ’’

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. AHMET SEZİKLİ

HAZIRLAYAN
SELİM ÇELİK
2004183109

ANKARA
2007

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne
ANKARA

ONAY

Selim ÇELİK tarafından hazırlanan *"Resul Caferyan'ın Siyasal İslam Tarihi (Siyer), Cafer Subhani'nin Ebediyet Nuru (Siyer) Eserlerinin Bilgi Kaynaklarının Tahlili"* başlıklı bu çalışma, *30. 07. 2007* tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda *oybirliği* ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından *İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı*'nda *Yüksek Lisans Tezi* olarak kabul edilmiştir.

(İmza)
Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN (Başkan)

(İmza)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet SEZİKLİ

(İmza)
Yrd. Doç. Dr. Ramazan KARAMAN

ÖNSÖZ

Tarih yazmaktan maksat, sadece olayların metnini açıklamak değildir. Tarih, olayları sağlam ve güvenilir kaynaklara dayanarak nakletmenin yanı sıra onların sebep ve sonuçlarını da açıklamak demektir. Bu manada tarih, geçmişlerden yadigâr kalan en büyük hazinedir.

Son Peygamber Hz. Muhammed'in '*sîreti*' her zaman olduğu gibi bugün de İslam dinini en güzel şekilde anlamanın yegâne yoludur. Onun şahsiyeti, insan hayatını her yönüyle ve her sahada aydınlatır. O'nun davranışları insanlar için mükemmel bir örnektir. O, hayatı boyunca, her insan gibi beşeri duygularla, arzularla, acılarla, zorluklarla; pek çok durumla karşılaşmıştır. Fakat O'nun ahlakı hep kusursuzdu. O, tam fazilet ve adalet sahibi, insani hata ve zaaflardan ârî bir insandı.

Tevhit davasını omuzladığı gün inanç ve fikirlerini paylaşacak tek bir kişi bile yeryüzünde yoktu. Vefatından az önce Arafat dağında îrad buyurduğu Veda hutbesi esnasında ise etrafında yüz bini aşkın sahabe bulunuyordu. 1400 küsur sene sonra bugün ise, O'nun getirdiği nurun etrafında renkleri ayrı, dilleri farklı ve fakat inanç ve gönül birliği içinde bulunan bir milyarı aşkın mensubu mevcuttur. Dillerinde O'nun ismi vardır, hayatlarında O'nun getirdiği ebedi nizam hâkimdir.

Ancak Müslümanlar organize bir topluluk ve siyasi bir güç olarak belirmeye başladığı Medine döneminde ilk ihtilaflar zuhur etmeye başlamıştır. Bu dönemde, İslam'ın yayılışına engel olmak isteyen müşrikler, Yahudiler ve Hıristiyanlar yanında belki de en mühim olanlar münafıklardır.

Daha sonra, Hz. Peygamber vefatı üzerine devlet başkanının seçimi konusu Müslümanlar arasında ihtilafa sebep olmuştur. Hz. Peygamber kendisinden sonra devleti idare edecek kişinin seçimi ile ilgili açık bir beyan da bulunmamış bu konuyu ümmetine bırakmıştı.

Beni Saîde'de Hz. Ebu Bekr'in halife seçilmesi üzerine bir grup idarecilik hakkının Hz. Ali'nin olduğunu savunarak karşı bir cephe oluşturdu. Bu cephe zamanla olgunlaşarak ve de kurumsallaşarak Ehl-i Sünnet'in karşısında Şiilik olarak ortaya çıktı.

Biz tezimizde bu cephenin Hz. Peygamber'in hayatına bakışını ve de kendi görüşlerini destekleyen delillerin neler olduğunu araştırmaya çalışacağız.

Bu araştırmayı yaparken Farsça kaynaklara ulaşmamda ve onların tercümesinde bana yardımcı olan, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tefsir Bilim Dalı doktora öğrencisi, Azerbaycanlı Aslan Maşadov arkadaşıma teşekkür ederim.

Özellikle beni bu çalışmaya yönlendiren ve bu çalışmamda elinden gelen desteği benden esirgemeyen çok değerli Hocamız Sayın Yrd. Doç. Dr. Ahmet SEZİKLİ' ye şükranlarımı sunarım.

Selim ÇELİK

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ……..……..……..……I
İÇİNDEKİLER……..……..……..III
KISALTMALAR…..……..……..……..VII
GİRİŞ……..……..……..……1
1.ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ ……..……..……..……...1
2.ARAŞTIRMANIN METODU ……..……..……..…..1
3.CAFER SUBHÂNİ VE EBEDİYET NURU ……..……..……..…….2
4.RESUL CAFERYAN VE SİYASİ İSLAM TARİHİ……..……..……3
5 .TARİH YAZIMI VE İSLAM…..……..……..……5
5.1.TARİH YAZIMINA KUR'AN'IN ETKİSİ…..……..……...……...6
5.2.TARİH YAZIMINA SÜNNET'İN ETKİSİ…..……..……7
5.3.TARİH YAZIMINA YÖNETİCİLERİN ETKİSİ..……..……8
6.SÎRE YAZIMI…….....……..……..……12
6.1.İBN-İ İSHÂKTAN ÖNCE SÎRE YAZIMI…..……..…….. ….12
6.2.MEDİNE'DE SÎRE YAZIMI…….……..……..……..

BİRİNCİ BÖLÜM

SÎRE YAZIMINDA
RESUL CAFERYAN VE CAFER SÜBHANİ'NİN
FAYDALANDIKLARI TEMEL KAYNAKLAR

1.ŞİÎ TARİH VE SİYER YAZARLARI ……..…….…….....….34
1.1. EBU MİHNEF ……..……...……...34
1.2. NASR B. MÜZAHİM MİNKARÎ…….……...35
1.3. EBU İSHAK SAKAFÎ ……...36
1.4. AHMED B. A'SEM KUFÎ…..……...…….....38
1.5.ŞEYH MÜFİD…….……..…….…….....40
2.SÜNNÎ VE ŞİÎ KABUL EDİLEN SİYERCİLER…..……...42
2.1. YA'KUBÎ…….…….…..…….....42
2.2. ALİ B. HÜSEYİN EL-MES'UDÎ…….…..……47
2.3. EBU NASR MAKDİSÎ…….…….…….…….49
3.ŞİÎ SİYERCİLERİ'NİN YARARLANDIKLARI SÜNNÎ SİYER KAYNAKLARI…….....53
3.1.VAKIDÎ……...……53
3.2.İBN-İ SA'D……...…….…..…….54
3.3.TABERÎ…….…….……...…..….55

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASİ İSLAM TARİHİ VE EBEDİYET NURU ESERLERİNDE YER ALAN EHL-İ SÜNNET'LE ŞİA ARASINDAKİ İHTİLAFLI KONULAR

1.MEKKE DÖNEMİ OLAYLARI……...57
1.1.ÂZER, İBRAHİM (A.S.)'İN BABASI MIYDI?.....57
1.2 . HZ.HATİCE……...59
1.3.HZ.PEYGAMBER'İN SÜTANNEYE VERİLMESİ……...61
1.4.İLK VAHİY NE ZAMAN NAZİL OLDU?.....62
1.5.ALENİ DAVET VE SEKALEYN HADİSİ……...66
1.6.ABESE SURESİNDE Kİ UYARI……...69
1.7.HAMZA, EBU BEKİR VE ÖMER'İN MÜSLÜMAN OLMALARI…….71
1.8.AMR B. AS VE MUAVİYE B. EBÎ SUFYAN ……73
1.9.EBU TALİB'İN ÎMANI……...75
1.10.GARANİK OLAYI……..78
2. HİCRET……80
2.1.SEVR MAĞARASINDA……...80
2.2.HZ.ALİ……..81
2.3.HİCRİ TAKVİM……...81
3. MEDİNE DÖNEMİ OLAYLARI……82
3.1.BEDR'DE HZ.ÖMER VE HZ.EBU BEKR……82
3.2.UHUD'DA HZ.ÖMER VE HZ.EBU BEKR ……85
3.3.İÇKİNİN YASAKLANMASI (HZ.ÖMER)……...87

3.4.HALİD B. VELÎD……..……..……..……...89
3.5.HACC EMİRLİĞİ(HZ.EBU BEKR VE HZ.ALİ)……..…… 91
3.6.HİLAFET KONUSU…..…….…….93
3.6.1. ŞİA'YA GÖRE HALİFE'NİN TAYİNİ.....95
3.6.2. ŞİA'YA GÖRE NÜBÜVVET VE İMAMET …...……...97
3.7.GADÎR MESELESİ…….…….....98
3.8.HZ.EBU BEKR'İN NAMAZ KILDIRMASI…..……..……....101
3.9.FEDEK SORUNU…….…….…….....103
3.10.USAME ORDUSU NEDEN SEFERE ÇIKARILMADI?…..……..104
3.11.YAZILMAYAN MEKTUP OLAYI.…….……..……...108
3.12. HZ.EBU BEKR'E BİAT…….....109
SONUÇ…….…….……..111
KAYNAKÇA…….…….……...114
ÖZET……...…….……120
ABSTRACT……...…….…….……122

KISALTMALAR

Age : Adı Geçen Eser

As : Aleyhisselam

Bkz : Bakınız

c. : Cilt

Çev. : Çeviren

H. : Hicir

Ö. : Ölüm Tarihi

s. : Sayfa

S.A.V. : Sallalahu Aleyhi Ve Sellem

vb. : Ve Benzeri

vd. : Ve Diğerleri

y.y. : Basım Yeri Yok

yy: : Yüzyıl

trs. : Tarihsiz

GİRİŞ

1.ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Araştırmamızın konusu, **‘‘**Resul Caferiyân’ın Siyasi İslam Tarihi (Siyer) ve Cafer Subhânî’nin *Ebediyet Nuru* (Siyer) adlı eserlerinin Bilgi Kaynaklarının Tahlili’’dir.

Hz. Peygamber’in hayatı, bütün güzelliklere, gönülleri ve akılları büyüleyen vasıflara sahiptir. Sîret’ten zevk almak, ondan istifade etmek, hükümlerini ve hâdiselerini anlamak için akıl ve duygu yeterlidir.

Biz bu konuyu İslam dünyasın da en meşhur ve en çok tabisi olan iki görüş, ‘Şiâ ve Ehl-i Sünnet’ açısından ele alarak daha iyi anlaşılmasını hedef edindik.

2. ARAŞTIRMANIN METODU

Tarih, olayları sağlam ve güvenilir kaynaklara dayanarak nakletmenin yanı sıra onların sebep ve sonuçlarını da açıklamak olduğu ilkesinden hareket ettim.

Önce konu hakkında genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra kaynaklar ele alınmıştır. Son olarak ta konular, iki görüşün ele aldığı rivâyetler ile işlenmiştir.

3. CAFER SUBHÂNİ VE EBEDİYET NURU

Azeri Türk Cafer SUBHÂNİ, 1928 yılında Tebriz'de doğdu. Farsçayı öğrendikten sonra, Havza-i İlmiye'ye katılmaya karar verdi. Kısa sürede başarılı olan Sübhani, sarf, nahiv ve mantık, meani, beyan, bedi, fıkıh, usul ilimlerini tahsil etmiştir.

Bundan sonra yüksek tahsil için Kum'a gelerek Şiî Ulemanın büyüklerinden ders aldı. İmam Humeyni'nin derslerini iki ciltte toplayarak, *Tehzib'ul-Usûl* adıyla 1953 yılında yayınladı.

Sübhânî, Felsefe ve Tefsir derslerini Muhammed Hüseyin Tabatabai'den öğrenmiş, Tabatabai'nin yazdığı 'Usul-i Felsefe' kitabını Arapçaya tercüme etmiştir. Bu kitap 1959'da yayınlanmıştır.

Halen Üstat'lık kürsüsünde bulunan Sübhâni'nin şimdiye kadar yayınlanan seksen'in üzerinde eseri 110 ciltte toplanmıştır. 'Mevzû-i Tefsir'(Kur-ân-ı konuya göre tefsir edişi) Sübhâni'nin olduğu söylenmetedir. Bu metotla yazmış olduğu 'Menşur-i Cavid' adındaki Kur-an Tefsiri 12 cilt halinde Farsça olarak yayınlanmıştır. Arapça'ya da çevrilen bu eser, 'Mefahm'ül Kur-an,' adıyla 7 cilt halinde İran ve Lübnan da yayınlanmıştır.

Subhâninin telif etmiş olduğu eserlerden biri de, aynı zamanda çalışmamızın temel kaynaklarından olan ve Türkçeye *Ebediyet Nuru* olarak tercüme edilen *Furûğ-u Ebediyet*'tir.[1]

Subhânî bu eserde nakli, değil tahlili bir metot izlemiştir. Aktarılan her olayın oluş nedenleri açıklanmış. Olayların sonuçları genel bir değerlendirmeye

[1] Bu eser Seyyid Cafer Hüseyni-Kadri Çelik ikilisi tarafından tercüme edilerek 2004 yılında İstanbul'da Sekaleyn Yayınları tarafından basılmıştır.

tabi tutulmuş. Bu eserde Avrupalı araştırmacıların yanlış tahlilleri de, Subhani tarafından incelenmekte ve eleştirilmektedirdir.

Eser, Şiî ve Sünnî kaynaklar kullanılarak kaleme alınmıştır. Konular kronolojik sıraya göre işlenmiştir.

Yazar eserinde, sadece siyer konularına değinmekle kalmayıp, yeri geldikçe uygun bulmadığı görüş ve rivayetler ile oryantalistlerin görüşlerine karşı cevaplar vermektedir.

Kendilerinden sıkça alıntı yaptığı, İbn-i Hişam ve Taberi[2] gibi Sünnî kaynakları olayları tam anlatmadıkları suçlamasıyla eleştirmektedir.

Eserde Hz.Ali yanlısı rivayetlere bolca yer verilmiş, ilk iki halife ise her fırsatta yerilmiştir. Hz. Osman'a ise hemen hemen hiç yer verilmemiştir.

Halifeliğin Hz. Ali'nin hakkı olduğu görüşü açık bir şekilde vurgulanmıştır. Bu hakkı Hz.Ali'ye vermeyen sahabeler de eleştirilmiştir.

4.RESUL CAFERYAN VE SİYASİ İSLAM TARİHİ

Çağdaş Şiî tarihçisidir. Siyer alanında önemli çalışmları vardır. Halen İran Medreselerinde İslam Tarihi dersleri vermektedir. Türkçe'ye iki eseri Davut DUMAN tarafından tercüme edilmiştir. Masum İmamların Fikri ve Siyasi Hayatı, İstanbul, 1994, Siyasi İslam Tarihi,Ankara, 2003.

[2] Subhânî, **Ebediyet Nûru**, s. 337.

Rasul Caferiyan'ın en önemli çalışmalarından biri de Siyer alanında yazmış olduğu *Tarih-e Siyasiy-e İslam*[3] adlı eseridir. Çalışmamızın diğer temel kaynağı olan bu eseri iki cilt halinde telif etmiştir. Birinci ciltte Hz.Peygamber'in hayatı, ikinci ciltte ise Hz.Peygamber sonrası dönemini ele almaktadır. Tarih ve Sîre yazımı konularını ayrı ayrı ele almış, bu konuları geniş bir şekilde işlemiştir. Siyeri Ehl-i Sünnet ve Şia olarak ikiye ayırmıştır. Siyer alanında ki kaynakları da Şiî ve Sünnî olarak ayırmış, bu kaynaklar ve yazarları hakkında detaylı bilgiler vermiştir.

Kaynaklar hakkında bilgi verdikten sonra konuya Arap toplumunu, dinî, örfî, sosyal ve siyasi yönden inceleyerek başlamıştır. Daha sonra Hz.Peygamber'in hayatını atalarından başlayarak bütün yönleriyle işlemiştir. Eserini Sünnî ve Şiî kaynakları kullanarak yazmıştır. Özellikle Vakıdi'den çokça alıntı yapmıştır.

Olayları işlerken ve değerlendirirken Kur'an âyetlerine çokça yer vermektedir. Bedir, Uhud ve Hendek(Ahzab) savaşlarını Kur'an âyetleri ile tahlil etmiştir. Bu yönüyle de Kur'an'a göre yazılmış bir siyer şeklindedir diyebiliriz. Eser kronolojik bir yapıdan ziyade, olaylar ve konulara göre yazılmıştır.

Eserlerde dikkat edilecek bir husus da Hz.(Hazret) sıfatının Ali için kullanılması, Ebu Bekr, Ömer ve Osman için kullanılmamasıdır. Ayrıca Hz.Hatice için kullanılması, Hz.Ayşe için ise sadece Ayşe denmesi'dir.

---

[3] Bu eser h.ş. 1377 yılında Kum'da basılmıştır. Ayrıca Davut Duman tarafından Türkçeye çevirilerek 2003 yılında Ankara'da basılmıştır.

5.TARİH YAZIMI VE İSLAM

Tarih, geçmişteki insan topluluklarının yaşayışlarını, bunların birbirleriyle olan münasebetlerini, kültür ve medeniyetlerini yer ve zaman göstererek inceleyen bilim dalı.

Zeki Velidi TOGAN'a göre tarih, toplumsal bünyenin parçası olmak itibarıyle insanlığın fiil ve fikirlerinin ilerleyişini takip eden bilgidir.[4]

İslam Tarihi, yaratılıştan başlayıp sırayla peygamberlerin anlatılıp olayların yazarın yaşadığı çağa kadar incelenmesi.

Müslümanların sahip olduğu büyük tarihî miras ve bu mirası canlı tutma arzuları tarih biliminin gelişimine önemli katkı sağlamıştır.

Müslüman tarihçiler eserlerini genelde rivayete dayalı olarak kaleme almışlardır. Bu eserler iki şekilde yazılmışlardır. Birinci olarak, kronolojik yapıda ele alınanlar. İkinci olarakta konu ve olaylara göre yazılan eserlerdir.

Biz tarih yazımına çok önemli etkisi olan üç konuyu ele alacağız.

5.1.TARİH YAZIMINA KUR'AN'IN ETKİSİ

Müslümanların tarihe ilgi duymalarında en derin etkiyi Kur'ân'ın sağladığı iddia edilebilir.[5] Kur'ân sadece birtakım tarihî verileri sunmakla kalmamış,

[4] Togan, Zeki Velidî, **Tarihte Usûl**, İstanbul, 1985.
[5] Franz Rosenthal, **A History of Muslim Historiography**, Leiden 1968, s. 39.

Müslümanları hidayete yönlendirmek ve dindar yaşamlarında söz konusu verilerden faydalanmaları için Müslümanları tarih öğrenmeye teşvik etmiştir.

Kur-an iyice tetkik edildiğinde görülecektir ki, âyetlerin yarısından çoğu, tarihi hâdiselere ayrılmıştır. 'Sen âyetlerimizi inkar edenlere, kasas'ı(bu hâdiselerin tarihini, hikayesini) anlat ki, belki düşünürler.'[6]

Bu yöneliş dairesi, hak ve batıl olayları değerlendirmekle beraber, Kur'ân'ın insanlığın toplu yaşamalarına dair sunduğu özel yasa doğrultusunda yapılmıştır. İslâm tarihi kitaplarının dinî içerikte olması ve özellikle peygamberlere dayanması bu bakış açısından etkilenmiştir. Zamanla Müslümanların tarih metinlerinde tarihî konular genişçe işlenmiştir. Fakat Kur'ân'da geçen tarihî konuların genel kalıbı olan "ibret" sıfatı çoğu zaman Müslümanlarca önemsenmiş ve tarih "ümmetlerin tecrübeleri" [*tecarib'ül-ümem*] unvanı ile sunulmuştur.

Daha sonraları Müslümanları Ehl-i Kitab'ın tarih metinlerine yönelten ve Müslümanlar arasındaki tarihî kitapların içeriğini ve tarih yazım kültürünü büyük ölçüde etkileyen peygamberler tarihine yönelik ilgi, Müslümanların peygamberler tarihine dair Kur'ân ayetlerinin tefsirine karşı duydukları ilgiden kaynaklanmıştır.[7]

5.2.TARİH YAZIMINA SÜNNET'İN ETKİSİ

Sünnet'in lugat manâsı, yol, gidiş, sîrettir. Kur'an-ı Kerim'in ''(Peygamber) kendi hevasından konuşmaz; (O her ne söylemişse) kendisine

[6] A'raf, 176.
[7] Caferiyân, **Târîh**, I, 14.

vahyolunan bir vahiydir'' âyetiyle de şehadette bulunduğu gibi, söz, fiil ve takrir olarak Hz.Peygamber'den sâdır olan her şey sünnet'tir. Sahâbe, dinî ve dünyevî yaşayışlarına düzen veren sünnet'i büyük bir titizlikle muhafaza etmeye koyulmuşlardır.[8]

Müslümanlar sünnet'i hayatlarına tatbik edebilme gayesiyle hadis ilmine çok önem vermişlerdir. Muhaddisler fıkıh, ahlak ve diğer alanlarda faydalanmak amacıyla Rasulullah'ın söz, fiil ve davranışlarını kaydetmek için yoğun çaba sarfetmişlerdir.

Hadisleri toplamaya çalışan muhtelif kitaplar ister "müsned" biçiminde ister "sünen" veya mevzûî" şeklinde olsun- Resulullah (s.a.v.)'ın sîresinin büyük bir bölümünü bu aktarımların dinî boyutlarını vurgulayarak içermekteydiler. Söz konusu kitaplar, Allah Resulü'nün vefatından sonra, dini tanımanın gereği olarak Müslümanlarca tedricen toplanan rivayetlerden meydana getirilmiştir. Tarihî bilgiler daha çok fıkıh bablarında, aktarımların satır aralarında yer almıştır. "Kitab'ül-Cihad" veya "Kitab'üs-Siyer" Allah Resulü (s.a.v.)'ın gazveleri ile bağlantılı olan en yakın fıkhî bablardır. Bu babta, savaşların tarihî meseleleri, savaşların hükmünü öğrenmenin gereği olarak yer almıştır. Ebu İshak Fezarî'nin *Kitab'üs-Siyer*'i muhaddislerin tarihe gösterdikleri ilgiyi açıkça göstermektedir.

Resulullah (s.a.v.) saygın bir şahsiyet olarak, Müslümanların zihinlerinde kendine özgü tarihî bir etki meydana getirebilirdi. Ancak Müslümanların, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i "örnek" bir kişi olarak görmeleri Resulullah (s.a.v.)'ın yaşamını en ince ayrıntılarına kadar incelemelerini gerektiriyordu. Bundan dolayı, bugün Resulullah (s.a.v.)'ın kişiliği ile ilgili en küçük bilgiye dahi sahibiz. Sonraki dönemlerde diğer Müslüman şahsiyetlerin hayatını da böyle detaylarıyla kayda geçirmeleri, bu yöntemin İslâmî tarih yazım kültüründeki tarihî etkisini

[8] Talât Koçyiğit, **Hadis Tarihi**, Ankara, 1997, s. 15.

göstermektedir. Sözgelimi, İslâmî tarih kitaplarında *şemail yazımı* bir ölçüde birinci neslin, Resulullah (s.a.v.)'ın görünüşünü ortaya koymakta gösterdikleri çaba sonucu oluşmuştur.

Sîre kitaplarının sadece Resulullah (s.a.v.)'ın kişiliğini araştırmakla veya hatta İslâm'ın genel tarihi ile sınırlı kalmadıkları, genel olarak tarihi, tarih unvanıyla ele alıp tarih kitaplarının zenginleşmesine de büyük katkı sağladıklarını görülür.[9]

5.3.TARİH YAZIMINA YÖNETİCİLERİN ETKİSİ

İnsan toplumunun sıradan fertleri dahi psikolojik açıdan tarihte kalıcı olmayı dilemişlerdir. Buna göre, topluma hâkim olan kral, yönetici ve hükümdarların tarihe geçip ölümsüzleşmeyi daha fazla istedikleri kuşku götürmez bir gerçektir. Söz konusu yönetici sınıfa mensup olanlar toplum içerisindeki etkilerinin daha derin olduğunu görmüşler ve bu etkiyi kayda geçirme çabasında olmuşlar, üstün insanlar olarak anılmayı arzulamışlardır.

Ayrıca yöneticiler halkı yönetmek için seleflerinin deneyimlerine gereksinim duymuşlardır. Bu nedenle, hem seleflerinin tarihini araştırmaya, hem de ilgili oldukları dönemi yazmaya çalışmışlardır. Haleflerinin zihinlerinde kendileri hakkında olumlu bir düşünce ve yargı taşımalarını istemişlerdir. Bu da kendi dönemlerinde cereyan eden olayların yazılmasına önem göstermelerine sebep olmuştur. Tabiatıyla tarihî konumlarını kanıtlamak için seleflerine dair ilgi duydukları konuları tarihe daha köklü ve daha asil bir biçimde yansıtmaya gayret etmişlerdir.

---

[9] Caferiyan, **Târîh**, I, 15.

İslâm dönemi yöneticileri arasında, *Nehc'ül-Belağa* kitabında yer alan tarihten ders almaya yönelik sözlerinden de anlaşıldığı üzere Hz. Ali, tarihe ciddî anlamda ilgi göstermekten söz eden ilk şahsiyettir.[10] Hz. Ali'nin gelecekte doğru hareket etmek için geçmişten yararlanılması gerektiği görüşü, Kur'ân'ın ibret almaya yönelik ortaya koyduğu ilke ile paralellik göstermektedir. Ali'den sonra Muâviye geçmişe yönelik ilgisini açıkça dile getirmiş ve bu konuda çalışmıştır. Ubeyd b. Şeriye'den Yemen kralları ile ilgili haberleri yazmasını istemiş, o da *Kitab'ül-Memalik ve Ahbar'il Maziyîn* adıyla bir kitap yazmıştır.[11] Muâviye'nin zamanının bir kısmını yazılı eserlerden okunan tarihî aktarımları dinlemekle geçirdiği söylenmektedir.[12] Muâviye, zamanın soybilimcisi Dığfel'den Yezid'e soybilimini öğretmesini de istemiştir.[13] Muâviye'nin Arapların geçmişine gösterdiği bu ilgi Arap kültürü ile bağlantısını koruma amacına yöneliktir.

Muâviye'den sonraki halifeler arasında Abdülmelik, Rasulullah'ın yaşam şekli hakkında bilgi edinmek istemiş, bu konuda Urve b. Zübeyr'e sorular sormuştur.[14] Abdülmelik'in oğlu Süleyman, Eban b. Osman b. Affan'dan Rasulullah'ın sîresine dair bir kitap yazmasını istemiştir. Fakat sonra bazı siyasî nedenlerden dolayı kitabın çoğaltılan nüshalarını yok etmiştir.[15] İbn İshak'ın sîre kitabının Halife Mansur'a sunulması da bu açıdan önemlidir. Harun Reşid'in Vâkıdî'den sîre açıklamasında bulunmasını istemesi de yöneticilerin tarih ve sîreye verdikleri önemi ve bu konuda tarihçileri teşvik etmedeki gayretlerini göstermektedir.[16]

---

[10] Caferiyân, **Târih**, I, 20.
[11] İbn Nedim Muhammed b. İshak, **el-Fihrist**, Beyrut 1964, s. 89.
[12] Ebu'l-Hasan Ali b. Hüseyn el-Mes'ûdî, **Murucu'z-Zeheb ve Meâdînu'l-Cevher**, Kahire 1964, II, 72.
[13] Şakir Mustafa, **Tarih'il-Arabî ve'l-Muvarrihun**, Beyrut 1990 I, 136.
[14] Josef Horovitz, **el-Meğazî'l-Ûla ve Müellifuha**, (Çev. Hüseyin Nassâr), Kahire 1949, s. 20-21.
[15] Caferiyân, **Târih**, I, 20.
[16] Horovitz, **el-Meğazî**, s. 102.

İslâm coğrafyasının genişlemesi ve başka milletlerin İslâm toplumuna katılmasıyla devletin başındakiler diğer padişahların tecrübelerinden yararlanma fikrine kapılmışlar ve bu da tarih yazımının alanının genişlemesine sebep olmuştur. Yöneticilerin tarihe gösterdikleri ilgi o kadar yoğundu ki bazıları, soybilimi ve tarihin padişahlara has olduğu görüşünü benimsemişlerdir.[17]

Hz.Ali'nin Kur'ân öğretileri çerçevesinde hutbelerinde halkı tarih okumaya teşvik ettiğine değinmiştik. Ali'nin bu çağrısı, Kur'ân'ın insanları tarihi araştırıp ibret almaya yönelik çağrısının devamı niteliğindedir. Ali'nin, tarihten faydalanma ve tarihî olaylardan ibret almaya yönelik çağrıları bir kitap halinde derlenmiştir.[18] Burada bu çağrılardan sadece bir tanesini aktarıyoruz:

"Sizden önceki ümmetlerin işledikleri kötülüklere, kınanan amelleri yüzünden uğradıkları belalara uğramaktan korkun. Hayırda ve şerde onların durumlarını düşünün ve onlara benzemekten sakının. Hallerinin farklılığı [iyi ve kötü hallerini] düşündüğünüz zaman, her işte onların üstünlüğünü sağlayan, düşmanlarını kendilerinden uzaklaştıran, esenlik içinde yaşatan, onları nimetlere boğan; ayrılıktan çekinmek, birleşmeyi gerekli görmek, birbirini iyiye ve doğruya yönlendirip onu tavsiye etmek gibi yüceliğe ulaştıran hallerini elde etmeye çalışın. Birbirlerini yardımsız bırakmaları, kendilerini düşünmeleri, gönüllerinde birbirlerine kin güdüp düşmanlık beslemeleri gibi belleri kıran, güçleri zayıflatan hallerinden sakının.

Sizden önceki mü'minlerin halini bir düşünün! Belaya ve imtihana uğradıkları zaman halleri nasıldı? Zahmetlerin en ağırını yüklenmediler mi? Belaların en çetinine uğramadılar mı? dünya halkı içinde halleri en sıkıntılı olan onlar değil miydi? Firavunlar onları kul ediniyor, en kötü şekilde işkence ediyor, defalarca acılığı tattırıyorlardı; helak olmak zilletinden ve düşmanların üstünlüklerinden

---

[17] Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyutî, **el-Müzhir fî Ulumi'l-luga ve Envaiha,** thk. Muhammed Ahmed Cadelmevla vd., Kahire trs., I, 357.

[18] Caferiyân, **Tarîh**, I, 20.

dolayı kahredilmekten bir türlü kurtulamıyorlardı. Ne onları giderecek bir hile, ne de başlarından savacak bir yol vardı. Sonunda Allah, düşmanların cefasına kendisine olan muhabbetleri sebebiyle dayandıklarını; Allah korkusundan kendilerine yapılan kötülüklere tahammül ettiklerini gördü de onlara belanın darlığından bir çıkış yolu açtı; zillet izzete, korkuyu güvene çevirdi. Onlara Allah katından yücelikler lütfedildi; mülkün sahipleri, hükmedenler, başkan ve önderler oldular.

Onların birlik içinde, dilekleri bir, gönülleri ılımlı, elleri ve kılıçları birbirine yardımcı, basiretleri açık ve azimlerinin tek olduğu zamanlarda nasıl olduklarına bakın; yeryüzünün efendileri olup, alemleri idare etmediler mi? Bir de işlerinin sonunun nasıl olduğuna bakın; birbirlerinden ayrıldıkları, birlikleri bozulduğu, arzuları, gönülleri birbirlerine zıtlaştığı, çeşitli fırkalara, bölüklere ayrılıp birbirleriyle savaşmaya kalkınca da Allah onlardan keramet elbisesini soyup çıkardı, nimetlerinin genişliğini esirgedi; onlardan geriye yalnız içinizden ibret alanların işine yarayan hikâyeler kaldı."[19]

6.SÎRE YAZIMI

"Sîre" ve çoğulu "siyer" kelimeleri 'gidiş' anlamındadır. İslâm âleminde "Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Biyografisi" için kullanılmış birer ıstılahtır. İslâm açısından devletler arası hukuka delalet eden bir lafızdır. Bu ıstılah yanında, *savaş yeri* ya da *savaş* anlamındaki "mağzâ" kelimesinin çoğulu olan "meğazî" kelimesi, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in savaşlarının, yani gazve ve seriyyelerinin tarihine ıtlâk olunmuş; zamanla da, onun için yazılmış eserlere verilen bir ad

[19] Caferiyân, **Târîh**, I, 21.

haline gelerek, *siyer* kelimesinin eşanlamlısı olarak kullanılmıştır. Sonuç olarak bu iki ıstılah bazen ayrı ayrı, bazen birlikte, 'Hz. Peygamber (s.a.v)'in hayatına dair yazılmış bulunan eserlere isim' olarak verilmiştir.[20] Şemail ise; Hz.Peygamber'in vucut özellikleri, ahlâki ve diğer insanlarla ilişkilerini inceleyen bilim dalı.

Siyer İslam ümmeti için Hz.Peygamber(s.a.v.)'i tanıma açısından çok önemli bir alandır. Çünkü her Müslüman Peygamberini tanımak ve O'nun yolunda olmak ister. Bunun içinde siyer alanında yapılan çalışmaları çok büyük arzu ve istekle takip etmektedirler. Şimdi bu alanla ilgili genel bilgileri ele alacağız.

6.1. İBN İSHÂK'TAN ÖNCE SÎRE YAZIMI

Sîre yazımı, bir ihtisas alanı olarak tarih yazımı özellikleriyle gündemde olduğu zaman iki temel bölümü içermekte idi: Birisi, "meb'as", diğeri, "meğazî". Birinci bölüm, Hz. Peygamber'in dedelerinden başlayıp hicretle sona eriyordu. İkinci bölüm ise, Medine döneminin askerî ve sivil olaylarını kapsıyordu. Çağdaşlarının çoğunluğu gibi Ehl-i Kitab'ın yazılarından ve onların etkisinde kalmış olan Müslümanların eserlerinden yararlanan İbn-i İshak da kitabına, yaradılış ve Hz. Peygamber'e kadar peygamberler tarihini içeren *Kitab'ül-Mübteda* bölümü ile başlamıştır. Ancak İbn İshak'ın *Sîre*'sini özetleyen İbn Hişam kitabın bu bölümünü çıkarmıştır.

[20] Josef Horovitz, **İslâmî Tarihçiliğin Doğuşu**, (Çev. Ramazan Altınay-Ramazan Özmen), Ankara Okulu Yay., Ankara 2002, s. 7.

İbn-i İshâk'ın yazdığı sîrenin, kendisinden önce sîre yazmaya ilgi duyanların dağınık çabalarının sonucu ve çalışmaların bütünü olması itibariyle, bu sîrenin konumunu ve içeriğini daha iyi kavrayabilmek için İbn-i İshak öncesi döneme göz atmamız gerekmektedir.

I. ve II. yüzyıldaki sîre, tarih ve hadis yazımı sahası ile ilgili karşımıza çıkan ilk soru şudur: Acaba söz konusu dönemde yazılı eserler meydana getirilmiş midir?

Bu sorunun cevabı hadis yazımı tarihi ile bağlantılıdır. Çünkü başlangıçta sîreye duyulan ilgi, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in buyrukları, davranışları ve yaşayışına duyulan ilgiden kaynaklanmıştır. Aslında, bir ölçüye kadar sîrenin tarihî boyutu hadisten bağımsızdı ve sîreye duyulan ilgi hadisle bağlantılı olmayabilirdi.

Hadis yazımı ile ilgili olduğundan dolayı, hadis yazımının hicrî II. yüzyılın başlarında resmî olarak başladığı; ancak gayri resmî bir şekilde daha önce de genel kabule muhalif olanların hadis yazımı ile uğraştığı söylenebilir. İlk halifeler arasında ilk defa hadis yazılması doğrultusunda ferman çıkaran Ömer b. Abdülaziz (ö.101), Fermanın çıkmasının ardından hadis yazımıyla uğraşan ilk muhaddis ise, İbn Şİhab Zührî (ö. 124) olmuştur.[21]

Hadisin taşıdığı dinî boyuttan dolayı bazı halifelerin öne sürdükleri birtakım bahaneler ile böyle bir sorunla karşılaştığı açıktır. Tarih de bu kısımla ilgili olduğu ölçüde aynı sorunla karşılaşmıştır. Buna rağmen "sîre" sadece hadisten ibaret değildi; tarihî boyutları da vardı. Bu nedenle, hadis yazımına izin vermeyen dinî atmosfer açısından daha az sorun taşıyordu. Cahiliye dönemine

[21] Caferiyân, **Târîh**, I, 37.

ait haberler, Arap soyları ve hatta söz konusu alanla ilgili sayılan hükümdarların hayatları (*Siyer'ül-Müluk*) yazılabiliyordu.

Mes'udî, Muâviye'nin elinde padişahların hayatını içeren kitapların bulunduğunu ve bu kitapların her gece kendisine okunduğunu bildirmektedir.[22] Ubeyd b. Şeriyye gibi bazı soybilimcilerinin ve Arap cahiliye dönemi haberlerini bilen kişilerin bu alanda kitapları olduğu da bildirilmiştir.[23] Yerli yersiz kitap yazan son dönem râvîlerinin, yazdıklarının kaynağının duyum mu olduğu, yoksa önceki râvîlerin izniyle onların yazılarından alıntı mı yaptıkları hususunu belirtmemeleri, I. yüzyılda yazma geleneğinin bulunup bulunmadığı noktasında yargıda bulunmamızı zorlaştırmaktadır. Sözgelimi, İbn-i İshak, Urve b. Zübeyr'den naklederken, ilgili nakli Urve'nin Zührî'den ve kendisinin de Urve'den mi duyduğunu, yoksa Urve'nin Zührî'den izin alarak kitabına aldığını ve kendisinin de Urve'nin kitabından mı naklettiğini bildirmemektedir. II. yüzyıldan itibaren izlenen metot şu şekilde idi: İzin alınarak bir kitaptan alıntı yapıldığında alıntıda kitabın ismini değil de izin veren şeyhin ismi kaydediliyor, şeyh bir kitaptan okuduğunda da senette rivayet eden şeyhin adı zikrediliyordu. Bu gelenek, kitap isminin zikredildiği ve yazarından doğrudan alıntı yapmanın yaygınlaştığı döneme kadar uzun bir süre devam etmiştir. Daha sonraları kitabın ismi ve müelliften doğrudan doğruya alıntı yapıldığı belirtilmiştir.

I. yüzyılda ve II. yüzyılın başlarında da böyle miydi, pek bilinmemekle birlikte aktarımların çoğunun mevcut kitaplardan alındığı söylenebilir. Gerçi birtakım durumlarda şifahî nakillerin mevcut olması da muhtemeldir.

Bu noktada şu sorunla karşılaşıyoruz; eğer I. yüzyıla ait yazımlar çok idiyse bizim bu dönemle ilgili daha fazla bilgiye sahip olmamız gerekirdi. Şifahî aktarımın, özellikle de olayla bağlantılı normal insanlardan aktarılan bilgilerin

---

[22] Mes'ûdî, **Murucu'z-Zeheb**, II, 72.
[23] İbn Nedim, **el-Fihrist**, s. 89.

varlığı kesindir. Müsvedde ismini verdiğimiz yazmalardan nakil II. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tarih yazımının temelini oluşturmuştur.

Sezgin bu konuda şöyle yazar: Dikkat edilmelidir ki, Taberî *Tarih*'inde senetleri, 'İbn Hamid bize şöyle anlattı, dedi ki: Sülame bize şöyle anlattı, dedi ki: İbn İshak bize şöyle anlattı' şeklinde kaydederken, aslında İbn İshak'ın *el-Meğazî* kitabından aynen iktibas etmiştir. Sezgin devamında şöyle yazar: Sözgelimi, *el-Eğani*'de yer alan bir rivayette şöyle geçer: 'Muhammed b. Hasan b. Düreyd Ömer b. Şübbeh'ten, o da Ebu Ubeyde'den, o da Avane b. Hekem'den şöyle nakletti.' Bu durumda, adı geçen yazarlardan birisinin kitabının Eb'ul Ferec İsfehanî'nin elinde olduğunu ve oradaki cümlenin aynısını naklettiğini kabul etmemiz gerekmektedir. İbn Düreyd'in veya Ömer b. Şübbeh'in ya da diğerlerinin kitap yazmış olmaları gerekmektedir. Eb'ul Ferec'in de onlardan birine veya bir kaçına dayanarak aktarmış olması muhtemeldir.[24]

Dr. Cevad Ali, Taberî'nin haber aktarımında rivaî metodu seçtiğini, bu metotta ise kitabın ismini zikretmeye gerek olmadığını; zira bu metotta râvînin isminin kitabın isminin yerine zikredildiğini yazar. Örneğin, Taberî, Ömer b. Şebbe'ten alıntı yaparken şöyle yazar: "Ömer başka bir zaman *Kitab-ı Ehl'ül-Basra* diye adlandırdığı kitabından bana bahsetti " Bu da onun Ömer'in yazılı eserlerinden yararlandığını göstermektedir. Dr. Cevad Ali şöyle devam eder: "Bu metodun sorunu, Taberî'nin nakil senedinde isimleri yer alan kişilerden hangisinin kitabından aktarımda bulunduğunun birçok yerde açık olmamasıdır."[25] İlk İslâm muhaddislerinin yazımlarının hafızaya yardımcı olma amacını taşıdığı hususuna dikkat etmekte yarar vardır. Bu yazılar herhangi bir

[24] Fuad Sezgin, **Târîhü't-Türasi'l-Arabî**, thk. Mahmûd Fehmi Hicazi-Fehmi Ebü'l-Fazl, Kahire 1977., I, 23.
[25] Cevad Ali, **Mevaridu Tarih-i Taberî**, Bağdat trs., s. 166.

düzenlemeden yoksundu ve daha çok bir müsvedde olarak dikkate değerliliği olabilirdi.

Sîre yazımı hususunda elimize birçok rivayet ulaşmıştır. Sözgelimi, bazı araştırmalar Taberî'nin, Sehl b. Hasme'nin [doğumu hicretin III. yılı] torunlarında yazılı olarak bulunduğu söylenen aktarımlarından yararlanmasını dikkate alarak onun Hz. Peygamber'in gazvelerini yazma amacını taşıdığını, hatta bir kısmını yazdığını öne sürmüşlerdir. Aynı yazar, İbn İshak'ın bazı senetlerinden faydalanarak onun önceki sîre yazmalarından yararlandığını da göstermek istemiştir.[26]

I. yüzyılda sîre yazıldığına dair en ciddi bilgi Urve b. Zübeyr'in sîre yazdığına ilişkin mevcut olan bilgidir. Vâkıdî onun, gazveleri yazan ilk kişi olduğunu belirtmektedir.[27] Sîre konusunda aktardıklarının çokluğundan, yazmadan bu kadar çok bilgiyi ezberleyemiyeceği ve başkalarına aktaramayacağı anlaşılmaktadır. Bu rivayetlerin tamamını Muhammed Mustafa el-A'zamî'nin *Meğazî Resulullah li-Urve ibn Zübeyr* isimli bir kitapta toplamıştır.[28] Vehb b. Münebbih'den, Mekke döneminin bazı haberleri ve Has'em gazvesini içeren bazı yazıların bulunduğu söylenmektedir.[29]

Tarih yazımı II. yüzyılın başlarında resmîlik kazanmıştır. Zührî, Medine'deki tanınmış muhaddis, fakih ve nakilcilerin önemli bölümünün öncüsüdür. Taberî, onun hakkında, "Rasulullah (s.a.v.)'in gazvelerini bilen en iyi kişidir" demiştir.[30] "Zührî, Emevilere bağlılığı nedeniyle Şam'a gitmiş ve Hişam b. Abdülmelik'e herkesten daha çok hizmet etmiştir. Gazvelere ilişkin rivayetleri Urve b. Zübeyr

[26] Sezgin, **Târîhü't-Türasi'l-Arabî**, I, 20 – 23. Sezgin genel olarak hadis, tefsir ve sîre gibi tüm İslâmî ilimlerde I. yüzyıla ait metinlerin bulunduğu görüşünü savunmaktadır.
[27] İbn Nedim, **el-Fihrist**, s. 123.
[28] Bu eser h.1401/m.1981 yılında Mekteb'ül-Arabiye tarafından yayımlanmıştır.
[29] Ali, **Mevaridu Tarih-i Taberî**, s. 186.
[30] Caferiyân, **Târih**, I, 40.

gibilerden öğrenerek birçokları için bizzat kendisi aktarmıştır."[31] Zührî'nin sîre hakkında aktardıklarının tamamı *el-Meğazî'ün- Nebeviye* unvanı ile İbn Şihab ez-Zührî adına Süheyl Zekkar tarafından bağımsız bir kitap şeklinde yayımlanmıştır.[32]

Her halükarda, hicrî I. asırda ve İbn-i İshak'dan önceki kuşaklar arasından bazı muhaddisler tarafından Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sîresinin toplanmasına dair bazı çabalar olmuş ise de hiçbirisinin çalışması, İbn-i İshak'ınki gibi düzenli olmadığından gerekli ilgiyi görmemiştir. İbn İshak'ın sîresi, mükemmel bir örnek olarak Ehl-i Sünnet tarihçileri tarafından kabul edildi. Onlar sonraları başka haberler topladılarsa da sonradan toplanan bu haberler daha İbn İshak'ın sîresinin haşiyeleri olarak telakkî edildi ve bu şekilde İbn İshak'ın sîresinin temel kaynak olma özelliği korunmuş oldu. Öyle ki, Şafiî[33] insanların İbn İshak'ın sîresine muhtaç olduğunu söylüyordu.

İbn İshak'tan önce sîre bilimcisi olarak tanınan kimseleri Sezgin ve Horovitz şöyle sıralarlar: Said b. Sa'd b. Ubade, Sehl b. Ebi Hasme (ö.h.41/m.161), Said b. Müseyyeb (ö.h.94/m.713), Abdullah b. Ka'b (ö.h.97/m.716), Şa'bî (ö.h.103/m.722), Eban b. Osman b. Affan (ö.h. 96-105/m.715-724), Urve b. Zübeyr (ö.h.941/m.713), Şurahbil b. Sa'd (ö.h.123/m.741), Kasım b. Muhammed b. Ebi Bekr (ö.h.107/m.717), Asım b. Ömer b. Katade (ö.h.120/m.738), Muhammed b. Şİhab Zührî (ö.h.124/m.742), Ebu İshak Amr b. Abdullah Hamedanî (ö.h.127/m.745), Ya'kub b. Utbe (ö.h.128/m.746), Abdullah b. Ebi Bekr b. Hazm (ö.h.130/m.748), Yezid b. Ruman (ö.h.130/m.748), Eb'ul-Esved Muhammed b. Abdurrahman Esedî (ö.h.131/m.749), Davud b. Hüseyin

---

[31] Sezgin, **Târîhü't-Türasi'l-Arabî**, I, 76-79.
[32] Bu eser h. 1401 yılında Dımaşk'ta basılmıştır.
[33] Ebû Bekr el-Hatîb Ahmed b. Ali b. Sabit Hatîb el-Bağdadi**, Târîhu Bağdad ev Medîneti's-Selam**, Beyrut trs., I, 219.

(ö.h.135/m.753), Eb'ul-Mu'temed Teymî (ö.h.143/m.760), Musa b.Ukbe (ö.h.141/m.758).[34]

6.2. MEDİNE'DE SÎRE YAZIMI

Sîre biliminin incelenmesinde en önemli meselelerinden birisi, bugün sîre hakkında bildiğimiz ve Hz. Peygamber'in hayatı diye elimize ulaşan bilgilerin ne şekilde ve kimler tarafından biraraya getirildiğinin bilinmesidir. İbn İshak'ın tüm bilgisini Medine'den edinmiş olduğu kesindir. Ancak üzerinde durulması gereken Medine âlimleri ve râvîlerinin sîreye ilişkin bilgileri hangi kaynakların yardımı ile biraraya getirdikleridir.

İslâm tarihi boyunca hicrî I. yüzyıldan itibaren her şehrin kendine has siyasî ve dinî eğilimi olduğunu, bu eğilimin, ister hükümetlerin politikalarına uygun olsun ister olmasın, halkın çoğunluğu tarafından benimsendiğini; doğal olarak her şehrin âlimlerinin ve râvîlerinin de bu eğilimden etkilendiklerini hatırlatmakta yarar vardır.

Tarihten anlaşıldığına göre, Şam uzun bir süre Emevî çehresi taşımıştır. Kûfe çeşitli nedenlerden dolayı içerisinde Şiî eğilimler barındırmış; Basra ise, Kûfe ile rekabet etmesi ve Cemel'e katılması nedeniyle Hz.Osman eğilimli idi. Mekke ve Medine ise, Şeyheyn[35] taraftarı olmuş ve onların görüşlerini, dinî ve siyasî görüşlerinin temeli saymışlardır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra sahabelerin bir kısmı bazı şehirlere göç ettiklerinden giderek her şehre

[34] Mezkur kişilerin hayatını Sezgin, **Tarih'üt-Türas'ül-Arabî**'de, Horovitz, **el-Meğazî'il-Ûla ve Müellifuha**'da ve Şakir Mustafa, **et-Tarih'ül-Arabî ve'l-Müverrihun**'da kaydetmişlerdir. Caferiyân, **Târih**, I, 41.

[35] Şeyheyn, iki şeyh anlamına gelmekte olup birinci ve ikinci halife kasdedilmektedir.

özgü bir hadis ekolü olmuştur. Her ekolün özelliği o şehirde ikamet eden ve öğrenci yetiştiren nüfuzlu sahabe veya sahabelerin inancına bağlıydı. Medine'de Hz.Ayşe, Ebu Hureyre ve Abdullah b. Ömer nüfuz sahibiydiler. İkinci derecede ise Zeyd b. Sabit, Enes b. Malik ve diğer râvîler yer almaktaydı. Kûfe'de Ali ve İbn Mes'ud meşhurdu ve bu şekilde diğer şehirlerde başkaları ün kazanmışlardı. Bazı bölgelerde siyasî görüş sahabelerden daha güçlü etkiye sahipti ve dinî taassupların rengi ve kokusu bu şehirleri şekillendiriyordu.

Sîre yazımında Medine'yi kurucu olarak nitelememiz gerekmektedir.[36] İlk sîre bilimcilerinin isimlerine bakıldığında tamamına yakınının Medinelilerin oluşturduğu görülmektedir.

Zührî: Bilgisini Medine'de elde etmiş olsa da I. yüzyılın son yirmi yılından II. yüzyılın otuzlu yıllarına, vefat edinceye kadar, Medine ile Şam arasında gidip gelmiştir. Meğazî biliminde önemli payı olan Zührî doğal olarak bu ilmi Şam'a aktaranlardan biri olmalıdır. O bu süre zarfında hep Emevî devletinin hizmetinde idi.

Sa'd b. Ubade ve Sahl b. Ebi Hasme: Her ikisi de Medineli ve Ensar'dan idiler. Zührî, mürsel şeklinde Ebi Hasme'den sîre hakkında rivayet aktarmıştır. "Said b. Müseyyeb" Medine fakihlerindendi ve "Ömer'in râvîsi" diye meşhurdu. Zührî ve Katade onun yetiştirdikleridir. "Ubeydullah b. Ka'b b. Malik"

---

[36] Şakir Mustafa, sîre yazımına ilişkin okulları büyük ve küçük olarak ikiye ayırır. Mustafa, ilk sîre yazım okulunun, küçük de olsa, Şam'da ortaya çıktığına inanır. Bu görüşünü kanıtlamak için ileri sürdüğü delillerin konuyla ilgisi bulunmamaktadır. Sözgelimi, Ebi Uyeyne'nin "bölünmeleri ve gazveleri öğrenmek isteyen Şam ehlinden sakınsın" sözünü Şam'da sîre yazımının mevcut olduğuna bir kanıt olarak algılamıştır. Oysa, fikhî meselelerden kasıt savaştır, ki devamına uygun olarak, Şam cephelerinde savaş, daha çok o bölgede gündemdeydi. Ayrıca, sahabe ve tabiinden hiç kimsenin Şam fetihlerini nakletmediğini ve bunun Resulullah (s.a.v.)'ın savaşları ile bir ilgisinin bulunmadığını düşünerek Şam fetihlerinin haberlerini rivayet edenlerin isimlerini zikretmiş, Şam'ın savaşları kaydetmede bir önceliğe sahip olduğunu göstermek istemiştir (bkz. Şakir Mustafa, **et-Tarih'il-Arabî ve'l Müverrihun**, I, 119-122).

Ensar'dandır. İbn İshak kendisini övmüş ve kendisinden meğazî rivayetleri nakletmiştir. Ayrıca Zührî de bu şahıstan rivayetler aktarmıştır.[37]

Eban b. Osman b. Affan: H.75/m.694 yılında Medine valisi idi. En çok Hz. Ayşe'den rivayet etmiştir. En eski sîre âlimlerindendir. İbn-i İshak kendisinden çok rivayetler aktarmıştır.[38]

Urve b. Zübeyr: En eski Medineli muhaddislerdendir. Sahabeden ve özellikle Hz.Ayşe'den çokça rivayet nakletmiştir. Urve, Zührî ve hatta Zübeyr aileleri mevalilerinden olan Musa b. Ukbe'nin önemli kaynağıdır. Oğlu Hişam b. Urve haberlerinin râvîsidir. Iraklılar onu kabul etmemişlerdir.[39]

Kasım b. Muhammed b. Ebu Bekr: Medine fakihlerinden ve Zührî'nin şeyhlerindendi.[40]

Asım b. Ömer b. Katade: Ensar'dandır. Meğazîciliği ile meşhurdur. İbn İshak kendisinden rivayet nakletmiştir. Sonraları Şam'a yerleşmiştir. Ömer b. Abdülaziz kendisine büyük Emevî Camii'nde "meğazî hikâyeleri ve sahabe menkabeleri" okumasını emretmiştir.[41]

Ya'kub b. Utbe: Medineli'dir. Zührî ile çağdaş olup meğazî âlimidir. Abdullah b. Ebi Bekr b. Hazm Medenî, İbn İshak ve diğerlerinin meğazî haberleri râvîlerindendir.

---

[37] Caferiyân, **Târîh**, I, 43.
[38] Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b Ahmed ez-Zehebî, **Tezkiret'ül-Huffaz**, Beyrut 1956, I, 173.
[39] Zehebî, **Tezkiret'ül-Huffaz**, I, 145.
[40] Caferiyân, **Târîh**, I, 43.
[41] Horovitz, **el-Meğazî'ül-Ûla ve Müellifuha**, s. 48.

Yezid b. Ruman, Zübeyroğulları mevalisinden olup Medineli'dir. Urve ve Zührî'ye dayanan meğazîye dair bir kitap yazmıştır.

Eb'ul-Esved Muhammed b. Abdurrahman Esedî: Urve b. Zübeyr'in üvey oğlu ve öğrencisidir. Musa b. Ukbe, Zührî'nin öğrencilerinden ve meğazî öncülerinden olup Medine'de yaşamıştır. Meğazî ve halifelerin sîresine dair yoğun çabaları olmuştur. Kronolojik bir tarih yazdığı da söylenir.[42]

6.3. İSLÂM'IN BAŞLANGICINDAN H.V. YÜZYILA KADAR SÎRE YAZIMI

Müslümanlar arasında tarih yazımı geleneğinin güçlü bir gelenek olduğunu söylemiştik. Bu bilim, cahiliye dönemi Arap hikayeleri, Kur'ân kıssalarının ve hadis biliminin etkisinde kalarak süratle gelişmiş, tarihî olayların açıklanmasında adı geçen üç bilim dalının metotlarının terkibinden oluşan bir metot seçmiştir. Tarihî bir kısım eserlede hadis kalıbında gelişme gösterirken diğer bazı durumlarda hadis uslûbüne riayet etmeden, senet zikrolunmaksızın sunulmuştur.

İşin çalışma metodu ile ilgili olan bölümünde dikkat edilmesi gereken husus şudur: Tarihî eserler, iki ayrı zaman diliminde iki şekilde ortaya konulmuştur. Birincisi, I. asırdan II. asrın tamamı ve III. asrın bazı dilimlerinde çalışma metodu olarak benimsenen tarihî konuların, her biri bir konuya ayrılmış monografi kalıbında ele alınıp yazıldığı metottur. Bu tür tek yazımlara seçilen genel başlık, "ahbar", "vak'a", "maktel" ve benzeriden ibarettir. Bu metot, Ebu Mihnef, Medainî ve Külebî gibi II. asır tarihçilerinin seçtiği metottur.

---

[42] Caferiyân, **Târîh**, I, 43.

Daha gelişmiş olan ve I. yüzyılın sonlarında ve daha çok III. ve IV. asırlarda gündeme gelen sonraki metot ise, tarihî eserlerin genel tarih şeklinde ve dönemsel olarak yazıldığı metottur. Bu kitaplar ya halifelerin sırasına göre veya tarihî olayların vuku bulduğu yıllara göre düzenlenmiştir. Bunların düzenlenmesinde doğal olarak tek yazımlardan yararlanılıyor ve konuları genel tarih içine yerleştiriliyordu. İkinci kuşak tanınmış tarihçiler, Halife b. Hayyat, Ya'kubî, Dîneverî ve son olarak birçok monografik yazımlardan istifade ederek büyük tarih kitabını meydana getiren Taberî'dir.

Açıktır ki, bu iki metod birbirinden farklıydı ve her birisinin kendine has özelliği vardı. Tek yazımlarda ele alınan birçok teferruat genel tarihin işine gelmiyordu. Diğer taraftan tek yazımlarda sonraki dönemde ortaya çıkan kesintide birçok tarihî bilgi, özellikle de kültürel ve toplumsal tarih muhafaza edilemedi. Medainî ve Ebu Mihnef'e ait tek yazımların ortadan kayboluşları göz önüne alındığında bu kültürel facianın derinliği daha iyi anlaşılmaktadır.

Söz konusu dönem tarihçilerinden bazılarının kendilerine has metod uyguladıkları hatırda tutulmalıdır. Sözgelimi, Zübeyr b. Bekkar, *el-Muveffekiyat*'ın yazımında kendine has bir metot izlemiştir. Muhammed b. Habib ise, *el-Münemmak* ve *el-Muhabber* kitaplarını yazarken, bir vesile ile dağınık halde bulunan tek yazımları biraraya toplamıştır. Bunların içeriğine bakıldığında ne kadar önemli oldukları tahmin edilebilir.[43]

[43] Caferiyân, **Târih**, I, 85.

6.4. H.V. YÜZYILDAN SONRA SÎRE YAZIMI

İbn İshak'ın kitabı ve Vâkıdî ile İbn Sa'd'ın eserleri, düzenleme bakımından zamanın şartlarına göre en iyi eserler olmalarına rağmen, çeşitli sebeplerden dolayı İbn İshak'ın sîresinde yer almayan önemli birçok bilgi vardı. Bu nedenle, İbn İshak'tan sonraki tarihçiler araştırmalarını sürdürmüşlerdir.

Medainî (ö.h.214), sîreye ilişkin konuların bir kısmında ilginç birtakım yazıları biraraya getirmiştir. Ama maalesef bugün söz konusu yazılardan günümüze ulaşan hiçbir iz yoktur. Yine de bu risalelerin isimleri içerikleri hakkında ipuçları vermektedir. Örneğin, *Kitab-u Tesmiyet'ül-lezine Yü'zun'en-Nebi* [Hz. Peygamber (s.a.v.)'e eziyet edenlerin isimleri)] *Kitab-u Fütuh'ün-Nebi* vb. gibi.[44]

Belazûrî, *Ensab'ül-Eşraf* kitabının bir cildini Hz. Peygamber'in sîresine ayırmıştır. İbn Hıbban Bustî, kitabı *es-Sükat*'ın birinci cildini Hz. Peygamber'in sîresine ayırmıştır. Fakat tarihçiler bu eseri pek dikkate almamışlardır. İbn Abd'il-Berr, *ed-Dürer* kitabını sîre alanında yazmıştır. Bu kitabın Musa b. Ukbe'nin *Meğazî*'sinin özeti olduğu söylenmektedir. Kadı Iyaz, *eş-Şifa bi Ta'rif'il-Mustafa* kitabını yazmıştır. Iyaz bu kitabında daha çok Hz. Peygamber'in Kur'ân'daki şahsiyeti ve Mustafa (s.a.v.)'nın ümmet üzerine olan hukukunu ele almıştır. Söz konusu eser, Hz. Peygamber'in amelî veya siyasî sîresinden ziyade, şahsı hakkındadır ve son derece saygı duyulan bir kitaptır.[45] *Nesim'ür-Riyaz fi Şerh'iş-Şifa el-Kadı Iyaz* adıyla bir kitap, Ahmed Şahabuddin el-Hafacî tarafından Kahire'de yayımlanmıştır. Molla Ali Karî (l605), Kadı Iyaz'ın *Şifa* kitabına bir şerh

---

[44] İbnü'n-Nedim, **el-Fihrist**, s. 113-114.

[45] Bu kitap defalarca yayımlanmıştır. Bizim yararlandığımız metin, Beyrut Dar'ül-Fikr yayınevince l995 yılında yayımlanan metindir.

yazmıştır. Karî'nin yazdığı şerh, söz konusu kitaba yazılan en meşhur şerh olup[46] Ebu Bekr Muhammed Beharuçî tarafından Farsça'ya tercüme edilmiştir.[47]

İbn Asakir, *Tarih-i Dımaşk*'ın birinci cildini Resulullah'ın sîresine ayırmıştır. İbn Hazm da, muhtasar bir sîre olan *Cevami'üs-Sîret'in-Nebeviyye* kitabını yazmıştır. İbn Hazm söz konusu kitabını yazarken Ebu Hissan Ziyadî'nin *Tarih*, İbn İshak'ın *Sîre*, Musa b. Ukbe'nin *Meğazî*, Vâkıdî'nin *Meğazî*, Said b. Yahya Emevî'nin *Kitab'üs-Sîre***,** Ebu Davud Secistanî'nin *İ'lam'ün-Nübüvvet*, Ebu Cafer Ahmed b. Kutaybe'nin *İ'lam'ün-Nübüvvet* ve İbn Abdülbirr'in *ed-Dürer* kitabından yararlanmıştır.[48]

İbn Teymiye'nin izleyicilerinden olan ve çok sayıda kitap yazan İbn Kayyım (h.691-751/m.1292-1350), *Zad'ül-Mead fi Hedy-i Hayr'il-İbad* kitabını beş cilt olarak (fihrist olan diğer cildi ile birlikte altı cilt) yazmıştır [Müesseset'ür-Risalet, Beyrut, 1992]. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu tür kitapların uslubü, önceki sîre kitaplarından farklıdır. Bu tür kitaplarda Hz.Peygamber'in şahsı ile ilgili bilgilerin yanı sıra, fıkhî rivayetlere de yer verilmiştir. Böylece fıkhî, askerî, hukukî ve benzeri konuları içeren sîreleri toplu olarak sunmaya çalışan bir kitap oluşturulur. Yukarıda adı geçen kitabın birinci cildi, Hz.Peygamber'in soyu hakkında olup, oğullarından, amcalarından, eşlerinden, mevaliden, hizmetçilerinden, kâtiplerinden, müezzinlerinden, koruyucularından, giyimden, evliliklerinden, oturma şeklinden, tıraş olma şeklinden, ibadet keyfiyetinden, namazdan ve diğer konulardan ki başlıca konusu bu son konudur, bahsetmektedir. İkinci cildi, zekât, hac, oruç, sefer adabı ve diğer teferruata dairdir. Üçüncü cilt, cihada dairdir. Bu bölümde savaşlar ve gazveler de tarih sırasına göre ele alınmıştır. Bu hususlardaki fıkhî tavırları dikkate değer önemdedir. Dördüncü cilt,

---

[46] Muhammed Habib, **et-Tarih ve'l-Müverrihun bi-Mekke Mine'l-Karni's-Salis el-Hicri İla Karni's-Salis Aşer,** London 1994, s. 273.
[47] Caferiyân, **Târih**, I, 87.
[48] Abdülhalim Uveys, **İbn Hazm el-Endülüsî ve Cühudühü fil-Bahs'it-Tarihi ve'l-Hizari**, Kahire, l409, s. 152-153.

Peygamber'in tedavi yöntemi, kişisel yaşam adabı, yiyecek-içecekleri ve buna benzer konular hakkındadır. Beşinci cilt, evlenme, boşanma, alım-satım ve benzeri konulara dairdir. Bu bölümlemeden yazarın eserinde fıkıh, hadis ve tarihin karışımından oluşan yeni bir metot ortaya koyduğu anlaşılmaktadır.

Ali b. Burhaneddin Halebî'nin (h.975-1044/m.1567-1635) *es-Sîret'ül-Halebiyye* veya *İnsan'ül-Üyun fi Sîret'il-Emin ve'l-Me'mun* [Dar'ül-Marifet, Beyrut, tarihsiz] adlı eseri, haberleri toplayıp çelişkileri giderme bakımından, XI. yüzyılda yapılan önemli çalışmalardandır.

Unutulmaması gereken yararlı eserlerden bazıları da şunlardır: Önemli bir bölümü Hz. Peygamber'in sîresine ayrılmış olan ve kuşkusuz halifelerin tarihini de içeren *Tarih'ül-Hamis* ve Ahmed b. Muhammed Kastalanî'ye (ö.923/1517) ait bir eser olup üç cilt halinde yayımlanan *el-Mevahib'ül-Ledünniyye bi'l-Medh'il-Muhammediyye*[49]. Bu alanda yazılmış son eserlerden bir diğeri ise, Zeynî Dehlan'ın (ö.1304/1890) yazdığı ve Halebî sîresine benzeyen *es-Sîret'ün-Nebeviyye* kitabıdır.[50]

6.5. CAFERYAN'A GÖRE 'SÎRE YAZIMINDA' TAHRİF

Resul Caferyan'a göre Emevîlerin, Ensar'a karşı güttüğü düşmanlık sîrenin tahrif edilmesinde önemli etken olmuştur. Buna rağmen, Ensar râvîlerinin sayı itibariyle çok oluşları ve kendilerine karşı yürütülen düşmanlığın çok aşırı olmayışı sîre içindeki konumlarını sağlamlaştırmıştır. Kaynaklarda Ensar'ın Emevîoğulları ve onlara bağlı şairlerce hicvedildikleri açıkca belirtilmiştir.

[49] Me'mun b. Muhyiddin el-Cennan'ın tahkiki ile 1996 yılında Beyrut'ta basılmıştır.
[50] Bu eser 1996 yılında Beyrut'ta basılmıştır.

Muâviye ve Yezid'in şair Ahtal'ı Ensar'ı hicvetmesi için tahrik ettikleri kayıtlara geçmiştir.[51]

Muâviye Ensar'a karşı o kadar olumsuz bir tavır takınmıştı ki onların Ensar lakabı ile anılmalarından hoşlanmıyordu.[52] Resulullah zamanında kâfir Kureyşlilerin ensara karşı beslediği bu düşmanlık, üçüncü halifenin öldürülmesi olayında halifeye yardımcı olmadıkları için daha da artmıştı. Sonraları Emevîler h. 63 yılında vuku bulan Hırre olayında bunun intikamını almışlardır. Bu düşmanlığın sîre yazımında bıraktığı etki Zübeyr b. Bekkar'ın rivayetinde açıkca gözlemlenmektedir.

Söz konusu rivayette şöyle denilmektedir: "Süleyman b. Abdülmelik veliahtlığı döneminde Hacc seferi sırasında Medine'ye geldi ve oradaki İslâmî eserleri ziyaret etti. Bu esnada Hz. Peygamber'in sîresinin yazılmasını arzu etti. Bunun üzerine Eban b. Osman kendi yazdığı sîreyi Süleyman'a getirdi. Sîre'nin bir nüshası yazılıp kendisine verildiğinde okudu. Ensar isimlerinin Akebe biatı ve Bedir savaşında geçtiğini görünce şöyle dedi: "Ben onların böyle faziletlere sahip olduklarını bilmiyordum. Ya benim ailem onlara haksızlık etmiş veya onlar bu faziletlere sahip değillerdi." Bunun üzerine oradakilerden istinsah edilen nüshanın yakılmasını ister. Babası Abdülmelik ile meşveret edinceye kadar ona ihtiyacı olmadığını söyler. Zira, [babası onay veririse] nüshayı tekrar istinsah etmek zor bir iş olmayacaktır. Babasıyla meşveretinde Abdülmelik ona: "Bizim üstünlüğümüzü zikretmeyen bir kitaba ne ihtiyacın var?" der. Bu rivayetten, Emevî hanedanının sadece Ehl-i Beyt'ın faziletlerini duymaya tahammül etmemekle kalmayıp, Ensar'ın isminin Akabe Antlaşması'nda veya Bedir

[51] Caferiyân, **Târih**, I, 89.
[52] Ebu'l-Ferec Ali b. Hüseyin b. Muhammed el-İsfehanî, **el-Eğani**, thk. Abdüssettar Ahmed, Beyrut 1990, XVI, 42-48.

Savaşı'nda geçmesinden dahi rahatsızlık duydukları ve bunlardan bahseden eserleri ateşe atıp yaktıkları anlaşılmaktadır.[53]

6.6. CAFERYAN'A GÖRE SÎRE'NİN TAHRİFİNDE YAZARLARIN ROLÜ

Resul Caferyan bu konuda şu şekilde düşünmektedir: ilk sîre yazarları bile ellerine ulaşan gerçekleri, inançları, görüşleri ve siyasî tavırları doğrultusunda bir şekilde artırma ve eksiltme yoluna gitmişlerdir.[54]

İbn Hişam, İbn İshak'ın sîresine dayanarak düzenlediği özetin başlangıcında, halkın zikredilmesinden hoşlanmadığı bazı konuları yazmadığını itiraf etmiştir.[55] İşte bu tutumu nedeniyle, Ebu Talib'in, İbn-i İshak sîresinde yer alan ve Resulullah'in peygamberliğine iman ettiğini açıkca dile getiren şiirlerini kendi sîresine almamıştır.[56]

Aktarılan rivayetlerin seçimi, -daha sonraları hicrî III. asır ve sonrasında- daha şiddetli bir biçimde fikrî ve hizbî sansüre uğramıştır. Buharî'nin kitabının Meğazî bölümüne bakıldığında, sahih rivayetler diye kabul edilen rivayetlerin aşırı görüşler ve mezhep taassuplarıyle tasfiye edilen rivayetler olduğu anlaşılmaktadır. Bu haberlerin râvîleri, Emevîlere muhalefete yönelik hiçbir girişimleri olmayan ve adalet isteme gibi bir geçmişleri olmadığı gibi İbn Şihâb ez-Zührî gibi yıllarca Emevîlerin hizmetinde olan sahabe ve tabiilerdir. Birkaç bin sahabe adil olunca onların adaletini zedeleyen hiçbir rivayetin aktarılmaması, başkaları aktarmış ise de bir kenara itilmesi gerektiği açıktır.

---

[53] Caferiyan, **Târîh**, I, 92.
[54] Caferiyan, **Târîh**, I, 95.
[55] Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik İbn Hişam, **es-Siretü'n-Nebeviyye,** thk. Süheyl Zekkar, Beyrut 1992
[56] İbn Hişam, **Sîre**, I, 4.

Emevîlerin menfaatlerinin veya inanç ve düşüncelerinin ölçü kabul edilmesinin yanı sıra Zübeyroğullarının menfaatleri de sîre yazımında birtakım etkilere sahip olmuştur. Zübeyroğulları ile ilgili bölümlerde -ezcümle Varaka b. Nevfel ile ilgili rivayetler veya Zübeyr'in gazvelerdeki rolüne ilişkin haberler gibi- daha fazla ihtiyat etmek gerekir. Bu râvîlerden birisi, Hişam b. Urve b. Zübeyr'dir. Zübeyr, İbn Şİhab Zührî'nin hocası olup sîre haberlerini babası Urve'den veya Zübeyroğullarının bazı mevalisinden nakletmiştir. Urve'nin haber kaynağı ise halası Hz.Ayşe'dir. Hz.Ayşe, hicrî ilk birkaç on yılda sahip olduğu nüfuzdan dolayı sîre haberlerine dair çok sayıda rivayet nakletmiştir.

Abbas hanedanı ile ilgili rivayetlere ve Abbas'ın kendisinin İslâm'ın ilk yüzyılındaki rolüne de ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Bazı araştırmacıların değindiği gibi, en önemli sîre yazarı olan İbn İshak sîresinde, Abbasoğulları lehine değişiklikler yapmıştır.[57] Bunun gerekçesi de sîresini Mansur veya oğlu Mehdi'ye sunmuş olmasıdır.[58]

6.7. ŞİÎLER'DE SÎRE YAZIMI

İslâm tarihi yazımında Şiîlerin payı oldukça büyüktür. Bu, hem Ebu Mihnef ve Külebî gibi Irak Şiîleri için geçerlidir hem de İmamiye mezhebinde olanlar için. Bu hususa kısaca değindikten sonra İmamiye Şiî'lerinin Hz.Peygamber'in sîresine dair yazdıkları kitapların tanıtımına geçeceğiz.

---

[57] Horovitz, **el-Meğazî**, s. 81.
[58] Caferiyan, **Târîh**, I, 95.

Esbağ b. Nübate, en eski Şiî yazarlardan birisidir. Onun İmam Hüseyin'nin şehit edilişine dair bir kitabı vardır.[59] Ahmed b. Ubeydullah Sakafî başka bir örnektir. Bazı kitaplarının isimleri şunlardır: *Kitab'ül-Mubidda fi Ahbari Makatili Al-i Ebi Talib*, *Kitabün fi Tafzil-i Beni Haşim*, *Zemmi Beni Ümeyye ve Etbaihim.*[60] Necâşî'nin rivayetine göre Muhammed b. Zekeriye b. Dinar'ın eserlerinden bazıları şunlardır: *el-Cemel'ül-Kebir*, *el-Cemel'ül-Muhtasar*, *Sıffîn'ül-Kebir*, *Maktel'ül-Hüseyin*, *Kitab'ün-Nehrevan*, *Maktel-ü Emir'el-Mü'minin*, *Ahbaru Zeyd*, *Ahbaru Fatıma.*[61] Diğer bir örneği, önce Zeydî olup sonra İmamiye mezhebine geçen ve tarih dalında birçok kitap yazan İbrahim b. Muhammed es-Sakefî'dir. Sakefî'nin eserlerinin bazıları şunlardır: *Kitab'ül Mübtede' ve'l-Meğazî ver'Ridde*, *Ahbaru Ömer*, *Ahbaru Osman*, *Kitab'üd-Dar vel-Ğarat*, *Ahbaru Zeyd*, *Ahbaru Muhammed Nefsi Zekiyye*.[62] Cabir b. Yezid Cu'fî'nin eserleri de aynı konuları işlemektedir: *Kitab'ül-Cemel*, *Kitab-ü Sıffîn*, *Kitab'ün-Nehrevan*, *Kitab-ü Maktel-i Emir'el-Mü'minin*, *"Kitabu Maktel'il-Hüseyn.*[63]

Ali b. Hasan b. Hasan b. Fezzal'ın tarih alanında yazdığı eserlerinden bazıları şunlardır: *Kitab'üd-Delail*, *Kitab'ül-Enbiya*, *Kitab'ül-Büşarat* ve *Kitab'ül-Kufe*.[64]

Basra şehrinin tanınmış Şiî âlimlerinden olan Abdülaziz Celludi Ezdî'nin kitaplarından bazıları şunlardır: *Kitab'ül-Cemel*, *Kitabü Sıffîn*[65], *Kitab'ül-*

---

[59] Caferiyan, **Târîh**, I, 96.
[60] İbn Nedim, **el-Fihrist**, s.166.
[61] Ebû Cafer Muhammed b. Ali b.Şehraşub et-Tabersi, **Menakıbu Âli Ebî Tâlib**, Beyrut 1985, I, 12, II, 177.
[62] Ebü'l-Abbas Ahmed b. Ali en-Necaşi el-Esedi Kufi, **Ricâl**, thk. Muhammed Cevad Nâinî, Beyrut 1988, s. 18; Ebü'l-Fazl Şehabeddin Ahmed İbn Hacer el-Askalani, **Lisan'ül-Mizan**, thk. Muhammed Abdurrahman Maraşli, Beyrut 1995, I, 102-103.
[63] Necâşî, **Ricâl**, s. 129.
[64] Necâşî, **Ricâl**, s. 258.
[65] İbn Tavus, **Minhac'üd-Da'vat'da Kitabü Sıffîn**'den naklen, Hz.Ali'nin Sıffîn Savaşı'ndan önce okuduğu iki duayı zikretmeştir Bkz. Etan Kohlberg, **Kitabhane-i İbn Tâvus ve Ahvalu Âsaru,** trc. Resul Caferyan-Seyyid Ali Kırai, Kum 1993, s. 525.

Hekemeyn, *Kitab'ül-Ğarat*, *Kitab'ül-Havaric*, *Kitabü zikri Ali fi Hürub'in-Nebi*, *Kitabü Meal'üş-Şia Bade Ali*, *Ahbar'üt-Tevvabîn ve Ayn'ül-Virde*, *Ahbar'ül-Muhtar*, *Ahbarü Ali b. Hüseyin*, *Ahbarü Ebi Cafer Muhammed b. Ali*, *Ahbarü Ömer b. Abdülaziz*, *Ahbarü Men Aşake min'eş-Şuara*, *Ahbarü Kureyş ve'l-Esnam*, *Kitabü Tabakat'ül-Arab ve'ş-Şuara*, *Kitabü Huteb'ün-Nebi*, *Kitabü Huteb-i Osman*, *Kitabü Resaili Ömer*, *Kitabü Rayat'ül-Azd* ve *Kitabü Münazarati Ali b. Musa Rıza.*[66]

Kum halkından olan Ahmed b. İsmail b. Abdullah Becelî'nin de tarih dalında birçok eseri vardır. Eserlerinden en önemlisi *Kitab'ül-Abbasî*'dir. Neccaşî bu kitap hakkında şöyle yazar: "Halifeler ve Abbasî dönemine dair on bin sayfalık büyük bir kitaptır. Ben bu kitapta doğru haberler gördüm." Bu kitap Muhammed b. Hasan Kummî'ye ulaşmış ve Kummî, *Kum Tarihi* adlı kitabında bu kitaptan dört yerde alıntı yapmıştır.[67] Ali b. Ahmed Cevvanî de, *Ahbarü Sahibi Feth* ve *Yahya b. Abudullah b. Hasan* unvanıyla iki kitap yazmıştır.[68] Kumlu tanınmış hadisçi Ahmed b. Muhammed b. Halid Bergî sîre konusunda *Kitab'ül-Meğazî* adında bir kitap yazmıştır. Bu zatın tarih alanında başka kitapları da vardır. Bazıları şunlardır: *Kitab'üş-Şiir ve'ş-Şuara*, *Kitab'ül-Büldan vel-Mesahet*, *Kitab'üt-Tarih* ve *Kitab'ül-Ensab.*[69]

İmamlar döneminin en tanınmış tarihçilerinden birisi, Eban b. Osman Ahmer Becelî'dir(170/786). Birçok kaynakta, Eban b. Osman el-Ahmer el-Becelî şeklinde anılmaktadır. Şiî kaynaklarda, kendisinin Becile kabilesi mevalisinden olduğu yer almaktadır. Becile kabilesi Şiî eğilimlere sahip Kahtanî bir kabile olarak tanınmıştır. "O'nun el-Mebde, el-Meb'as, el-Meğazî, el-Vefat, es-Sakife ve er-Ridde konularını bir araya toplayan kitabından başka bir eseri bilinmemektedir."

---

[66] Necâşî, **Ricâl**, s. 241-244.
[67] Necâşî, **Ricâl**, s. 97.
[68] Necâşî, **Ricâl**, s. 263.
[69] Necâşî, **Ricâl**, s. 76.

Şiî âlimlerin sîre yazımı ile Sünnî âlimlerin sîre yazımı arasında bir fark vardır: Şiîler, Resulullah'in hayatını daha kutsal değerlendirmişler ve Hz. Peygamber'in masumiyetini konunun temeli yapmışlardır. Ancak Sünni âlimler, Hz. Peygamber'in hayatına son derece saygılı yaklaşmalarına rağmen, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in masumiyeti konusuna tüm boyutlarıyla dikkat etmemişlerdir. Bunun en açık örneği, Eb'ul-Fazl Meşşat'ın, Seyyid Murtaza'nın *Tenzih'ül-Enbiya* adlı kitabına[70] karşı yazdığı *Zillet'ül-Enbiya* kitabıdır.[71] Hicrî VII. yüzyılda yazılan *Mu'tekad'ül-İmamiyye* kitabının Şiî yazarı, söz konusu iki görüşün karşıtlığını rapor etmiştir. Hatta hicrî III. yüzyılda bir Sünni âlimi *Maasi'ül-Enbiya* adında bir kitap yazmıştır ki, elbette ünlü Semerkantlı kelamcılar, yani Ebu Mansur Maturudî tarafından inkar edilmiştir.[72]

Nebevî sîreyle ilgili olması açısından, meğazî öğretiminin İmamlar'ın öğretim programlarında bulunduğunu da hatırlatmamız gerekir. Bunun en belirgin kanıtı, İmam Zeynelabidin'nin şu buyuruğudur: "Bizler Resulullah (s.a.v.)'in meğazîsini, Kur'ân'ın bir sûresini öğrenir gibi öğreniyorduk."[73] İmam Muhammed Bâkır ve İmam Cafer Sâdık kaynaklı haberler arasında sîre haberleri çokca bulunmakta idi, ki bu haberlerin birçoğu yazılı kaynaklarda yer almıştır. Örneğin, İbn-i İshak sîre kitabında İmam Muhammed Bâkır'a dayanarak birkaç sîre haberi aktarmıştır. Bu örneklerin bazıları İbn Sa'd'ın *Tabakat*'ında da göze çarpmaktadır. Şiî eserleri arasında, Ali b. İbrahim Kummî'nin *Tefsir*'inin yaklaşık dörtte biri, sîre ve peygamberler tarihi ile ilgilidir. Son düzenlemesi birkaç eserin biraraya getirilmesinden oluşan bu kitapta, III. ve IV. yüzyılda elde bulunan yazılı eserlerden yararlanılmıştır. Örneğin, Eban b. Osman'ın *el-Meb'as ve'l-Meğazî* kitabından istifade edilmiştir. Kummî'nin *Tefsir*'inin sîre bölümü, sadece İmam

[70] Ebü'r-Reşid Nasırüddin Abdülcelil İbn Ebü'l-Hüseyin Kazvini, **Kitab'ün-Nakz**, Payan 1952, s. 11.
[71] Abdulcelil Kazvinî, **en-Nakz**, s. 244.
[72] Caferiyan, **Târîh**, I, 101.
[73] Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer İbn Kesir, **el Bidaye ve'n Nihaye**, Beyrut 1981, III, 242.

Muhammed Bâkır ve İmam Cafer Sadık'dan bize ulaşan rivayetlerden oluşan kitaplardan birisidir.

Başka bir örnek de Abdullah b. Meymun'un *Meb'as'ün-Nebi ve Ahbarihi* kitabıdır. Bu zat İmam Bâkır ve İmam Sadık'dan direkt olarak rivayet aktarmıştır.[74] Her halükarda bunlar İmamlar'ın ve Şiîlerin sîreye verdikleri önemi gösteren delillerdir. Bununla birlikte, genel İslâm tarihi de Şiîlerin ilgisini çekmiştir.

Hicrî VI. yüzyılın sonları ve VII. yüzyılın başlarının tanınmış Şiî tarihçilerinden olan İbn Ebi Tayy'ın eserleri arasında üç ciltlik bir *Meğazî* kitabı bulunduğu kaydedilmektedir, ancak ne yazık ki bu kitap elimize ulaşmamıştır.

Şiîler peygamberler tarihi alanında da çalışmalar ortaya koymuştur. Bu çalışmalar, İslâm tarihi kitaplarında genellikle "el-Mübtede" unvanıyla bilinmektedir. Bu unvan Adem (a.s.)'ın yaradılışından en son Peygamber Hz.Peygamber'e kadar olan beşer tarihini içermektedir. Eban b. Osman Ahmer'in *el-Mübtede' ve'l-Meb'as ve'l-Meğazî* adlı kitabı, Şiîler arasında bu tür haberleri yazma geleneğinin bulunduğunu göstermektedir. Kuşkusuz söz konusu eser de, içerdiği birtakım İsrailî rivayetlerden dolayı kabul edemeyeceğimiz bir kitaptır.[75]

Şiî kaynaklar arasında peygamberler tarihi bölümü dağınık halde, ama çok geniş olarak yer almıştır. Allâme Meclisî bu haberleri *Bihar'ül-Envar* kitabının on bir ila on dördüncü ciltlerinde kaydetmiştir. Bu haberler yoğun olarak Şeyh Saduk'un eserlerinde, Ali İbrahim Kummî'nin ve Ayaşî'nin *Tefsir*'i ile Tabersî'nin *Mecma'ül-Beyan*'ı gibi eserlerde bulunmaktadır. Bu tür eserlerde, Ka'b'ül-Ahbar, Abdullah b. Selam özellikle de Vehb b. Münebbih'ten aktarılan Sünni haberleri

[74] Necâşî, **Ricâl**, s. 213.
[75] Caferiyan, **Târîh**, I, 106.

çokca vardır. İbn Tavus *Ferec'ül-Mehmum* kitabında, Muhammed b. Halid b. Abdurrahman Bergî'nin *Kısas'ül-Enbiya* adında bir kitabının bulunduğundan sözetmektedir.[76]

Bu konuda müstakil olarak yazılan ve elimize ulaşan kitaplar arasında Kutbeddin Ravendî'nin *Kısas'ül-Enbiya* kitabına işaret edilebilir. Bu kitap peygamberler tarihinin yanı sıra Resulullah (s.a.v.)'in mucizelerine ve hayatına [on dokuzuncu ve yirminci bablar] da yer vermiştir. Eser bu açıdan da dikkate değerdir. Ravendî kitabını yazarken herhangi bir senet kullanmamıştır. Aktardığı konuyu tanınmış bir kitaba dayandırmamaktadır. [77]

[76] Etan Kohlberg, **Kitabhane-i İbn Tâvus ve Ahvalu Âsaru,** trc. Resul Caferyan-Seyyid Ali Kırai, Kum 1993, s. 486.
[77] Caferiyan, **Târîh**, I, 106.

BİRİNCİ BÖLÜM

SÎRE YAZIMINDA
RESUL CAFERYAN VE CAFER SÜBHANİ'NİN
FAYDALANDIKLARI TEMEL KAYNAKLAR

1. ŞİÎ TARİH VE SİYER YAZARLARI

1.1.Ebu Mihnef (h.90-157/m.709-774)

Lut b. Yahya b. Said b. Mihnef b. Süleym Ezdî, hicrî II. yüzyılın tanınmış tarihçilerindendir. Şiî olduğu teyit edilmiş ve bu nedenle hadisçilerce metruk addedilmiştir. İbn Hıbban, onun Rafizî olduğunu ve Sahabelere küfrettiğini söylemektedir.[78] Hadisçiler nezdinde metruk olması, yani aktarımlarının kabul edilmemesi hususunda Ahbarî bir tarihçi oluşunu da göz önünde bulundurmak gerekir. Zehebî onu Ahbarî olduğu için güvenilir kabul etmemiştir.[79] Bunlara karşı Şiî rical bilimcileri onu teyit etmişlerdir. Necâşî şöyle yazar: "Ebu Mihnef Kufe ashabının şeyhi idi. Onun aktardıklarına güvenilebilir. Cafer b. Muhammed es-Sadık'tan rivayet aktarmıştır."[80]

---

[78] İbn Hacer, **Lisan'ül-Mizan**, IV, 344.
[79] Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, **Mizan'ül-İtidal fî Nakdi'r-Ricâl**, Beyrut 1963, III, no. 2992.
[80] Necâşî, **Rical**, s. 320, 875.

Ebu Mihnef Şiî olmasına rağmen haber aktarımında gerekli geniş görüşlüğe sahipti. Öyle ki Ehl-i Sünnet de onun rivayetlerini aktarmıştır. Belki de bu nedenle İbn Eb'il-Hadid onun Şiî olduğunu kabul etmemiştir.[81] Ancak İbn Eb'il-Hadid'in bu görüşü başkaları tarafından kabul görmemiştir. Onun aracılığı ile rivayet edilen konuların çoğu kendi türünde kendine özgü olduğundan çok önem taşımaktadır. Taberî, Ebu Mihnef'in, çoğunluğu Külebî kanalıyla aktarılan yazmalarından yeterince yararlanmıştır. Taberî, Ebu Mihnef'ten toplam 586 rivayet nakletmiştir. Eb'ul-Ferec İsfehanî de *Makatil'üt-Talibin* ve *Eğani* adlı eserlerinde ondan geniş ölçüde yararlanmıştır.[82]

Ebu Mihnef'in en değerli eserlerinden birisi *Maktel'ül-Hüseyin*'dir. Taberî bu konuyla ilgili verdiği bilgilerin çoğunu adı geçen kitaptan aktarmıştır. Fakat ne yazık ki söz konusu eserin aslı elimize ulaşmamıştır. [83]

Kitab'ül-Cemel onun önemli çalışmalarından birisidir. İbn Eb'il-Hadid *Şerh-i Nehc'ül-Belağa*'da *Kitab'ül-Cemel*'den aktarımlarda bulunmuştur. Bu kitapta Hz.Ali'nin arkadaşlarından bazı şiirler yer almaktadır. Bu şiirlerde "vesayet" sözcüğünün kullanılmış olması dikkat çekicidir.[84]

1.2.Nasr b. Müzahim Minkarî (ö.h.212/m.828*)*

Nasr b. Müzahim Minkarî, hicrî II. yüzyılın ikinci yarısının Ahbarî tarihçilerindendir. Tek metotla tarih yazan tarihçilerden olup, Şiî yönelişleri nedeniyle Irak'ta meydana gelen Şiî olayları ile ilgili haberleri toplamaya çalışmıştır. İbn Nedim Minkarî ile Ebu Mihnef'i aynı gruba yerleştirir ve onun

---

[81] Ebû Hamid İzzeddin Abdülhamid b. Hibetullah İbn Ebi'l-Hadîd **Şerh-u Nehci'l-Belâğa**, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim, Beyrut 1965, I, 147.
[82] Caferiyân, **Tarîh**, s. 87.
[83] Caferiyân, **Tarîh**, s. 87.
[84] İbn Ebi'l-Hadîd, **Şerh-u Nehci'l-Belâğa**, I, 145.

attarlık yaptığını yazar. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Kitab'ül-Ğarat*, *Kitabü Sıffîn*, *Kitab'ül-Cemel*, *Kitabü Maktel-i Hücr b. Adiy*, *Kitabü Maktel'il-Hüseyin.*[85] Minkarî, Sünnî rical bilimcilerince Şiî yönelişleri sahip olmakla suçlanmıştır. Buna karşın Necaşî onun doğru yollu ve işinde salih olduğunu söyler ve onun zayıflardan haber aktadığını yazar. *Kitab'ün-Nehrevan*, *Kitab'ül-Menakib* ve *Kitabü Ahbar-i Muhammed b. İbrahim ve Eb'üs-Seraya* adlı kitaplar da ona aittir.[86] Son kitap, yaşamının son yıllarında meydana gelen olayları da kapsamaktadır.

Minkarî'den elimize ulaşan tek kitap *Vak'atü Sıffîn*'dir. İbn Eb'il-Hadid *Şerh-i Nehc'ül-Belağa*'da bu önemli eserden yararlanmıştır. Eserin bir elyazması nüshası Bağdat Müzesi'nde bulunmaktadır. Söz konusu eser, 1884 yılında Ferecullah Kaşanî tarafından yeniden tashih edilerek Tahran'da yayımlanmıştır. Ancak en güzel baskısı, ünlü Arap araştırmacı Abdusselam Harun'un tashihi ile 1946 yılında yayımlanan baskısırdır. Aynı elyazması nüsha İran'da Perviz Etabekî tarafından çok güzel bir dille Farsça'ya tercüme edilmiş ve *Peykar-i Sıffîn* adıyla yayımlanmıştır.[87]

1.3. Ebu İshak Sakafî (ö.h.283/m.896*)*

Ebu İshak İbrahim Muhammed Said Sakafî Kufî İsfehanî, hicrî III. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış tarihçilerindendir. Muhtar Sakafî'nin amcasının oğlu Ali'nin Medain valisi Sa'd b. Mes'ud'un soyundandır.

---

[85] İbnü'n-Nedîm, **el-Fihrist**, s. 106.
[86] Necâşî, **Rical**, s. 428.
[87] Caferiyân, **Târîh**, I, 88.

Neccaşî Sakafî'nin adını zikretmiş, eserlerini genişçe tanıtmış ve hakkında şöyle yazmıştır: "O, İsfehan'a gelip yerleşti. **Önce Zeydî mezhebindendi, sonra mezhebi İmamiye'ye geçti.** Ahmed Bergî gibi bazı Kumlular kendisini Kum'a davet ettilerse de o davete icabet etmedi. Nasibîler çoğunlukta olduğu için İsfehan'ı seçti. Kitaplarını orada rivayet etmeye karar verdi." Devamında şöyle yazar: "Onun çok sayıda eseri vardır." Daha sonra birkaçı dışında geri kalanı tarihî kitaplar olan 36 kitap ismi sayar.[88]

Sakafî'nin eserleri Ebu Mihnef Medainî ve Hişam Külebî'nin eserleri gibi monografik yazımdır. Büyük çoğunluğu Irak'taki Şiîlikle ilgili olaylar hakkındadır. Kitap başlıklarının bazıları şunlardır: *Kitab'ül-Mübtede*, *Kitab'üs-Sîre*, *Kitab'ül-Megazî*, *Kitab'üs-Sakife*, *Kitabü Fedek*, *Kitab'ür-Ridde*, *Ahbaru Ömer*, *Kitab'üş-Şura*, *Ahbaru Osman*, *Kitabü Maktel-i Osman*, *Kitabü Biat-ı Ali*, *Kitab'ül-Cemel*, *Kitabü-Sıffîn*, *Kitab'ül-Hakemeyn*, *Kitab'ün-Nehrevan*, *Kitab'ül-Garat*, *Kitabü-Maktel-i Ali*, *Kitabü-Resailihi ve Ahbarihi*, *Kitabü Kelam'ül-Hasan* ve *Kitabü Maktel'ül-Kitab'üt Tevvalîn*.[89]

Sakafî'nin kitaplarını yaşadığı dönemde meydana gelen olayların genel bir tarihini vermek amacıyla kaleme almıştır. Nitekim, monografik yazımlar biraraya dizildiklerinde, fıkıh kitaplarında olduğu gibi, büyük bir kitabın kısımlarını veya bablarını oluşturmaktadırlar.

Sakafî'nin kitaplarından sadece *el-Garat* kitabı elimize ulaşmıştır. Üstad Ermevî kitaba yazdığı önsözde, şeyhlerinin [otuz iki kişi] ve râvîlerinin [on iki kişi] isimlerini de zikrederek yazarın biyografisine yer vermiştir. Bu eser son olarak Abduzzehra Hüseynî'nin tashihi ile 1987 yılında Beyrut'ta yayımlanmıştır.

---

[88] Caferiyan, **Târîh**, I, 84.
[89] Necâşî, **Ricâl**, s. 17.

Söz konusu kitap, Nehrevan Savaşı ile Hz.Ali'nin şehit edilişi arasındaki tarih dilimine ayrılmıştır. Bu tarih dilimi, Muâviye'nin Irak'ı daha da zayıflatmak için Irak'ın, Yemen'in ve Hicaz'ın çeşitli bölgelerine ordularını göndererek yağmalamalar yaptırıp güvensiz bir ortam yarattığı dönemdir. Söz konusu saldırıların ürünü, Sakefî'nin tarihini yazdığı yağmalamalardır. Sakefî kitabında yağmalama olaylarının yanı sıra Ali'nin kişiliğine ve özelliklerine de değinmiştir.[90]

1.4. Ahmed b. A'sem Kufî (ö.h.314/m.927)

Muhammed [Ebu Muhammed Ali veya Ahmed] b. Ali b. A'sem Kufî[91], tarihçilerin son döneme kadar göz ardı ettiği zengin içerikli *el-Fütuh* kitabının yazarıdır. Kufî'nin adı geçen kitabının Arapça metni, son yıllarda araştırmacıların eline geçmiş ve tek elyazması nüshası üzerinden yayımlanmıştır. Arapça metninin bazı bölümleri hicrî VI. yüzyıldan kalma Farsça metin aracılığıyla tamamlanmıştır. Mevcut metnin, kitabın aslının tamamı olmaması gerekir; zira, İbn Tavus'un söz konusu kitaptan naklettiği bazı bölümler yayımlanan metinde mevcut değildir.[92] Kitabın Farsça tercümesi, serbest bir tercüme olup sadece Hz.Hüseyin'nin şehit edilişine kadarki olayları içermektedir. Kitabın Arapça metni ise, Hz. Peygamber'in vefatından itibaren başlamakta ve Müstain'in halifeliğinin sonuna kadar devam etmektedir. İbn A'sem, birçok rivayette kaynağını zikretmemiştir. Ancak, İbn A'sem'in naklettiği haberleri diğer kaynaklarda bulmak mümkündür. Bununla birlikte, bazı durumlarda kaynaklarına değinmiştir. Kaynaklarında geçen bazı tanıdık isimler şunlardır: Şa'bî, Nasr b. Müzahim, Vâkıdî, Zührî, Hişam Külebî. İbn A'sem, saydığımız isimleri verdikten sonra, ki isimlerin yazımında genellikle imla hataları vardır, şöyle yazar: "Ben, bunların

---

[90] Caferiyân, **Târîh**, I, 85.
[91] Sezgin, **Târîhu't-Türasi'l-Arabî**, s. 169.
[92] Kohlberg, **Kitabhane-i İbn Tâvus**, s. 562.

rivayetlerinin hepsini aralarındaki mevcut ihtilaflara rağmen bir araya getirdim ve onların toplamından, içeriği tek olan bir rivayet meydana getirdim."[93]

İbn A'sem Şiîlikle itham edilmiştir. Kitabına yüzeysel bir bakış onun İmamî veya Zeydî veyahut İsmailî olma ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Çünkü, ilk halifeler hakkında müspet birçok konuya yer vermiştir. Bununla birlikte, Şiîlerin işine yarayan birçok rivayete de yer vermiştir. **Bu husus, onun Irak Şiîsi olma ihtimaline delalet etmektedir. Kufeli râvî ve habercilerin Şiî olduğuna hükmedildiğini biliyoruz.** İbn A'sem de bu tür bir Şiîlikten etkilenmiş olabilir. Hz.Hüseyin'nin doğumu, meleklerin nüzulü, Cebrail'in Hz.Hüseyin'nin şehadetini bildirdiğine dair haberleri olduğu gibi aktarması Şiî kaynaklarından yararlandığını, haberleri değiştirmeden naklettiğini göstermektedir.[94] *el-Fütuh*, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Hz.Hüseyin'nin Kerbela'da şehit olacağını bildiğini bildiren haber kaynaklarından biridir.

Bu kitapta Ridde savaşlarıyla ilgili yer alan konular, munhasıran mürted diye adlandırılan kişilerin Hz.Ali'nin hakkını savunmak amacıyla, Ebu Bekr hükümetine zekât vermeyi reddeden kimseler olduğunu gösteren haberleri içermektedir.[95]

Kitaptaki Irak ile ilgili bilgiler, diğer şehirlerle ilgili haberlerden daha çoktur. Sekiz ciltlik kitabın bir cildi sırf Kerbela olayına ayrılmıştır. Bu konuda verdiği bilgiler, Kerbela destanının birinci el kaynaklarından sayılmaktadır. Bu metin, az bir değişiklikle Harezmî'nin *Maktel'ül-Hüseyin* kitabında yer almıştır. Yakut, İbn A'sem'in hayatını yazmış ve onun Şiî olduğunu belirterek kendisine ait iki kitap bulunduğunu kaydetmiştir. Birinci kitap, Ebu Bekr zamanından Harun zamanına

---

[93] Ebû Muhammed Ahmed b. A'sem el-Kufi, **el-Fütûh**, Beyrut 1986, II, 147-149.
[94] İbn A'sem, **el-Fütûh**, VIII, 147-217.
[95] İbn A'sem, **el-Fütûh**, IV, 213-214.

kadar; ikinci kitap, Harun zamanından Muktedir zamanına kadarki olayları ele aldığı tarih kitabıdır.[96]

Kitabın ilk baskısı, Hindistan'da Muhammed Abdülmuin Han gözetiminde, Dairet'ül-Maarif'il-Osmaniye Meclisi tarafından Haydarabad'da yayımlanmıştır. Bu baskının, Beyrut'ta Dar'ün-Netvet'il-Cedide yayınları tarafından tıpkıbasımı yapılmıştır. *el-Fütuh* kitabının Arapça metni bir kez de Ali Şirî'nin tahkiki ile Beyrut'ta Dar'ül-Fünun Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Bu baskının özelliği, kitabın metnine bir ciltlik bir indeks eklenmiş olmasıdır. [97]

Sezgin, *el-Fetih* kitabının çeşitli elyazması nüshalarından söz etmiş ve Mencana Kütüphanesi'nde mevcut olan *İbtida-i Haber-i Vak'atü Sıffîn* adlı kitabın *el-Fütuh* kitabının bir bölümü olabileceğini eklemiştir.[98]

1.5.Şeyh Müfid (h.336-413/m.948-1022)

Ebu Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Nu'man Bağdadî hicrî IV. yüzyılın ikinci yarısı ve V. yüzyılın başlarında yaşamış seçkin Şiî âlimlerinden olup kelamcı, fakih ve tarihçidir. Şeyh Müfid ardında her alanda pek değerli eserler bırakmıştır. Hayatı, Şiîlere öncülük etmekle ve karşıt gruplarla münazara ve tartışmalarla geçmiştir. Bakış açısı ve uslubu bu minval üzeredir.

Şeyh Müfid'in tarih alanında iki önemli eseri vardır. Birisi, *el-İrşad fi Marifeti Hücecillah al'al İbad* kitabıdır.[99] Şia İmamları'nın hayatını içeren bu kitabın birinci

---

[96] İbn A'sem hakkında bkz: İbn Hâcer, **Lisân'ül-Mîzan**, I, 138; Allâme Seyyid Muhsin Emin, **Ayan'üş-Şia**, thk. Hasan Emin, Beyrut 1983, II, 488.
[97] Caferiyân, **Târîh**, I, 130.
[98] Sezgin, **Târîhu't-Türasi'l-Arabî**, s. 170.

cildi, Hz.Ali'nin hayatını içermektedir. Kitabın birinci bölümü, Hz.Ali'nin Hz. Peygamber dönemindeki hayatını ve dolayısıyla birçok sîre konusunu içermektedir. Devamında, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'den sonraki hayatını ele almıştır. İkinci ciltte ise, diğer İmamlar'ın hayatını konu edilmiştir.

Şeyh Müfid, kitabını çeşitli kaynaklardan istifade ederek Şiîlerin işine yarayacak şekilde yazmıştır; bu kitabı okuyan Şiîlerin İmamlar'ın hayatını öğrenmeleri amacını gütmüştür. Bununla birlikte, kaynaklarına ve senetlerine de önem vermiş ve zaman zaman naklettiği rivayetlerin senetlerini zikretmiştir.

Hz. Ali'nin şehit edilişi ile ilgili haberleri Ebu Mihnef, İsmail b. Raşid, Ebu Hişam Rufaî ve Ebu Amr Sakefî'den nakletmiştir.[100] Ebû Mihnef, Vâkıdî, Külebî, Medainî ve Eb'ul-Ferec İsfehanî'nin isimleri bazı nakillerin önünde yer almıştır.[101] Bazı yerlerde özel bir kitaptan istifade ettiğini kaydetmektedir: "Ebi Cafer Muhammed b. el-Abbas er-Razî'nin kitabında buldum" gibi. Bazı yerlerde de genel olarak zikretmektedir: "Siyer ehli" ve "eser sahipleri" veya "Amme [Sünnî] ve hassa [Şia] eserlerinin aktarımları" ya da "haber âlimleri, siyer bilginleri şöyle nakletmişlerdir veya şöyle görüş birliğine varmışlardır" gibi.[102]

Hadis nakillerinde ilk râvînin ismini zikretmiş, fakat kaynak aldığı kitabın adını zikretmemiştir. Sîre bölümünde İbn İshak'tan; ama İbn Hişam'ın İbn İshak'ın kitabına yazdığı özetten istifade etmiştir. Başka bir yerde şöyle geçer: "Yunus b. Bükeyr İbn İshak'tan şöyle rivayet etmiştir." Yunus'un rivayeti, Bükaî ve İbn Hişam'ın rivayetinden bağımsızdır. Hişam Külebî de Şeyh Müfid'in

---

[99] Adı geçen kitap, Müessesetü Al'ül-Beyt tarafından tahkiki yapılarak iki cilt halinde yayımlanmıştır. Ayrıca Beyrut'ta 1993 yılında tek cilt halinde basılmıştır. Bununla birlikte bu eser Davut Duman tarafından Türkçeye çevirilerek İstanbul 1996 yılında tek cilt halinde basılmıştır.

[100] Şeyh Müfid, Ebu Abdullah, Muhammed b. Muhammed b. Nu'man Bağdadî, **el-İrşad fi Marifeti Hücecillah al'al İbad**, Beyrut, 1993.(Türkçe çv.Davut DUMAN, İstanbul, 1996).I, 17.

[101] Şeyh Müfid, **el-İrşâd**, II, 190-193.

[102] Caferiyân, **Târih**, s. 145.

kaynaklarındandır. Sonraki İmamlar ile ilgili hadis ve tarih nakillerini ise Şiî kitapları yoluyla yapmıştır.

Şeyh Müfid'in diğer kitabı *el-Cemel* veya *en-Nasretü li-Seyyidet'il-İtrat fi Harb'il-Basra*'dır. Adı geçen kitap, Cemel Savaşı'na ayrılmış tek yazımdır.[103]

el-Cemel kitabının temel özelliği, tarihi bir kelam konusu şeklinde sunmasıdır. Gerçekten de, Cemel Savaşı, "küfür", "iman" ve "fısk" kavramlarının tanımı noktasında Müslümanlar arasında daha sonra ortaya çıkan birçok anlaşmazlığın kaynağı olmuştur. Bu alanda Şia kendine has tavrını almış ve muhaliflerin tavrının doğru olmadığını açıklama yoluna gitmiştir. Şia, olayın tarihî gerçekliğini en iyi şekilde ortaya koymaya ihtiyaç duymakta idi. Bu nedenle, uzman bir mütekellim, tanınmış bir tarihçi olan ve kaynakları iyi tanıyan Şeyh Müfid II. yüzyıl tarihçilerinin izlediği metottan farklı bir metotla olayı incelemiş ölümsüz eseri *el-Cemel*'i kaleme almıştır.[104]

2.SÜNNÎ VE ŞİÎ KABUL EDİLEN SİYERCİLER

2.1. Ya'kubî (ö.h.284/m.897)

Ahmed b. Ebi Ya'kub İshak b. Cafer b. Veheb b. Vazih, Ya'kubî'nin hal tercemesi kaynaklarında geçen ismidir. "Kâtib" ve "Ahbarî" unvanlarıyla da tanınmaktadır. Birinci lakabı, Abbasî sarayında kâtip olarak çalıştığı için; ikinci lakabı ise, tarihçi olduğu için almıştır. "Mısrî" ve "İsfehanî" diye de anılmıştır. Bu da atalarının asıl vatanının belli olmadığını göstermektedir. Ya'kubî Bağdat'ta

[103] Bu kitap S. Ali Mir Şerif'in tashihi ile 1994 yılında Kum'da yayımlanmıştır.
[104] Caferiyân, **Târih**, s. 145.

dünyaya gelmiş ve orada yaşamıştır. "Abbasî" lakabı ise dedesi Vazih'in Abbasi Halifesi Mansur'un mevalisinden olmasından dolayıdır. Bu nedenle de Ya'kubî ailesi Abbasî mevalilerinden sayılmıştır.

Doğum tarihi kesin olarak belli olmamakla birlikte Hamevî Ya'kubî'nin ölüm yılını h.284/m.897 olarak vermiştir. *Meşakılat'ün-Nas* kitabının tarihî akışını Mu'tezid Abbasî (hilafet: h.279-289/m.892-902) ile sona erdirmiştir. Ayrıca, *Kitab'ül-Büldan*'da[105] 292 yılında meydana gelen Tubunoğullarının düşüşünden söz etmektedir. Bu durumda en az 292 yılına kadar yaşamış olması gerekir.[106] Dedesi Vazih, halife Mansur zamanında bir süre Mısır, Ermenistan ve Azerbaycan bölgesi valiliği yapmıştır. Ayrıca babası, hükümet divanının yüksek rütbeli memurlarındadır. Ya'kubî'nin uğraştığı işler hakkında elimize bir bilgi ulaşmamıştır. Ancak, eğer "kâtip" onun lakabı ise, bu onun babası gibi hükümet divanında çalıştığının göstergesi olabilir. Dedesi Vazih'in Şiî eğilimler taşıdığı söylenmiştir.[107]

Böylece Şiîliğin Ya'kubî ailesinde gelenekselleştiğini ve bu bağın tarihçi Ya'kubî'ye de ulaştığını söylememiz gerekir. İmâmiye Şiîlerinin bu dönemde Şiî olmakla birlikte devlet işleriyle iştigal ettikleri bilinmektedir. Bunun en bariz örneği, İmam Musa Kâzım'ın emriyle Abbasî devletinde önemli bir görev üstlenen Ali b. Yakteyn'dir.

Kuşkusuz ki, Ya'kubî Şiî bir tarihçidir. Şiîlik etkileri tarih kitabında açıkça görülmektedir. Sakife olayı ile ilgili verdiği haberler, halifelere karşı tavrı, yine Hz.Ali'nin halifeliğini anlatması tamamen Şiî; ama mutedil bir Şiî olduğunu kanıtlamaktadır. İslâm tarihini yazarken Muâviye'nin hükümetini konusuna

---

[105] İbn Vazıh Ahmed b. İshak b. Ca'fer el-Ya'kubi, **el-Buldan**, Necef trs., s. 126.
[106] Şakir Mustafa, **Tarih'ül- Arabî ve'l- Müverrihun**, I, 249.
[107] Ebû Cafer Muhammed b. Cerir b. Yezid et-Taberî**, Tarihü'l-Ümem ve'l-Müluk,** Beyrut 1987, X, 591.

başladıktan sonra, halifelerin işbaşına gelişlerini içeren başlıklara paralel olarak Şiî İmamları'ndan da söz etmiştir. "Vefat'ül-Hasan b. Ali", "Maktel-i Hüseyin b. Ali", Vefat-ı Ali b. El-Hüseyin", "Vefat-ı Ebi Cafer Muhammed b. Ali", "Vefat-ı Musa b. Cafer", "Vefat-ı Ali er-Rıza", "Vefat-ı Ali b. Muhammed b. Ali el-Hadi"[108] gibi başlıklar bunlara örnek verilebilir. Ya'kubî'nin kitabı h.259/m.873 yılına kadarki olaylara değinmiştir. Zeyd'in kıyamından yüzeysel bir biçimde söz etmesi, onun İmamiye Şiası olduğuna delil gösterilmiştir.

Ya'kubî'nin eserlerine gelinci, belirtmemiz gerekir ki, Ya'kubî bir tarihçi ve coğrafyacı olarak tanınmaktadır. Dolayısıyla, eserlerini de bu iki konuda yazmıştır. Çeşitli kaynaklarda ona ait olduğu bildirilen kitapların birçoğu kaybolmuş, sadece üç tanesi günümüze kadar ulaşmıştır. Kaybolan kitaplarının bazıları şunlardır: *Kitab'ül-Mesalikü ve'l-Memalik*, *Fethü Afrikiye ve Ahbarüha*, *Ahbar'üt- Tahirîn*. Elimize ulaşan ve yayımlanan üç kitabı şunlardır: *Tarih*, *el-Buldan* ve *Meşakilet'ün-Nas*.

En önemli eseri ise tarih kitabıdır. Bu kitap için *Tarih'ül-Ya'kubî* dışında başka bir isim zikredilmemiştir. *Tarih'ül-Ya'kubî"*, Adem'in yeryüzüne inişinden başlayıp İslâm dininin ortaya çıkışına ve h. 259. yıla kadar devam eden bir genel tarih derlemesidir.[109] Söz konusu eserin yazılış tarihi dikkate alındığında İslâm medeniyetine dair elimize ulaşan en eski tarihlerden olduğu anlaşılmaktadır. Elbette, Halife b. Hayyat'ın *Tarih*'i Ya'kubî'nin tarihinden önce yazılmıştır. Ancak Halife b. hayyat'ın *Tarih*'i İslâm'ın ortaya çıkışından itibaren başlamaktadır.[110]

Ya'kubî'nin *Tarih*'i birçok kez yayımlanmıştır. Ne yazık ki, geçmişte fazla yaygın olmadığı için çok sayıda elyazması nüshası mevcut değildir. Söz konusu

[108] İbn Vâzıh Ahmed b. İshak b. Ca'fer el-Ya'kubi, **Tarîh-u Ya'kubi,** Tahran 1964, II, 503.
[109] Ya'kubî'nin hayatı ve eserleri için bkz: Yasin İbrahim el-Caferî, **el-Ya'kubî: el-Müverrih ve'l-Coğrafî**, Bağdat, 1980.
[110] Caferiyân, **Târih**, I, 121.

kitap 1883 yılında Hollanda'da yayımlanmıştır. Daha sonra Necef'te Muhammed Sadık Bahr'ül-Ulum'un tashihi ve notları ile üç cilt halinde yayımlanmıştır [Menşurat-ı Mektebet-ül-Hayderiyye, Necef, 1974]. En yaygın baskısı, Beyrut'ta Darü-Sadır tarafından iki ciltte yayımlanan nüshasıdır. Birinci cilt, Adem(a.s.)'den İslâmiyete kadar; ikinci cilt İslâmiyetin doğuşundan h. 259. yıla kadar meydana gelen olayları içermektedir.[111]

Söz konusu kitabın yazım uslubü, tarihî üsluptur; hadisî uslup değil. Şu anlamda ki, bir muhaddis tarihçi gibi, tarihî olayları senedini zikretmek suretiyle hadis şeklinde yazmamış, bir tarihçi gibi çeşitli kaynaklardın yararlanarak kitabını meydana getirmiştir. Ya'kubî *Tarih*'ini Mes'udî gibi kronolojik olarak değil, konulara göre düzenlemiştir. Taberî ise kronolojik bir sıra takip etmiştir. Ayrıca, aktarımlarının senetlerini zikretmediği için araştırmacıların önünü kesmiştir.

Maalesef söz konusu kitabın elimize ulaşan sınırlı sayıdaki elyazması nüshalarında birinci cildin mukaddime bölümü kaybolduğundan, yazarın yararlandığı kaynaklar ve düzenleme şekli hakkında verdiği bilgiler elimize ulaşmamıştır. Ya'kubî kitabının ilk cildini yazdığı dönemde farklı dillerden birçok eserin Arapça'ya tercüme edildiği göz önünde tutulduğunda onun çok sayıda kaynaktan yararlandığı kesindir. Bu nedenle kitabı başka kaynaklarda bulunmayan birçok bilgi içermektedir. Doğal olarak yararlandığı kaynaklar, ait oldukları milletin kültürüne göre düzenlenmiştir. Dolayısıyla, söz konusu kaynaklara tam olarak güvenmek mümkün olmamıştır. Bu husus, Ya'kubî'nin birinci ciltte ve peygamberlere ilişkin haberlerde yararlandığı İsrailî kaynaklar için de geçerlidir. Buna karşın, ikinci cildin mukaddimesi mevcuttur. Ya'kubî kitabının ikinci cildinde yararlandığı kaynaklara genel olarak değinmiştir. İsimlerini zikrettiği tarihçilerden bazıları şunlardır: İshak b. Süleyman Haşimî

[111] Caferiyân, **Târih**, s. 122.

[Haşimoğulları şeyhlerinden nakleder], Eb'ul-Bahterî Veheb b. Veheb Kureşî [Cafer b. Muhammed ve diğerlerinden nakleder], Eban b. Osman Becelî [Cafer b. Muhammed'den], Abdülmelik Hişam, Ebu Hişam Ziyadî [Külebî ve diğerlerinden], Heysem b. Adiy [Abdullah b. Abbas Hamedanî'den], Muhammed b. Kesir Kureşî [Ebu Salih ve diğerlerinden], Ebu Ma'şer Medenî, Muhammed b. Musa Harezmî Müneccim. Son kaynaktan yararlanması her halifenin işbaşına geliş tarihini daha dikkatli belirlemesine imkan sağlamıştır.

Ya'kubî ikinci cildin mukaddimesinde, özet bir kitap yazma amacında olduğu için birçok şiir ve uzun haberi kaydetmediğini yazmıştır. Bununla birlikte, aynı alanda yazılmış olan daha geniş kitaplarla mukayese edildiğinde, onlarda bulunmayan birçok haberin Ya'kubî'nin *Tarih*'inde kaydedildiği görülmektedir. Bunun nedeni Ya'kubî'nin daha fazla kaynağa sahip olmasıdır. Diğer kaynaklarda bulunmayıp da sadece bu kaynakta bulunan resmî belgeler hacim itibariyle dikkate değerdir. Bu kitapta 460'dan fazla mektup yer almaktadır. Mektupların bir kısmına sadece işaret etmiş, birçoğunun ise metnini kaydetmiştir. Ayrıca, Ya'kubî'nin aktardığı haberler, bilinen diğer kaynaklardaki haberlerden farklıdır; benzeri metinlerle mukayese edildiğinde araştırmacının gerçeklere ulaşmasında yol gösterici olabilir. Son zamanlarda *Feharis-i Tarih-i Ya'kubî* adıyla dikkatlice hazırlanmış birkaç indeks bir cilt halinde yayımlanmıştır. Hicrî VI. yüzyılda yaşayan İbn Şadî *Mucmel'üt-Tevarih ve'l-Kısas* adlı kitabının 229, 271 ve 278. sayfalarında Ya'kubî'nin *Tarih*'inden alıntı yapmıştır.[112]

[112] Caferiyan, **Tarîh** s. 123.

2.2. Ali b. Hüseyin el-Mes'udî (ö.h.346/m.957)

Mes'udî'nin yaşadığı dönemde tarih bilimi hatırı sayılır bir gelişme kaydetmiştir. Mes'udî'nin kendisi de bu alanda yeni ve başarılı adımlar atmıştır. Mes'udî'nin en önemli girişimi, İslâm ülkesi sınırları dışına uzun ve yorucu yolculuklar yaparak diğer milletler hakkında bilgiler ve belgeler toplamasıdır.[113] Çeşitli halkların sosyal yaşantısından elde ettiği çıkarımları da içeren bu yolculukların ürünü onun *Muruc'uz-Zeheb* kitabında açıkça gözlemlenmektedir.[114]

Mes'udî'nin mezhebi konusunda farklı görüşler ortaya konmuştur. İbn Hacer, kitaplarındaki konuları dikkate alarak onun Mu'tezile Şiası olduğunu söylemiştir.[115] Sebkî ise, Mes'udî'nin İmam Şafiî, İmam Malik, Ebu Hanife, Davud b. Ali Zahirî ve Süfyan'üs-Sevrî'nin fıkhî görüşlerini içeren risaleyi, risalenin yazarı Eb'ul-Abbas b. Serc'e kıraât ettiğini ve Mes'udî'nin söz konusu risaleye bir bölüm yazdığını göz önüne alarak Mes'udî'nin Şafiî olduğunu öne sürmüştür.[116] Şiî âlimler ise, Mes'udî'nin İmamiye Şiası olduğu görüşünü benimsemişlerdir.

Muruc'z-Zeheb kitabına bakıldığında Mes'udî'nin Şiî eğilimlere sahip olduğu görülür. Fakat, İmam'ın şartlarına dair İmamiye mezhebinin görüşünü aktarmasının dışında onun İmamiye Şiası olduğunu gösteren herhangi bir iz mevcut değildir Bununla birlikte, Mes'udî'nin *Risalet'ül-Beyan fi Esmai'l-Eimmet'il-Kat'iyye Min'eş-Şia*[117] adında bağımsız bir risalesi vardır.

---

[113] Rosenthal, **A History**, s. 62-63; Cevad Ali, *Mevarid,* s. 2-3.
[114] Mes'udî, **Muruc'uz-Zeheb**, I, 2.
[115] İbn Hacer, **Lisan'ül-Mizan**, c. IV, s. 225.
[116] Ebû Nasr Taceddin İbnü's-Sübki Abdülvehhab b. Ali b. Abdilkafi Sübki, **Tabakatü'ş-Şafiiyyeti'l-kübra,** thk. Mahmûd Muhammed Tanahi-Abdülfettah Muhammed el-Hulv, Kahire 1964, III, 456-457.
[117] Ebü'l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali el-Mes'udî, **et-Tenbih ve'l-işraf**, Beyrut 1981, s. 258.

Acaba Mes'udî halk için bir kitap hazırlamak amacıyla *Muruc'uz-Zeheb*'inde açık bir tarafgirlikten kaçınmış olabilir mi? **Her halükarda *Muruc'uz-Zeheb* kitabından onun bir tür Irak Şiîsi olabileceği açıkça gözlemlenmektedir. Irak Şiîliği, İmamiye, İsmailî ve hatta Zeydî Şiîliği'nden farklıdır ve Şiîliğin bağımsız bir türüdür.**

Mes'udî'nin yazdığı eserlerin listesine bakıldığında İmamet konusuna özel bir ilgi gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu konuda yazdığı kitaplar şunlardır: *el-İstibsar fi'l-İmame ve Vasfü Ekavil'ün-Nas fi Zalike min Ashab'ün-Nas ve'l-İhtiyar ve Hucac Küllü Ferik Minhum*, *Kitab'ül-Safvetü fi'l-İmamet*, *Kitab'ül-İntisar fi'l-İmamet*, *Kitabü Hadaik'ül-Ezhan fi Ahbari Al-i Muhammed (s.a.a)*, *Kitabü Mezahim'ül-Ahbar ve Zeraif'ül-Asar Li's-Safvet'ün-Nuriye ve'z-Zeriyet'üz-Zekiye Ebvabü'r-Rahme ve Yenabiü'l-Hikme*. Adı geçen kitapların hiçbirisi elimize ulaşmamıştır. Kitapların isimlerinden sınırlı bir Irak Şiîliğinden daha fazlası anlaşılmaktadır; ancak onun nasıl bir şey olduğunu bilemiyoruz.

Mes'udî'nin en önemli kitabı *Muruc'uz-Zeheb*'dir. Şimdiye kadar birçok defa yayımlanmıştır. Yayımlanan en iyi baskısı, Şaril Bila'nin indeksleriyle birlikte yedi cilt halinde yayımladığı nüshadır [Beyrut, 1966-1979].

Muruc'uz-Zeheb'in giriş bölümünde kendi zamanında mevcut olan tarih kitaplarının bir listesini vermiştir. Bu liste çok değerlidir. Söz konusu listede, en çok Taberî'nin *Tarih*'inden bahsetmiştir. Ona göre Taberî çeşitli konulara dair haberleri toplamıştır ve bu açıdan eseri çok faydalı bir eserdir. Ayrıca, Kuddame b. Cafer'in *el-Harac* kitabını da övgüyle anmıştır.[118]

[118] Caferiyân, **Tarih**, I, 137.

2.3. Ebu Nasr Makdisî (h. IV. yy./m.X. yy.)

Mutahhar b. Mutahhar [veya Tahir] Makdesî, hicrî IV. yüzyılda yaşamış tarihçi ve yazarlardandır. Bazı yönlerden Mes'udî'nin *Muruc'uz-Zeheb* kitabına benzeyen *el-Bed' ve't-Tarih* kitabının yazarıdır. Kitabın yazılış tarihi, h.355/m.967'dir.[119] Bu tarihi kitabının mukaddimesinde kendisi belirtmiştir.[120] Kitabın birinci cüzü 1899 yılında Paris'te Kelleman Havvar tarafından Ebu Zeyd Ahmed b. Sehl Belhî (ö.h.322/m.934) adına yayımlanmıştır. Ancak, 1903 yılında yayımlanan nüshasının üçüncü cüzünün birinci sayfasında kitabın Mutahhar b. Tahir Makdisî'ye ait olduğu yazılmıştır. Bunu, Sealebî'nin *Gurer'üs-Siyer* kitabından almıştır.[121] Sezgin, onun bu kitabı, muhtemelen doğum yeri veya yaşadığı yer olan, Sicistan Bost'da yazdığını belirtmiştir.[122] Şefiî, Makdesî'nin kitabında yer aldığı üzere şeyhlerinin bir listesini çıkarmıştır. Ayrıca, yazarın, Sistan, Merv, Sircan, Masebzan, Kuzistan, Fars, Cündi Şapur, Mekke, Irak, Şam ve Mısır'a yaptığı seyahatlere de değinmiştir.[123]

Kitaba yazdığı mukaddimeden Makdisî'nin, tarihî aktarımları ve geçmiş düşünceleri ve dinleri değerlendirirken akla bağlı kaldığı anlaşılmaktadır. Makdesî, "masalcıların" anlattığı "acayipliklerden" bahsetmektedir. Ona göre bunlar aklî açıdan kabul edilemezdir ve hakikatle hiçbir ilgileri olmayan olaylardır. Daha sonra, ismini zikretmeksizin [ismin orijinal metinde zikredilmiş olma ihtimali vardır] "filanca" tabirini kullanarak birisinin kendisinden bu tür boş sözlerden ve ifrat ve tefritten uzak bir kitap yazmasını istediğine değinir. O aynı zamanda, hedefinin tamamen dinî bir hedef olduğunu ve İslâm'ın savunup ona karşı yapılan hile ve entrikaları suya düşürmek olduğunu vurgular.

---

[119] Makdisî, 350 yılına kadarki Abbasî halifelerinin ismini yazacağını belirtmiştir. Bkz.: Muhtâr b. Tahir Makdisî, **el-Bed' ve't-Tarih,** Bağdat trs., s. 17.
[120] Makdisî, **el-Bed' ve't-Tarih**, c. I, s. 6.
[121] Söz konusu hatanın muhtemel nedeni için bkz: Makdisî, **el-Bed' ve't-Tarih**, I, 36.
[122] Sezgin, **Tarih'üt-Türas'il-Arabî**, s. 187.
[123] Makdisî, **el-Bed' ve't-Tarih**, I, 47.

Makdisî, kitabının giriş kısmında yazdığı konular hakkında genel bir içerik sunmuştur. Bahis, yaratılış veya, yukarıda sözünü ettiğimiz, “el-mübteda” ile başlamaktadır. Daha sonra, peygamberler, ümmetler, Arap ve Acem kralları silsilesiyle devam eder ve kitabın yazıldığı tarihe, h.355/m.967 yılına kadarki halifelerle ilgili haberleri nakleder. Kitabın sonunda önceki kitaplarda yer alan melahim ve fiten rivayetlerini esas alarak geleceğe yönelik bir bakış da ortaya koymuştur. Bu arada yeryüzünün gelişimi, iklimi, ülkeler, fetihler ve savaşlar konularına değineceğini de belirtmiştir. Bütün bunlarla birlikte, inançsal konulara kitabın ilk bölümlerinde değinmeyi gerekli görmüştür.

Birinci bölüm, epistemoloji ve akıl üzerinedir. İkinci bölüm, Allah’ın varlığının ve tevhidin ispatı ve teşbihin reddi üzerinedir. Üçüncü bölüm, Yaratıcı’nın sıfatları; dördüncü bölüm, Nübüvvet ve ispatı ile vahyin keyfiyeti; beşinci bölüm, yaratılış ve başlangıcı; altıncı bölüm, Levh, Kalem, Arş ve Kürsi; yedinci bölüm, yerin göğün yaratılışı; sekizinci bölüm, Adem ve oğullarının yaratılışı; dokuzuncu bölüm, kıyamete kadar olacak fitneler ve olaylar; onuncu bölüm, peygamberler tarihi; on birinci bölüm, Acem şahları; on ikinci bölüm, dünya coğrafyası; on üçüncü bölüm, dünya coğrafyası; on dördüncü bölüm, Arap soyları; on beşinci bölüm, Hz.Peygamber (s.a.v.)’in doğumundan peygamberliğine kadarki yaşamı, yirmi ikinci bölüm, Abbasî halifeleri üzerine.[124]

Buna göre, biz iki yönden diğer kitaplardan farklı bir kitap ile karşı karşıyayız: Birincisi, işin başında itikadî konuları ele alışı ve diğeri melahim ve fiten rivayetleri açısından dünyanın geleceğine bakışı. O günün benzer kitaplarında bu metot yoktur. Gerçi, sonraları İbn Kesir *el-Bidayetü ve'n-Nihaye* kitabına bu konuda bir bölüm eklemiştir. [125]

---

[124] Makdisî, **el-Bed’ ve't-Tarîh**, I, 5-17.
[125] Caferiyân, **Tarih**, I, 144.

Kitapta senetler çok az zikredilmiştir. Bazı yerlerde, aklî konularda, Mu'tezile'nin bazı eserlerinden yararlanılmıştır. Örneğin, Eb'ul-Kasım Ka'bî Belhî'nin *Ebail'ül-Edille* kitabından geniş bir bölüm aktarmıştır. Felsefî konularda, Yunan bilginlerine ait birçok eserden aktarım yapmıştır. Bir yerde şu cümle geçmektedir: "325 yılında Ahmed b. Muhammed b. el-Huccac el-Maruf bi'ş'Şircan bana şöyle haber verdi." Bu bilinen Sircan'dır. Söz konusu kitapta, tarihçiler arasında Vâkıdî'nin ismi herkesten çok zikredilmiştir. Bir yerde Hz. Peygamber (s.a.v.) ile ilgili olarak şöyle geçer: "İbn İshak ve Vâkıdî'nin rivayetine göre yirmi yaşlarına ulaştığında, Facir Savaşı yaşandı. Ebu Ubeyde şöyle rivayet etti."[126]

İbn İshak'ın ismi, ikinci, üçüncü ve dördüncü ciltlerin birçok sayfasında geçmektedir. Makdesî, bütün diğer kitaplardan çok, İbn İshak'ın İbn Hişam'ın özetlediği *el-Mübteda*'sından yararlanmıştır. Bir yerde şöyle yazar: "Muhammad b. İshak, yaratılışın başlangıcına dair ilk çalışma olan kitabında der ki. "[127]

Birinci cildin 169. sayfasında İbn İshak'ın Ehl-i Kitap'tan naklettiği bazı rivayetlere yer vermiştir. Gök ve yerin yaratılışı hakkında olan yedinci cildin mukaddimesinde, bu bölümde geçen konuları İbn Abbas, Mücahid, İbn İshak, Zahhak, Ka'b'ül-Ahbar, Vehb b. Münebbih, el-Sünedî, Külebî, Makatil ve bu ilimde uzman olan diğerlerinden naklettiğini belirtir ve şöyle ekler: "Rivayetlerin en doğru olanını, hakikat açısından en adil olanını ve doğruya en yakınını zikredeceğiz." Devamında: "Aksini Kur'ân'da ve sahih sünnette bulmadığımız müddetçe biz Ehl-i Kitab'ın rivayetlerini nakledeceğiz" der.[128]

---

[126] Caferiyân, **Tarih**, I, 144.
[127] Makdisî, **el-Bed' ve't- Tarîh**, I, 149.
[128] Makdisî, **el-Bed' ve't- Tarîh**, II, 1-2.

Makdesî'nin mutaassıp olmayan Mu'tezilî-Sünnî veya buna yakın bir mezhepten olması gerekir; zira, Mu'tezilî mezhebine birtakım eleştiriler yöneltmiştir. Aynı zamanda, Batınî karşıtı eğilimler sergilemiş, zamanında yaygın olan zındıkları İlm'ül-Batın veya Batıniye adıyla anmıştır.[129] Başka bir yerde de "Bâtıniyye diye adlandırılan bu aşağılık azınlık" şeklinde zikreder. Makdesî, kitabının bir bölümünü "Ehl-i İslâm'ın makalelerine" ayırmıştır. Beşinci ciltte [s. 124-134] Şia fırkasından bahsetmiştir. Bu konuda tarafgir davranmamıştır. Bu bölümde fırkaları tanıma hususunda kısa ama nispeten önemli bilgiler kaydetmiştir. O, ilk Şiî fırkanın, Hz Ali hayatta iken ona karşı sevgi besleyen Ammar, Selman, Mikdad, Cabir, Ebuzer ve Abdullah b. Abbas'tan oluştuğuna inanır.[130] Söz konusu kitabın dördüncü cüzünün sonu, "Allah'ın selamı Efendimiz Muhammed Peygamber'e ve tertemiz evladına olsun" sözüyle bitmektedir.

El-Bed' ve't-Tarîh kitabının Beyrut'ta, Darü-Sadir Yayınları tarafından altı cilt halinde tıpkıbasımı yapılmıştır. Abdullah Ceburî 1965 yılında Bağdat'ta *Feharisü Kitab'ül-Bede ve't-Tarih* adıyla tek ciltlik bir kitap yayımlamıştır. *el-Bede ve't-Tarih* kitabı, *Aferineş ve Tarih* adıyla Üstat Şefiî Kedkenî tarafından Farsça'ya tercüme edilmiş, altı cüz ve iki cilt halinde yayımlanmıştır. [131]

---

[129] Makdisî, **el-Bed' ve't- Tarîh**, III, 157.
[130] Makdisî, **el-Bed' ve't- Tarîh**, V, 124.
[131] Caferiyân, **Tarîh**, s. 145.

3.ŞİÎ SİYERCİLERİ'NİN YARARLANDIKLARI SÜNNÎ SİYER KAYNAKLARI

3.1.Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî (h.130-207/m.748-822)

Muhammed b. Ömer Vâkıdî, hicrî II. yüzyılın son çeyreğinde yaşamış tarihçilerindendir. Özel ihtisas alanı meğazî ve fetihlerdir. İlmî birikimini Medine'de tamamlamış, h. 180/m.796 yılında Bağdat'a gitmiştir. Bağdat'ın ilim merkezi oluşu, bu tür tanınmış kimseleri kendisine çekmesine sebep olmuştur. Medine halkından idi. 180 yılında Bağdat'a geldi. Sonra Şam'a ve Rıkka'ya gitti ve tekrar Bağdat'a döndü. Vâkıdî Bağdat'ta iken, Halife Me'mun Bağdat'a geldi ve Kadıaskerlik makamına onu atadı. H.207/m.822 yılının Zi-hicce ayında vefat etti."

Onun elimize ulaşan *el-Meğazî* adlı önemli kitabı, hicretten Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatına kadar olan döneme ait rivayetleri genişçe incelediğinin göstergesidir.

Vâkıdî'nin kitabı İbn İshak'ın sîresi ile mukayese edildiğinde, Vâkıdî'nin kitabının çerçevesi ve derinliği iyice ortaya çıkmaktadır. Öyle ki, detayların ve büyüklü küçüklü olayların sunumu, İbn İshak'ın sîresine tercih edilmektedir. Vâkıdî, Resullullah (s.a.a)'in gazveleri ile ilgili sözlü ve yazılı tüm kaynaklardan yararlanmış ve savaşların meydana geldiği bölgelere gidip kabilelerin soybilimcilerini dinleyerek bu konudaki bilgilerini tekmil etmiştir. Birisinin Vâkıdî'yi elinde su kabı alıp yolculuğa çıkarken gördüğüde, Vâkıdî'ye: Nereye gidiyorsun?

diye sorduğu ve Vâkıdî'nin cevabında: Hanin Savaşı'nın meydana geldiği Hanin bölgesini yakından görmek için oraya gidiyorum dediği rivayet edilir.[132]

3.2.Muhammed b. Sa'd (h.68-230/m.7184-845)

Muhammed b. Sa'd, aslen Basra'lı olup genç yaşında Bağdat'a gelmiş ve Vâkıdî'nin kâtibi olarak öğrenim görmeye başlamıştır. Onun en önemli çalışması, *Tabakat'ül-Kübra* adlı kitabıdır. İslâm'ın başlangıcından kendi zamanına kadarki sahabeler, tabiîler ve bilginler hakkında ilk kez bu kadar geniş ve kapsamlı bilgiler vermiştir.

İbn Sa'd'ın kitabı iki öğrencisi; Haris b. Muhammed b. Ebu Usame (ö.h.282/m.895) ve Hüseyin b. Muhammed b. Fehm (ö.h.289/m.902) aracılığı ile elimize ulaşmıştır. Oldukça dikkate değer bir kitap olup şahıslarla ilgili özel bilgiler içermektedir. Önce ilgili kişinin soyuna dair değerli bilgiler sunmakta, sonra da o kişinin giyim kuşamından vücut yapısına kadar detaylı bilgiler vermektedir. Bu tür bilgilere diğer kaynaklarda pek az rastlanmaktadır. Aslında, mevcut eserler arasında Hz. Peygamber (s.a.v)'in şemail-i şerifi ile sahabe ve tabiîn hakkında en eski bilgileri İbn Sa'd'ın kitabının içerdiği söylenebilir.[133]

İbn Sa'd'ın eserinin Resulullah (s.a.v.)'in sîresini içeren ilk iki bölümünün dışında sahabe ve tabiînin hal tercemelerini içeren diğer bölümlerinde kendine has bir metot izlemiştir. İlk aşamada, bir bölümü erkeklere, bir bölümü de kadınlara ayırmıştır. Kitabın son bölümü kadınlara tahsis edilmiştir. Eserinin ilk ciltlerini sahabelerin hayatına ayırmıştır. Sahabeleri beş sınıfa ayıran İbn Sa'd,

---

[132] Caferiyân, **Târîh**, I, 46.
[133] Abdülazîz Duri , **Bahsun Neş'et-ü İlm'üt-Tarih İnd'el-Arab**, Beyrut,1993. s. 32.

önceliği iman ediş ve Müslümanlıkta en üstün şeref ve fazilete sahib oluşlarına göre belirlemiştir.

İbn Sa'd'ın metodu hadis metodudur. Bu yüzden, haberleri müsned şekilde sunmuştur. *Tabakat*, verdiği kişisel ve toplumsal bilgiler açısından o kadar önemlidir ki o olmadan hicrî I. ve II. yüzyılları tanımak mümkün değildir.[134]

3.3.Muhammed b. Cerir et-Taberî (h.224-310/m.839-922)

Ebu Cafer Muhammed b. Yezid Taberî İslâm döneminin ünlü tarihçilerindendir. Esas çalışma alanı fıkıh olmasına rağmen tefsir ilmi dalındaki *Cami'ül-Beyan* ve tarih bilimi dalındaki e*l-Ümem ve'l-Müluk* adlarındaki iki meşhur eseri ona şöhret kazandırmıştır. Taberî, rivayetleri genel olarak hadis şeklinde sunmuştur. Önce senedi, sonra haberin metnini nakletmiştir. Olaylara tanık olan kişilerin ve kitaplarından nakil yaptığı yazarların ismini de zikretmiştir. Taberî İslâm öncesi olayları genel sıralama şeklinde aktarırken İslâm sonrası olayları kronolojik olarak aktarmıştır.[135]

Dr. Cevad Ali Taberî'nin kaynakları hakkında çok geniş bilgiler vermiştir. Cevad Ali'ye göre, Taberî'nin Peygamberler tarihi ve İslâm öncesi İran tarihi ile ilgili bölümde yararlandığı kaynaklar, İbn Abbas ve öğrencilerinin Kur'ân ayetlerinin şerhinde o zamana kadar hazırlanmış olan farklı kaynaklardan yararlanarak meydana getirdikleri tefsir ve hadis kaynaklarıdır.İslâm öncesi Arap tarihine ilişkin, özellikle de Irak konusunda Külebî'nin eserlerinden alıntı yapmıştır. Yemen tarihini yazarken İbn İshak'tan yararlanmıştır. *Tarih-i Taberî*'nin birinci cildindeki Peygamberler tarihinin râvîleri mezkur iki kişi ve

---

[134] Caferiyân, **Târîh**, I, 48.
[135] Caferiyân, **Târîh**, I, 77.

Ka'b'ül-Ahbar'dır. Rum tarihi ile ilgili olarak, İran tarihi hakkındaki kadar önemli bilgiler mevcut değildir. Sîre konusunda ana kaynağı İbn İshak'ın *Sîre*'sidir.[136] Urve b. Zübeyr, Eban b. Osman b. Affan, Şürehbil b. Sa'd ve Heysem b. Adiy'den de çok sayıda rivayet nakletmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Taberî, Ridde olaylarında Seyf b. Ömer'in rivayetlerine dayanmıştır. Sonra, Emevî dönemi sonuna kadar Irak olaylarını Ebu Mihnef'ten nakletmiş, Medainî, Avane b. Hekem, Vâkıdî, Ömer b. Şübbeh ve Külebî'den aldığı rivayetleri ise devamında kaydetmiştir.[137]

[136] Dr. Cevad Ali, **Mevaridu Tarih-i Taberî**., , I. B., s. 200-201.
[137] Dr. Cevad Ali, **Mevaridu Tarih-i Taberî**., , I. B.,s. 182.

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASİ İSLAM TARİHİ VE EBEDİYET NURU ESERLERİNDE YER ALAN EHL-İ SÜNNET'LE ŞİA ARASINDAKİ İHTİLAFLI KONULAR

Hz. Peygamber(s.a.v.)'in hayatını Ehl-i Sünnet ve Şiâ açısından incelerken bazı farklılıkların olduğunu gözlemledik. Bu farklılıkları burada işlemeye çalışacağız.

1. MEKKE DÖNEMİ OLAYLARI

1.1.ÂZER, İBRAHİM(A.S.)' İN BABASI MIYDI?

Kur'ân bir ayette bu hususla ilgili olarak Hz. İbrahim (a.s.)'ın sözlerini aktarır: "Hani O, babasına ve kavmine: Neye tapıyorsunuz? demişti. Putlara tapıyoruz ve onlara tapmaya devam edeceğiz diye cevap verdiler. İbrahim: Peki, dedi, yalvardığınızda onlar sizi işitiyorlar mı? Yahut size fayda ya da zarar verebiliyorlar mı? Şöyle cevap verdiler: Hayır, ama biz babalarımızı böyle yapar bulduk."[138];[139]

Meryem suresi 42-47. ayetlerinin ve Tövbe suresi 114.âyetiyle, Mümtahine suresinin 4.ayetinin zahirinden Azer'in İbrahim'in babası olduğu ve İbrahim'in ona ''baba''diye hitap ettiği anlaşılıyor. Fakat Azer'in İbrahim'e baba

[138] Şuara/70-74.
[139] Caferîyan, **Tarihi**, s. 200.

olması, Şia âlimlerinin İslam Peygamberi ve diğer bütün peygamberlerin atalarının muvahhit olduklarına dair icmalarına aykırı düşmektedir. Ehl-i Sünnet âlimlerinden bir çoğu da bu konuda Şia âlimleri ile aynı görüşteler. O halde, adı geçen ayetlerin zahirleri karşısında bu müşkülü nasıl çözmeliyiz?

Müfessirlerin çoğu , 'eb' kelimesi çoğunlukla baba anlamında kullanılıyorsa da, bu anlama mahsus olmayıp başka anlamda da kullanılabilir, diyorlar. Bu yüzden Arapçada ve Kur'an dilinde bazen amca anlamında da kullanılmıştır. Mesela aşağıdaki ayette amcaya da 'eb' (baba) denilmiştir.'Yakup, oğullarına; ' Benden sonra neye tapacaksınız? dediği zaman dediler ki: 'Senin ilahına ve babalarının İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilahı olan tek ir ilaha tapacağız. Bizler, ona teslim olanlarız.

Hiç şüphesiz İsmail, Yakup'un amcasıdır, babası değildir. Çünkü Yakup, İshak'ın oğludur. İshak da İsmail'in kardeşidir. Ancak bununla birlikte Yakup'un oğulları, Yakup'un amcası olan İsmail hakkında Yakup'a hitaben 'senin baban' demişlerdir.

Bu kelime bazı zaman baba, bazı zamanda amca anlamında kullanıldığına göre, adı geçen ayetlerde 'eb' kelimesinden maksat, amca olabilir. Uzun bir zaman Azer'in İbrahim'in bakımını üstlenmesi de İbrahim'in ona baba demesine sebep olabilir. Bu yüzden İbrahim, ona daima baba gözüyle bakardı.[140]

Ehl-i Sünnet anlayışında ise burada ki hitap Hz.İbrahim'in babası olan Azer'e' dir. Bunu kısaca Elmalılı Hamdi Yazır'ın tefsirinden naklediyoruz.

---

[140] Subhânî, **Ebediyet Nûru**, s.84.

'İbrahim'in babasına istiğfarı da sırf ona vermiş olduğu bir vaat'ten dolayı idi.'[141] '(İbrahim) selam sana dedi, senin için Rabb' imden mağfiret dileyeceğim. Çünkü O bana çok lutufkardır.'[142] 'Senin için af dileyeceğim'[143] 'Babamı da bağışla, çünkü o sapıklardandır.'[144] Diye İbrahim(a.s.) babası için istiğfarda bulunmuştu. Ne zaman ki ona, babasının Allah'a düşman biri olduğu açıklanınca, o da istiğfar etmekten vazgeçti, teberri eyledi, uzak durdu.[145]

1.2. HZ.HATİCE

Şia'ya göre Hz.Hatice Hz.Peygamber'den önce hiç kimseyle evlenmemiştir. Şia'nın âlimlerinden Ebu Cafer et-Tûsi, Telhis'üş-Şafi adlı kitabında, Allah Rasulü'nün Hz.Hatice'yle bakire olduğu halde evlendiğini rivayet etmiştir.

Ebu'l Kasım el-Kûfi şöyle kaydetmiştir: 'Hatice'nin 'Hâle' isminde bir kız kardeşi vardı. Beni Mahzun kabilesinden birisi onunla evlenince, onun için 'Hâle' isminde bir kız çocuğu doğurdu. Hatice'nin kız kardeşi bu adamdan ayrıldıktan sonra bu sefer Beni Temim kabilesinden 'Ebu Hind' adında biriyle evlendi; onun içinde 'Hind' isminde bir çocuk doğurdu. Beni Temim'den olan bu adamın Hale'den başka bir eşi daha vardı ki, ondan da 'Zeynep' ve 'Rukıyye' isminde iki kız çocuğu vardı. 'Zeynep' ve 'Rukıyye'nin anne ve babaları vefat edince, bu kızlar Hale'ye kaldı. Hz.Hatice kızkardeşiyle beraber 'Zeynep' ve 'Rukıyye'yi de yanına aldı. Hz.Hatice Rasulullah ile evlenip, Hale'de vefat edince 'Zeynep' ve 'Rukıyye' isimli çocuklar, Hz.Hatice ve Rasulullah'ın kefaleti altına girdiler.

---

[141] Tevbe, 114.
[142] Meryem, 47.
[143] Mümtehine, 4.
[144] Şuara, 86.
[145] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur-an Dili**, İstanbul 1992, IV, 414.

Ancak Hz.Peygamber'in Hz.Hatice'den olan Zeynep, Rukıyye, ve Ümmü Gülsüm isminde kızları vardı; fakat bunlar küçük yaşta vefat etmişlerdir. Yani Peygamber'in hem üvey evlatlarının adları Zeynep, Rukıyye, ve Ümmü Gülsüm'dü hemde kendi kızlarının, fakat kendi kızları fazla yaşamadan küçük yaşta vefat etmişlerdir. Ebu'l As ve Osman ile evlenen kızlar ise, Peygamber'in üvey evlatlarıdır.

Bazılarının Zeynep, Rukayye ve Ümmü Gülsüm'ü Hz.Peygamber'in gerçek kızları olarak göstermekte ısrarlı davranmalarının altında, belki de Hz.Ali'nin faziletlerine karşılık başkalarına fazilet yüklemek niyeti yatmaktadır. İşte bu yüzden üçüncü Halife Osman'a 'Zi'n-Nureyn'(iki nur sahibi) lakabını vermişlerdir.[146]

Ehl-i Sünnet kaynakların da yer alan bilgiler şu şekildedir: Bir tarafta dul bir kadın vardı: tarihçilerin ekserisinin kaydettiklerine göre Hz.Hatice kırk yaşlarında olmalıdır, fakat İbn-İ Habib onun ancak yirmisekiz yaşlarında olduğunu söylemektedir. Hatice'nin Teym kabilesinden Ebu Hale ile gerçekleşen ilk evliliğinden Hind adında bir oğlu dünyaya gelmişti. Dul kalması üzerine Mahzun kabilesinden 'Atik b.A'iz' adında bir şahısla evlenmiş ve bundan da bir kızı olmuştu ki, ona da 'Hind' adını verdiler. Zengin, güzel bir hanım olarak kendisini çocuklarına ve diğer işlerine verdi. İkinci zevcinin ölümünden sonra yapılan bütün evlenme tekliflerini reddetti.[147]

Hz.Peygamber ile Hz.Hatice'nin evliliği yirmi yıl sürdü. Bu yirmi yıl içinde Hz.Hatice'den, üç oğlu ve dört kızı oldu. İlk oğlununadı Kâsım idi. Ve Hz.Peygamber'in künyesi onun adı iledir. İkinci oğlu Tahir, üçüncü oğlu Tayyib

---

[146] Musa Aydın, "**Hz. Hatice Allah Resulü'nden Başkası İle Evlenmiş midir**?" *Kıble Dergisi*, 2.Yıl, Sayı 5, İstanbul 2002, s. 24.
[147] Muhammed Hamidullah, **İslam Peygamberi**, çev. Salih TUĞ, Ankara 2003, I, 60.

idi. İlk kızının adı Zeynep, ikincisi Rukiyye, üçüncüsü Ümmü Gülsüm ve dördüncüsü; Fatıma idi. Bu üç oğlu Vahiy gelmezden evvel ölmüş idi. Amma kızları sağ idi.[148]

1.3. HZ.PEYGAMBER'İN SÜTANNE'YE VERİLMESİ

Bu konuda bazı tarihçiler şöyle yazıyorlar: 'Dadıların hiçbiri Muhammed'e süt vermeyi kabul etmedi. Çünkü daha çok yetim olmayan çocukları tercih ediyorlardı ki, babalarının yardımlarından faydalansınlar. Hatta halime de onu almadı, fakat vücudu zayıf olduğu için hiç kimse çocuğunu ona vermeyince, mecbur kalarak Abdulmuttalib'in torununu kabul etti ve kocasına dedi ki: ' Gidelim O öksüz çocuğu alalım eli boş dönmeyelim. Belki bu vesileyle Allah'ın rızası bize şamil olur. Gerçektende Halime'nin tahmini doğru çıktı, O öksüz çocuğa hizmet etmeği kabullendiği ilk andan itibaren ilahi lütuflar tüm hayatını kapsadı.[149]

Bu tarihin ilk bölümü, bir efsaneden başka bir şey değildir. Çünkü Beni Haşim hanedanının azamet ve cömertliği, ihsanı ve yoksullara yardımı herkesçe bilinen Abdulmuttalib gibi bir kişinin şahsiyeti, dadıların onu kabul etmesi bir yana, hatta o çocuk üstünde birbirleriyle didişmelerine bile sebep olabilirdi. Bu yüzden bu bölüm bir efsanedir. Hz.Muhammed(s.a.v.)'i öbür dadılara vermemelerinin sebebi, onların memesinden süt içmemesiydi. Sonunda Halime-i Sa'diyye'nin memesini emdi ve Abdulmuttalib hanedanı bu durumu görünce çok sevindiler.[150]

---

[148] Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, **Tarih-i Taberi,** Tercemesi, Konya 1973, II, 341.
[149] İbn Hişam, **es-Siretü'n-Nebeviyye,** thk. Süheyl Zekkar, Beyrut 1992, I, 162-163.
[150] Muhammed Bakır b. Muhammed Taki b. Maksud Ali Meclisi**, Biharü'l-Envari'l-Câmia li-Düreri Aahbari'l-Eimmeti'l-Ethâr,** Beyrut 1983, XV, 442.

Abdulmuttalib, yüzünü Halime'ye doğru çevirerek:

- Hangi kabiledensin? Diye sordu.
- Beni Sa'd kabilesindenim
- Adın nedir?
- Halime

Abdulmuttalib, onun ve kabilesinin adını çok beğendi ve : 'Çok güzel, çok güzel dedi. İki güzel ve beğenilen huy toplamışsın kendinde: Saadet ve hilm.[151]

Muakkak ki süt anaları, zengin kimselerin çocuklarını emzirmek isterler: Muhammed(a.s.v.) gibi yetimler onların pek işlerine gelmez. Muhammed (a.s.v.)'ın süt annesi Halime, çelimsiz ve yorgun binek hayvanı sebebi ile Mekke'ye diğerlerine nisbetle gecikerek gelmiş ve bunun sonucu emzirilecek bir zengin çocuğu bulamamıştı. Eli boş dönmektense, yetim Muhammed'i aldı.[152]

1.4. İLK VAHİY NE ZAMAN NAZİL OLDU?

Hz.Peygamber'in bi'seti günü de, doğum ve vefat günü gibi tarihte kesin olarak bilinmemektedir. Şia alimlerinin takriben hepsi, İslam Peygamber'inin Recep ayının yirmi yedisinde nübüvvet ve risalet makamına eriştiğinde ittifak etmişlerdir. Fakat Sünni alimlerin yanında, Peygamber'in Ramazan ayında bu büyük makama nail olduğu ve bu mübarek ayda alemlerin Rabbi tarafından insanları hidayet etmeye memur olduğu meşhurdur.

Şia, kendisini Hz.Peygamber'in ıtret ve Ehl-i Beytinin izcisi ve 'Sekaleyn Hadisi' mucibince Ehl-i Beyt'in sözlerini hüccet bildiği için Peygamber'in Bi'set

---

[151] Ebü'l-Ferec Nureddin Ali b. İbrâhim b. Ahmed Halebi**, es-Siretü'l-Halebiyye,** Beyrut trs., I, 106.
[152] Hamidullah, **İslam Peygamberi**, I, 40.

gününü tayin etme hususunda da Ehl-i Beyt'ten sahih şekilde naklolunan kavli kabul etmiştir.

Hz.Peygamber'in Ehl-i Beyt'i diyor ki : ' Bizim hanedanımızın önderi, Recep ayının yirmi yedisinde risalet ile görevlendirilmiştir. Buna göre, bu kavlin sahih olduğunda hiçbir kimse şüphe etmese gerek.

Ne var ki, öteki kavl için de Kur-an'ı Kerim'in, Kur-an'ın Ramazan ayında nâzil olduğuna tasrih etmesi delil olarak gösterilebilir. Çünkü Bi'set günü, vahyin başlangıç günü ve Kur'an-ın indiği Ramazan ayında vâki olduğuna kail olmalıyız. İşte Kur'an-ın mübarek Ramazan ayında indiğini bildiren ayetler.

'Ramazan ayı, Kur'an'ın indirildiği bir aydır.'[153] Hamim; andolsun her şeyi açıklayan Kur'an-a şüphe yok ki, biz onu kutlu bir gecede indirdik.'[154] Bu kutlu gecenin de Kadir gecesi olduğu, 'Kadr' suresinde açıklanmıştır. 'Şüphe yok ki, biz onu(Kur'an-ı)kadir gecesinde indirdik.[155]

Şia müfessir ve muhaddisleri, bu istidlale çeşitli cevaplar vermişlerdir.

Birinci Cevap: Mezkûr ayetler, Kur'an-ın ramazan ayında mübarek bir gece olan kadir gecesinde nazil olduğuna delalet etmekte ve fakat nuzul mahalline, nereye indiğine işaret etmemektedir.

Bu yüzden Kur'an-ın aynı gecede Hz.Peygamber'in kalbine nazil olduğu malum değildir. Büyük bir ihtimalle Kur'an-ın çeşitli tarzları vardır. Onlardan biri, Kur'an-ın 23 yıl zarfında yavaş yavaş Hz.Peygamber'e inişidir, yani nuzûl-i tedrîci. Biri de, Kur'an-ın Levh-i Mahfuzdan Beyt'i Ma'mura birden inişidir, yani nuzûl-i def'î.

---

[153] Bakara-185
[154] Duhan-2,3
[155] Kadir-1

Buna göre, Recep ayının yirmiyedisinde sadece Alak suresinden birkaç ayetin Rasulullah'a nazil olmasıyla bütün Kur'an-ın bir arada, Kur'an'da Levh-i Mahfuz diye adlandırılan yüce bir makamdan, hadislerde Beyt-i Mamur anılan diğer bir makama inmesinin hiçbir çelişkisi olmayacaktır. Bu sözü Duhan suresinden naklettiğimiz ayette teyit etmektedir: 'Şüphe yok ki, biz onu(Kur'an-ı) mübarek bir gecede indirdik.' Zamir (onu) kitab'a döndüğüne göre bu ayet, Kur'an-ın bütününün Ramazan ayındaki mübarek bir gecede indiğini açıkça ortaya koymaktadır. O halde, bu nuzul, bi'set günündeki nuzulden başka bir nuzuldur. Çünkü bi'set gününde sadece birkaç âyet nazil olmuştu.

Kısacası: Kur'an'ın, Ramazan ayında mübarek Kadir gecesinde indirildiğine dalalet eden âyetler, birkaç âyetin nazil olduğu bi'set gününün Ramazan ayında olduğuna delil olamaz. Çünkü mezkür âyetler, Kitap'ın (Kur'an'ın) hepsinin Ramazan ayında indirildiğine delalet etmektedir. Hâlbuki bi'set günü birkaç ayetten fazla nazil olmamıştı. Binaenaleyh, Kur'an-ın hepsinin bir arada nazil oluşundan, Levh-i Mahfuz'dan Beyt-i Ma'mura inişinin kastedildiği muhtemeldir.

İkinci cevap: Şimdiye kadar ulema tarafından verilen en metin cevap, ikinci cevaptır. Üstad Allame Tabatabai, kendi nefis eseri 'El-Mizan Fi Tefsir'il-Kur-an' kitabında bu cevabı güzelce açıklamıştır.[156] Bu cevap kısaca şöyledir: Kur-an'ı Kerim'in hepsinin Ramazan ayında inişinden maksat, Kur'an'ın hakikat ve gerçeğidir ki, Peygamber'in kalbine nazil olmuştur. Çünkü Kur'an-ın vücüd-i tedricisinden başka birde bir hakikatı ve vakiyeti vardır ki, Allah Teala onu, Ramazan gecelerinden muayyen bir gecede Peygamber'e talim buyurdu.

Rasul-i Ekrem, Kur'an-ın tamamını bildiği için, Kur-an'ı okumakta acele etmeme emri geldi 'Onun vahyi sana gelip tamamlanmadan önce Kur-an'ı

[156] Muhammed Hüseyin et-Tabatabâî, **el-Mîzân fî Tefsiru'l-Kur'ân**, Beyrut 1973, II, 14-16.

okumak için acele etme'[157] Kısacası: Kur-an'ın bir cem'i, ilmi ve hakiki vucudu vardır ki Ramazan ayında bir defada Hz.Peygamber'in kalbine nazil olmuştur.

Bir de tedrici vucudu vardır ki bi'set gününden başlamış Peygamber'in ömrünün sonuna kadar yavaş yavaş nazil olmuştur.

Üçüncü cevap: Bi'set, Kur-an'ın nazil olmasıyla birlikte kısaca beyan ettiğimiz gibi, vahyin çeşitli merhaleleri vardır. İlk merhalesi, doğru rüyalar görmektir. İkinci merhalesi, melekle karşılaşmadan gaybi nidayı duymak. Son merhalesi ise, bir meleği görüp Allah'ın sözlerini ondan işitmektir.

İnsanın ruhu, ilk merhalede vahyin daha üst merhalelerini tahammül edemeyeceğinden dolayı, bi'set günü(Recep ayının yirmi yedisi) ve ondan bir süre sonraya kadar Hz.Peygamber, sadece 'Sen Allah'ın Rasulüsün' diye bir gaybi nida işitiyordu. Ve bu merhalede hiçbir ayet nazil olmadı. Bu merhaleden sonra Ramazan ayında Kur'an-ın tedrici nuzulu başladı. Yani: Peygamber'in Recep ayında meb'us olması, Kur-an'ın da o ayda indiğini gerektirmemektedir. Buna göre, Peygamber'in Recep ayında meb'us olmasıyla Kur-an'ın Ramazan ayında nazil olmasının hiçbir çelişkisi yoktur.

Burada dördüncü bir cevap da vardır o da şudur: Bi'set Recep ayında olmuştur. Kur'an'ın nuzulu ise, üç yıl süren gizli davet dönemi geçtikten sonra başlamıştır.[158]

İlk ayetlerin Ramazan ayında Kadir gecesinde nazil olduğu ve nazil olan ayetin uygulandığı söylenebilir. Bu durumda Ehl-i Beyt'in Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Receb ayının yirmi yedisinde peygamberliğe seçildiği yönündeki hadisi

---

[157] Taha suresi 114
[158] Subhâni, **Ebediyet Nuru**, s.167-169.

ile ilk ayetlerin Ramazan ayında indiği görüşü nasıl uyarlanabilir. Bunun tek yolu, Rasulullah (s.a.v.)'in Melekle ilk görüşmesinin Alak suresinin ilk ayetlerinin nüzulünden önce gerçekleştiğini kabul etmektir. Bu bazı nakillerde de yer alan bir konudur.[159]

1.5. ALENİ DAVET VE SEKALEYN[160] HADİSİ

Biset çağının ilk gelişmelerinin kesin tarihini belirlemek oldukça zordur. Bunun nedeni, Sahabelerin o dönemde meydana gelen olayları kaydetmeyi önemsememeleri, kasıtsız yanılgılar ve de olayların aktarımındaki kabilevî ve siyasî garezlerdir. Sîre kaynakları İslâm sonrası olaylarını iki yönden dikkate almışlardır: Birisi, sahabelerin Müslüman olma sırası; ikincisi, Rasulullah'ın davetini gizliden açığa doğru aşamalı bir biçimde yapması. Bu iki yönün yanı sıra tarihçiler, o dönemde uygulanan olan yöntemden yararlanarak, sözgelimi, *Erkam'ın evine gidilmesi, Habeşe'ye hicret edilmesi ve Ebu Talib vadisine gidilmesi* gibi önemli bir olayı eksen kabul edip biset dönemi boyunca meydana gelen olayları tarihlendirmek suretiyle tarihi dönemlere ayırmaya çalışmışladır. Sahabelerin İslâm'ı kabul ediş sıralamasında bazı sorunlar vardır. Bu sorunlar özellikle davetin aşamalı olması veya yukarıda zikredilen tarihî mihverlerin kendilerinin tarihî açıdan belirlenmelerinin zor olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin İbn İshak, kadınlardan İslâm dinini ilk kabul edenin Hatice (r.a.), erkeklerden ise Hz.Ali olduğunu, daha sonra sırasıyla Zeyd b. Harise, Ebu Bekir, Osman, Zübeyr, İbn Avf, Sa'd b. Ebi Vakkâs ve Talha'nın geldiği kanaatindedir. Daha sonra diğerlerinin ismini hiçbir açıklama yapmadan listelemiştir. Tarihî kaynakların birçoğu İslâm'ı ilk kabul edenin Hz.Ali olduğunda birleşmiştir.

---

[159] Caferiyân, **Tarih**, I, 233.

[160] Sekaleyn; İki ağır emanet manasına gelir. Birincisi büyük emanet olan Kur'an'ı Kerim'dir. İkincisi ise küçük emanet olan Ehl-i Beyt'tir.

Hz.Ali'nin Hz.Peygamber'in evinde yaşadığı ve İslâm'ı çok çabuk bir biçimde kabul etmesinin doğal bir şey olduğu açıktır. Hz. Hatice'nın Müslüman olması da aynı şartlarda gerçekleşmiştir. Hz.Ali ve Hz. Hatice'nın yanı sıra Hz.Peygamber (s.a.v.)'in azatlı kölesi olan Zeyd b. Hârise'nin de İslâm'ı hemen kabul etmiş olması gerekir.

Nübüvvetin başlangıcından itibaren üç dönem söz konusudur: *Birincisi, inzar ayetiyle ["yakın akrabalarını uyar"] başladığı söylenen ve üç yıl süren davetin açıklanması dönemi. İkincisi, Rasuluullah (s.a.v.)'in müşriklerin tanrılarını eleştirmesiyle başlayan eziyete maruz kalma dönemidir. Muhtemelen bu dönem aynı zamanda davetin açık bir biçimde başladığı dönemdir. Bundan önce Rasulullah (s.a.v.)'e eziyet edilmese de Müslümanların bazısına eziyet edilmiş olması mümkündür. Üçüncüsü, Hz.Peygamber (s.a.v.)'in bazı Müslümanlarla birlikte Erkam b. Ebi Erkam'ın evine gidişiyle başlayan dönem.* Bu dönemin müşriklerin Resulullah (s.a.v.)'e ve Müslümanlara yönelik baskılarının başladığı dönem olması gerekir. Ancak tam tarihi hakkında bir şey söylemek mümkün değildir. Erkam'ın evine gitmelerinin çok önemli bir olay olduğu kesindir; zira, sîre râvîlerinin zihninde bir dönüm noktası olarak kalmıştır. Sözgelimi, Vâkıdî ve İbn Sa'd, ilk sahabelerin Müslüman oluş tarihlerini belirlerken söz konusu olayı esas almışlardır. Her halükarda Erkam'ın evine gidişin davetin açıkça yürütülmeye başlamasından sonra ve Habeşe'ye hicretten önce, yani yaklaşık olarak bisetin IV. yılında gerçekleşmiş olması gerekir. Falan sahabe Erkam'ın evine gitmeden önce Müslüman olmuştur denildiğinde, ilk üç yıllık dönemde veya açık davetten hemen sonra Müslüman olduğu anlaşılmaktadır.

Bundan sonradır ki Hz. Peygamber (s.a.v.) birkaç toplantı düzenleyerek peygamberliğini ilan etmiş ve halktan İslâm dinini kabul etmelerini istemiştir. Mezkur ayete göre Rasulullah (s.a.v.) ilk olarak en yakın akrabalarını uyarmakla görevlendirilmişti. Taberî, İbn İshak'tan naklen mezkur âyetin nüzul sebebi

hakkında şöyle yazar: “Hz.Ali şöyle der: “En yakın akrabalarını uyar” ayeti nazil olunca Rasulullah (s.a.v.) beni çağırdı ve şöyle buyurdu: “Ey Ali! Allah bana yakın akrabalarımı uyarmamı emretti. Ben bu konu üzerinde düşünürken Cebrail nazil oldu ve bana: “Emrolunduğun şeyi yapmazsan azap olunacaksın” dedi. İmdi, bize yemek hazırla ve daha sonra Abdülmuttaliboğullarını yemeğe davet et, onlarla konuşacağım.” Hz.Ali [şöyle] devam eder: Ben böyle yaptım. O zaman Abdülmuttaliboğulları yaklaşık kırk kişiydi. İçlerinde Hz. Peygamber’in amcaları da vardı. Yemek yenildikten sonra Hz. Peygamber konuşmak istedi. Ebu Leheb buna engel oldu. Ertesi gün de aynısını yaptım. Yemek yenildikten sonra Hz. Peygamber onlara hitaben şöyle buyurdu: “Ey Abdülmuttaliboğulları! Hiçbir kavimde, benim size getirdiğimden daha iyi bir şey getiren bir genç görmedim. Ben size dünya ve ahiret hayrını getirdim. Allah bana, sizi davet etmemi emretmiştir. **Sizden herkim bana bu davette yardımcı olursa o benim kardeşim, vasim ve aranızda benim halifem [Arapçası şu şekildedir: *yekunu ahi ve vasiy ve halifeti*] olacaktır.” Hz.Ali şöyle devam eder: “O grubun içinde sadece ben olumlu cevap verdim. Hz. Peygamber (s.a.v.) de beni vasisi ve halifesi olarak tanıttı ve şöyle buyurdu: “O’nu dinleyin ve ona itaat edin.” Oradakiler gülerek Ebu Talib’e hitaben: “Sana oğluna itaat etmeyi emretti, dediler.”** Taberî bu rivayeti tefsirinde de nakletmiş, fakat tefsirinde “*yekunu ahi ve vasiy ve halifeti*” yerine “*yekunu ahi ve keza ve keza*” ifadesini kullanmıştır. Bu önemli bir tarihî haberde yapılan açık bir tahriftir.[161]

Ehl-i Sünnet kaynaklarında Sekaleyn hadisine yer verilmemiştir. Bu olay aşağıda ki şekil de rivayet edilmiştir.

Ehl-i Sünnet’in günümüz siyercilerinden Muhammed Gazali Fıkhu’s Sîre eserinde ‘Allah Peygamberine ‘Önce en yakın akrabalarını uyar’ âyetini indirince Hz. Peygamber akrabalarını topladı ve şöyle buyurdu: ‘Hamd yalnız Allah’a

[161] Caferiyân, **Tarih**, I, 234.

mahsustur. O'na hamd eder, Ondan yardım dilerim. O'na inanır ve O'na güvenirim. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim. Allah'a yemin olsun ki ben size ve bütün insanlara gönderilmiş bir Peygamberim.'[162]

1.6. ABESE SÛRE'SİNDEKİ UYARI!

Şia'nın Abese sûresinde ki uyarı ile ilgili görüşü Ehl-i Sünnet Tefsir ve Tarihcilerinin rivayet ve görüşlerinden oldukça farklıdır.

Müslümanların yüce önderi, insanların çoğunun, (kendi kabile başkanlarının taklid ederekten onlara uyaraktan) puta taptıklarını iyi biliyordu. Başkanları döndürmeyi bir başarabilseydi zorluklardan birçoğu ister istemez çözümlenecekti. Bu yüzden Velid b. Muğire'yi İslam'a meyillendirmeye çok müştak idi. Çünkü O, Kureyş'in en yaşlı ve sözü geçer kişisiydi. Ona, Arap bilgini diyorlar, ihtikatlı meselelerde görüşünü kabul ediyorlardı.

Bir gün Hz.Peygamber münasip bir fırsatta onunla konuşuyordu. Tam o sırada iki gözünden İbn-i Ümm-i Mektum adında bir şahıs Peygamber'in huzuruna gelerek Peygamber'den biraz Kur'an okumasını istedi. İsteğini tekrarlayınca Peygamber, ondan yüzünü çevirdi. Çünkü böyle bir tebliğ fırsatı kaçarsa fırsatın bir de ele geleceği malum değildi.

Abese suresinin ilk ayetleri bu olaya işaret etmektedir:

'Somurttu ve yüz çevirdi; kendisine o kör geldi diye Ne bilirsin; belki o temizlenip arınacak? Ya da öğüt alacak; böylelikle bu öğüt kendisine yarar sağlayacak? Fakat kendini müstağni (hiç bir şeye ihtiyacı olmayan) gören ise,

[162] Muhammed Gazali, **Fıkhu's Sîre**, (trc.Resul TOSUN),İstanbul, 2006, s.102-103.

işte sen, onda yankı uyandırmaya çalışıyorsun; o arınmazsa sana ne? Ama koşarak sana gelen sen ki o, içi titreyerek korkar bir durumdadır, sen ona aldırış etmeden oyalanıyorsun. Hayır; çünkü o(Kur'ân) bir öğüttür; dileyen öğüt alır…[163]

Büyük Şia alimlerine göre bu tarihi olay temelsiz olup Hz.Peygamberin Hulûk-i Azimi (büyük ahlakı) ile çelişmektedir ve mezkur ayetlerde surat asıpyüz çeviren kimsenin Hz.Peygamber olduğuna dair bir delil yoktur.

İmam sadık'tan naklolunan bir hadise göre, surat asıp yüz çeviren kişi, Beni Ümeyye'den biridir, bu ayetler de onu kınamaktadır.[164]

Rasulullah(s.a.v.) Kureyş'in ileri gelenlerinden Utbe, Ebu Cehil, Umeyye b. Halef ve Abbas b. Abdulmuttalib ile özel olarak konuştuğu bir sırada ki, Rasulullah bunların imana gelmelerine çok özeniyordu. Abdullah b. Ümmi Mektum adlı zat geldi. Rasulullah(s.a.v.) Ümeyye b. Halef ile fısıltı halinde konuşurken Abdullah, Hz. Peygamber'in Kur-an'dan bir âyet okumasını istedi. 'Ey Allah'ın Rasulu Allah'ın sana öğrettiğinden bana öğret' dedi ve bunu tekrar etti. Rasulullah ona aldırmadı ve yüzünü buruşturup döndü. Sözünün kesilmesinden hoşlanmayıp diğerlerine yüzünü çevirdi. Rasulullah konuşmasını bitirip kalkacağı sırada vahiy geldi. Gözlerini kapayıp daldı. 'Abese ve tevella' ayeti indi.

Bundan sonra Rasulullah(s.a.v.) ona ikram eder ve 'merhaba, hakkında Rabb'ımın bana sitem ettiği kişi' der ve ihtiyacını sorardı.[165]

---

[163] Abese, 1-12.
[164] Subhânî, **Ebediyet Nuru,** I, 229.
[165] Elmalılı, **Hak Dini Kur'ân Dili**, VIII, 525.

1.7. HAMZA, EBU BEKİR VE ÖMER'İN MÜSLÜMAN OLMALARI

İbn-i Kesir, Ebu Bekir ve Ömer'in Müslüman olmasının, Müslümanların güçlenmesine, aziz olmalarına ve hürriyete kavuşmalarına sebep olduğunu ısrarla söylemektedirler .[166] Kuşkusuz her fert, kendi payıyla İslam'ın güçlenmesinde, yayılmasında etkili olmuştur. Ancak ne var ki, bu iki halifenin İslam'ı kabul etmesinin yankısı, Hamza'nın ki kadar değildi. Çünkü Hamza, Kureyş'in büyüklerinden birinin Peygamber'e sövdüğünü işitince zerre kadar kuşkuya kapılmadan gidip peygamber'in intikamını ondan aldı ve hiçbir kimse onun karşısına çıkmaya cüret edemedi. Böyle bir şahsiyetti Hamza. Ama Ebu Bekir'e gelince, büyük İslam siyercisi İbn-i Hişam'ın naklettiği bir olaya göre, Ebu Bekir Müslümanların safına katıldığı gün kendini de peygamberi de savunamıyordu. Şöyle anlatıyor İbn-i Hişam: 'Bir gün Rasul-i Ekrem(s.a.v.), Kureyş'in toplandığı yerden geçerken aniden Kureyşliler Peygamber'i her taraftan muhasara edip, putlar ve kıyamet günü hakkında söylediği sözleri alaya alarak 'Sen misin bunları söyleyen ?! diyorlardı. Rasulullah'da : 'Evet diyordu bunları söyleyen benim.' Kureyşliler, peygamber'i müdafaa edecek bir kimsenin ortalıkta bulunmadığını görünce onu öldürmek istediler. Bunun üzerine içlerinden biri, peygamber'in elbiselerinden tuttu. Bu sırada peygamberin yanında olan Ebu Bekir, peygamber'e yardım etmeye kalkıştı. Ağlayarak, 'Rabbim Allah'tır dediği için bir kişiyi öldürmeniz yakışır mı?' diyordu. Daha sonra peygamberi bırakıverdiler. Ebu Bekir de başı kırılmış bir halde eve döndü.[167]

Bu olay, halifenin peygamber'e karşı sevgisini ve duygularını göstermekten daha çok onun güçsüzlüğünü göstermektedir. Çünkü bu

---

[166] İbn Kesir, **el Bidaye ve'n Nihaye**, III, 26.
[167] İbn-i Hişâm, **Sîre**, I, 31.

hadiseden anlaşıldığına göre, o gün ne öyle kuvvetli bir bileği, ne de önemli bir toplumsal şahsiyeti yoktu.

Bunun içindir ki Kureyşliler, peygambere karşı herhangi bir girişimin kötü sonuçları olacağını düşünerek peygamberi bırakıp ona sarıldılar ve onun başını kırdılar.

Ebu Bekir'in ilk Müslüman olduğu görüşünün hiçbir tarihî dayanağı yoktur. Bu görüş kesinlikle Müslümanlar arasındaki mezhebî tartışmalardan kaynaklanmıştır.[168]

Şimdi, Hamza'nın gösterdiği cesareti, bu hadiseyle mukayese edersek, Sadr-ı İslam'da islamın izzet ve kudret kazanmasının ve kafirlerin endişeye kapılmalarını, bu ikisinden hangisinin Müslüman oluşunun neticesi olduğu pekala ortaya çıkar.

Ömer'in de Müslüman olması, Müslümanların savunma gücünü kuvvetlendirmedi. Çünkü Müslüman olduğu gün, eğer As b. Vail olmasaydı nerdeyse onu öldüreceklerdi. Ömer'i öldürmek isteyen bir gruba şöyle demişti As b. Vail; 'Kendine bir din seçmiş olan kişiden ne istiyorsunuz? Adi b. Ka'b kabilesi, onu öyle rahatlıkla size teslim ederler mi, sanıyorsunuz?[169]

Evet, Müslümanların savunma üssü, Beni Haşim'in evleriydi. İşin ağırlığı da Ebu Talip'in ve hanedanının omzuna düşüyordu. Yoksa diğerlerinin kendilerini savunacak güçleri yoktu, nerede kaldı ki onların Müslüman olmaları Müslümanların izzetine, yücelmesine sebep olsun.

---

[168] Caferiyân, **Târih**, I, 144.
[169] İbn-i Hişâm, **Sîre**, I, 317.

Hz.Ebu Bekir hiç şüphesiz Muhammed(a.s.v)'ın en yakın arkadaşı ve dostudur. Hz. Ebu Bekir hiç teredüt etmeden bu iman hareketinekatılmıştır.[170]

Hz.Ömer Mekke şehir devletinin ''On'lar Meclisi''nde bir sandalyeye sahip ve bu şehir devletinin dış münasebetleri gibi önemli bir vazife ile de yükümlü bulunuyordu.[171]

Rasulullah onun Müslüman olmasını çok arzular ve bunun içinde Allah'a dua ve niyazda bulunurdu.[172]

Ömer ve Hamza'nın Müslüman olmaları, şehirde ki müşriklerin düşmanlıklarının tamamen kırılması sonucunu doğurmasa bile, İslamı Mekke'de kuvvetli bir hale getirmiştir.[173]

1.8. AMR B. AS VE MUAVİYE B. EBÎ SUFYAN

Habeşistan'a hicret eden Müslümanların ardından Daru'n Nedve başkanları toplanıp Habeşistan şahına elçi göndermeyi tasvip ettiler. Kıral'ın ve Vezirlerin gönlünü kazanmak için de kıymetli hediyeler hazırladılar. Elçiler, muhacir Müslümanları akılsızlık, cahillik ve kendilerinden yeni bir din çıkarmakla suçlayıp, böylece onları Habeşistan Hükümdarının gözünden düşüreceklerdi. Bu iş için içlerinden iki pişkin ve düzenbaz kişiyi seçtiler (ki bunlardan biri sonraları siyaset meydanının oyuncusu olacaktır) Amr b. As ve Abdullah b. Rabia.

---

[170] Hamidullah, **İslam Peygamberi**, I, 89.
[171] Hamidullah, **İslam Peygamberi**, I, 105.
[172] Ebu'l Hasen en-Nedvi, **Rahmet Peygamberi**, (Çev. Abdülkerim ÖZAYDIN), İstanbul 1992, s.107
[173] Hamidullah, **İslam Peygamberi**, I, 108.

Politikacı ve düzenbaz bir kişi olan Amr b. As akşamleyin arkadaşı Abullah b. Rabia'ya : 'Yarın dedi, neye mal olursa olsun, muhacirleri kralın gözünden düşürmeliyiz. Yarın ben Kral'a bunları diyeceğim, İsa hakkında Hırıstiyanlık ilkelerine zıt düşen inançları vardır. 'Abdullah, sakın bu işi yapma, dedi, onların içerisinde bizimle akrabalıkları olanlar vardır. Bu iş, onların canlarını tehlikeye sokabilir. 'Abdullah'ın sözlerine rağmen Amr b. As sözünde kararlıydı. [174]

Nice zina eden kadınlar vardı ki çocuklarının babası yoktu ve bu çocuklar annelerinin ismiyle çağrılıyorlardı. Ziyad b. Ebih [babasının oğlu Ziyad] bu örneklerden birisidir. Amr b. As ve Muâviye de bu tür işlerle itham edilmiştir.[175]

Muaviye'nin, nübüvvet hanedanı, özellikle de Emirulmüminin'e karşı düşmanlığı hiçbir kimseye gizli kalmış değildir. O, sahabeden bazısını satın alarak yalan hadisler uydurmuş ve bu ameliyle tarihin parlak sayfalarını karalamak istemişti, fakat buna asla muvaffak olamadı.[176]

Hudeybiye Musalahası yazılırken Mekkeli müşrikler Hz.Peygamber'in 'Rasulullah' sıfatının silinmesini istediler. Hz.Ali 'ben ''Rasulullah'' sıfatını hiçbir zaman silmem' dedi. Hz.Peygamber(s.a.v.) Hz.Ali'ye 'bir gün sende bunun aynısına davet olunacaksın ve onu kabul edeceksin' buyurdu.

Sıffın harbinden sonra Hz.Ali ile Muaviye arasında yapılan anlaşma üzerine Hz.Ali'nin huzurunda kaleme alınan sulh yazısına 'Bu Emiru'l Müminin Ali'nin, üzerinde sulh oldukları maddelerdir' diye yazılmasına, Muaviye'nin temsilcisi Amr b.As 'sen, onun kendi ismini ve babasının ismini yaz! O, sizin Emirinizdir, bizim Emirimiz değil' diyerek itiraz etmişti.

---

[174] Subhânî, **Ebediyet Nuru**, s. 216, 219.
[175] Caferiyân, **Tarih,** s.107
[176] Subhânî, **Ebediyet Nuru**, s. 290

Hz.Ali ‘Allahu Ekber! Bu da, o birini andıran bir tutum’ vallahi ben, Hudeybiye günü, Rasulullah(a.s.)’ın kâtibi idim. Muhammed Rasulullah diye yazmıştım. Müşrikler: (Sen, Rasulullah değilsin! Fakat sen, kendi ismini ve babanın ismini yaz!) demişlerdi.

Amr b. As ‘Subhanellah! Bizler, Mümin olduğumuz halde, bizi kafirlere mi benzetiyorsun?’ dedi.

Hz.Ali: ‘Ey Nabiga’nın oğlu! Sen, ne zaman fasıkların yarı, yardımcısı, Mü’minlerin de düşmanı olmadın ki?’ dedi.[177]

1.9. EBU TALİB’İN ÎMANI

Hiç şüphesiz, Ebu Talib’in imanına dair mevcut olan delillerin sadece onda biri, siyaset sahnesinden uzak ve siyasi hubb-u buğza konu olmayan diğer bir şahsın hakkında nakledilseydi eğer, şüphesiz ki Sünnî olsun, Şiî olsun herkes onun imanını tasdik edecekti.

Ebu Talib’in imanına dair onlarca muhkem delil varolduğu halde, yine de kimi gruplar onu tekfir etmişlerdir. Hatta bazıları, azap âyetlerinden bir kısmının onun hakkında nazil olduğunu bile söylemiş, bazıları da bu hususta tavakkuf (sukut) etmişlerdir. Sünni alimlerden parmakla sayılabilecek kadar az bir grup da onun Müslüman ve iman sahibi olduğuna hüküm vermişlerdir. Mekke’nin müftüsü Zeyni Dahlan (ö.1304) onlardan biridir.

---

[177] İzzüddin Ebu’l Hasen Ali b. Ebi’l Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerim b. Abdülvahid eş-Şeybani İbnü’l-Esir, **el-Kâmil fi’t-Târih**, Beyrut 1965, III, 319-320.

Meseleye insaf gözüyle bakacak olursak, bu mesele de Ebu Talib'in oğullarını, özellikle de Emiru'l Mü'minin Ali'yi zemmetmek maksadıyla gündeme getirilmiştir' demeliyiz.

Bir de Ebu Talib, Ali'nin babasıydı. Diğer halifelerin babalarının müşrik ve kâfir olmasının yanında Ali'nin babasının Müslüman ve mümin oluşu, onun için açık bir üstünlük sayılacaktı. Hulefa tebliğ araçları da daima onun faziletlerini gizlemeye çalıştığına göre tabii ki bu imtiyazını da inkâr etmişlerdir.

Ebu Talib, ölürken evlatlarına şöyle demişti: 'Ben Muhammed'i size tavsiye ediyorum. O, Kureyş'in Emini, Arabın doğru konuşanı ve bütün insani kâmilleri haizdir. Onun getirdiği dine gönüller inanmıştır, fakat diller korkudan inkâr ediyor. Görüyorum ki, Arap düşkünleri, O'na iman etmiş, O'nun yardımına koşmuş, Muhammed de onların yardımıyla Kureyş'in saflarını parçalamak için kıyam etmiş; azizlerini zelil, zelillerini aziz kılmıştır'. Daha sonra sözlerini şu cümlelerle tamamladı: 'Ey yakınlarım! O'nu sevin, hizbini(İslam)'ı destekleyin; kim O'na uyar, O'nun yolunda giderse mutlu olur. Eğer ecel, bana mühlet verseydi, belaları, acı hadiseleri defederdim ondan'.

Ebu Talib'in iman ve ihlasını bir de garazsız yakınlarından sordum. Ev halkı, evin içindekini daha iyi bilir.

1- Ali, Ebu Talib'in ölüm haberini Peygamber'e verince Hazret çok ağladı ve Ali'ye onun gusul, kefn ve defn işlerini yerine getirmesini emretti ve Allah'tan onun için mağfiret talebinde bulundu.

2- Dördüncü İmam Muhammed Bakır'ın huzurunda Ebu Talib'in imanından söz edilirken şöyle buyurdu: 'Taaccüp ediyorum gerçekten! Halk, Ebu Talib'in imanından nasıl şüphe edebiliyor? Oysa İslam'da, bir kadın İslam'ı kabul ettikten sonra kâfir kocasının nikâhında kalamaz. Esed kızı Fatıma, ilk iman kadınlardan olduğu halde Ebu Talib'in ömrünün sonuna kadar eşi olarak kaldı.[178]

[178] Subhânî, **Ebediyet Nuru**, s. 256-257.

Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra erkeklerin geri verilmesinde fıkhî bir sorun bulunmuyordu. Ama kadınlar konusunda durum farklıydı. Antlaşma metninde kadınlarla ilgili açık bir kayıt yoktu. Ama ayet nazil olup, erkek ve kadından birinin kâfir olması durumunda hemen boşanmaları hükmü verilince Mekke'de kalan Müslüman kadınlarla ilgili sorunlar çıkmaya başladı. Bu nedenle Allah, Hz. Peygamber (s.a.v.)'den Müslüman muhacir kadınların kâfirlere geri verilmemesini istedi: "Ey inananlar! Mü'min kadınlar hicret ederek size geldiği zaman, onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz de onların inanmış olduklarını öğrenirseniz onları kâfirlere geri göndermeyin. Bunlar onlara helal değildir. Onlar da bunlara helal olmazlar. Onların [kocalarının] sarfettiklerini [mehirleri] geri verin. Mehirlerini kendilerine verdiğiniz zaman onlarla evlenmenizde size bir günah yoktur. Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın, sarfettiğinizi isteyin. Onlar da sarfettiklerini istesinler. Allah'ın hükmü budur. Aranızda O hükmeder. Allah bilendir, hikmet sahibidir."[179]

Gerek Müslüman olmuş kadınların kâfir kocalarına Müslümanlar tarafından mehriye ödenmesi, gerekse Müslüman erkeklerin kâfir olan veya mürted olarak Mekke'ye dönen (Zührî bu grupta yer alan altı kadının ismini kaydetmiştir.) kadınlardan mehriyelerini geri istemeleri her iki taraf için de öngörülen karşılıklı bir imtiyazdı. Zührî şöyle der: "Mekke'den gelen kadınlara Hudeybiye Barış Antlaşması'ndan sonra mehriye ödenmeye başlandı. Ondan önce Müslüman kadınların Mekke'de kalan kafir kocalarına mehriye ödenmiyordu." Aile bağları o kadar önemliydi ki Müslüman kadınların, imanlarının tam oluşu imtihan edildikten sonra kocalarından boşanmalarına hüküm veriliyordu. Mümtehine suresinin 12. ayetinden de anlaşıldığına göre, kadınlardan helal ve harama uyacaklarına dair biat da alınıyordu. Binaenaleyh, kadınların durumu barış

[179] Mümtehine, 10.

antlaşmasının dışında tutuldu ve bunun üzerine birçok kadın Medine'ye gitti. Diğer tarafta, kocaları Medine'de bulunan ve durumları belirsiz olan kafir kadınlar boşanmış kabul edildikleri için birçoğu kafirlerle evlendi.[180]

3- İmam Cafer Sadık şöyle buyurdu: 'Ebu Talib'in durumu Ashab-ı Kehf'in durumu gibidir. İmanlarını gizleyip, zahirde müşrik göründüler. Bu yüzden iki defa ecir (mükâfat) göreceklerdir.

İmamiyye ve Zeydiyye âlimleri, Ehl-i Beyt'e uyarak, Ebu Talib'in, İslam'ın belirgin şahsiyetlerinden biri olup, iman ve ihlâs ile dolu bir kalple bu dünyadan gittiği hususunda ittifak etmiş, bu hususta birçok kitap ve risaleler de yazmışlardır.[181]

Gazali Sire'sinde Ebu Talib için şunları söylemektedir: Bu adam şaşılacak biridir. Muhammed (s.a.v.) 'e kefil olması, peygamberliği gelince ve daveti açığa vurunca, onu kahramanca desteklemesi kadar hayatının sonu da şaşılacak bir haldedir. Peygamber uğrunda bu derece fedakârlık yapan Ebu Talib, ölürken atalarının dini üzere öldüğünü söylemiştir. Rasulullah(s.a.v.) Ebu Talib'in ölümüne çok üzüldü. Hz.Peygamber(s.a.v.)'in 'Kureyş bana yapacağı en büyük hakareti Ebu Talib öldükten sonra yaptı' buyurduğu rivayet edilmiştir.[182]

1.10. GARANİK OLAYI[183]

Hz. Peygamber (s.a.v.) bir şekilde müşrikleri kendi tarafına çekmek istiyordu. O, Allah'ın kavmi ile ilişkilerini iyileştirecek ayetler göndermesini arzuluyordu. Bu

[180] Caferiyân, **Târîh**, I, 411.
[181] Subhânî, **Ebediyet Nuru**, s. 257.
[182] Gazali, Sîre, 127.
[183] Putlara verilen genel bir isim olan "garanik" sözlükte, su kenarlarında yaşayan bir tür kuşa [*tayr'ül-ma*] denir. Turnaya benzeyen boynu uzun bir kuştur. Bu kuşlar yüksekte uçtuklarından putları onlara benzetmişler ve putları bu kuşların adıyla adlandırmışlardır (bkz: İbn Hişam, **Sîre**, I, 325.).

sırada Necm suresi ayetleri nazil oldu. Hz. Peygamber (s.a.v.), "Gördünüz mü o Lât ve Uzza'yı? Ve üçüncüeri olan ötekini, Menat'ı" ayetine geldiğinde şeytan Hz. Peygamber (s.a.v.)'in diliyle iki ayet okuttu: "Onlar yükselen kuşlardır; onların şefaati sevinç [veya ümit] kaynağıdır" [*tilke'l-garanik'ül-ulâ ve inne şefaatihunne li-tertezâ (veya: li-tertecâ)*]. Putların bu şekilde övülmesi müşrikleri memnun etti. Tam o sırada Hz. Peygamber (s.a.v.) secde ayetini okuyunca Müslümanlar ve kafirler hep birlikte secdeye kapandılar. Yaşlılığından dolayı secde edemeyen Velid b. Muğire toprağı alıp alnına sürdü.

Senet bakımından söz konusu rivayeti bazı Sünni ahbarîlerden aktaranlar olmuşsa da daha ciddî Sünni kaynaklarında böyle bir habere rastlanılmamaktadır.

Gazzalî *Fıkh'üs-Sîre*'de[184] bu haberi eleştirmiştir. O, tevhid ve şirkin birbirine karıştığı bu tür ayetlerin nasıl akıl sahibi birisinin ağzından çıkabileğini sormuştur. Kaldı ki, Hz. Peygamber (s.a.v.) insanların en akıllısı olup tevhid dininin kurucusudur. O, bu ve benzeri haberlerin kaynağının İsrailiyat olduğu görüşündedir. İsrailiyat, Yahudi ve Hristiyanların kitaplarından alınan ve Müslüman olan Yahudi ve Hıristiyanlar tarafından veya onların görüşlerine kapılan Müslümanlar tarafından İslâmî metinlere sokulan haber ve sözlere işaret etmektedir.[185]

Muhammed(s.a.v.) böyle sözler uydurarak Allah'a iftira etmiş olsaydı, kendisinin getirdiği Kitabın hükmüyle boynu kesilirdi. Çünkü Allah'u Teala şöyle buyuruyor: 'Eğer Muhammed kendiliğinden bazı sözler uydurup da bizim söylediğimizi iddaa etseydi elbette onu kuvvetle yakalar sonra da can damarını kesrdik. Hiç biriniz de buna mani olamazdı.[186]

---

[184] Gazali, **Sîre**, 113-114.
[185] Caferyan, **Tarih**, I, 236
[186] Hakka, 44-47.

2. HİCRET

2.1. SEVR MAĞARASI'NDA

Peygamber(s.a.v.) hicretin ilk üç gecesini Ebu Bekir ile beraber Mekke'nin güneyinde (Medine'nin ters istikametine düşen) Sevr mağarasında geçirdi. Burası kesindir. Fakat nasıl oldu da Peygamber, Ebu Bekir ile birlikte o mağaraya nasıl gitti? Bu husus tarihte tamamen gizli kalmıştır. Kimilerine göre bu birliktelik tesadüf olmuş; Peygamber onu yolda görmüş ve kendisiyle beraber götürmüştür. Bazıları da Peygamber'in hicret gecesi Ebu Bekir'in evine gidip, gece yarısı beraberce evden çıkıp Sevr mağarasına gittiklerini nakletmişlerdir. Kimileri de: 'Ebu Bekir Peygamber'i arıyordu, Ali ona Peygamber'in saklandığı yeri bildirdi' diyorlar.[187]

Nasıl olursa olsun, siyer yazarlarının birçoğu, bu birlikteliği halifenin iftiharlarından bilmiş, onu halifenin faziletlerinden biri olarak ballandıra ballandıra anlatmışlardır!

Sahih hadislerde ve siret ulemasının nakillerinde şöyle rivayet edilmiştir. Hz. Ebu Bekr Müslümanların birbirinin peşinden Medine'ye hicret ettiklerini görünce, hicret için Rasulullah(s.a.v.)'tan izin istemeye geldi. Rasulullah da ona ; 'Acele etme, yavaş ol! Umarım ki, Allah bana da izin verir' buyurdu. Hz. Ebu Bekr de 'anam babam sana feda olsun! Sen bunu umuyor musun?' dedi. Hz. Peygamber de cevaben 'evet' buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekr, Rasulullah'a arkadaşlık etmek için bekledi ve iki binek deve satın alıp ahırda besledi.[188]

---

[187] Subhânî, **Ebediyet Nuru**, s. 289.
[188] Muhammed Said Ramazan el-Buti, **Fıkhu's Sîre**, (Çev. Ali NAR–Ohan AKTEPE), İstanbul 1992, s. 187.

2.2. HZ. ALİ

Hz. Ali'nin Peygamber (s.a.v.)'in hicret ettiği gece yatağında yatması, onun ne denli hakikat aşığı olduğunu göstermektedir. Bu tehlikeli işe ikdam etmesinin tek nedeni, toplumun saadetini içeren din-i mubinin bekası idi.

Alemleri Rabbi, Kur-an'ı Kerim'de bu fedakarlığı övmüş, onu Allah'ın rızasını kazanmak için bir muamele olarak nitelendirmiştir. Müfessirlerden bir çoğunun nakline göre şu ayet bu hususta nazil olmuştur: 'İnsanlardan öylesi de vardır ki, Allah'ın rızasını kazanmak için nefsini(canını) satar. Allah kullarına çok merhametlidir.'[189]

Bu amel, öyle bir öneme sahiptir ki, büyük İslam alimleri, onu Hz.Ali'nin en büyük faziletlerinden biri saymışlardır.[190]

2.3. HİCRÎ TAKVİM

Tarihçiler arasında meşhur olduğu üzere ikinci halife, Hz. Ali'nin tasvip ve işaretiyle tarihin başlangıcı olarak Peygamber'in hicretini aldı ve resmi mektup ve belgelere ona göre tarih atılmasını emretti. Fakat Rasulullah'ın mektuplarına ki -büyük bir bölümü tarih, hadis ve siyer kitaplarında mevcuttur- ve diğer belgelere dikkat edilirse, hicreti tarihin başlangıcı tayin eden ve mektuplarına ona göre tarih koyan ilk kimsenin, bizzat Peygamber(s.a.v.) olduğu ortaya çıkar.[191]

---

[189] Bakara, 207.
[190] Subhânî, **Ebediyet Nuru**, s. 290.
[191] Subhânî, **Ebediyet Nuru**, s. 297.

Bazıları şöyle bir soru sorabilir: Eğer Peygamber(s.av.)'in kendisi, hicreti tarihin başlangıcı olarak tayin etmişse, o zaman muhaddisler ve tarihçilerden çoğunun naklettiği haberi ne yapmalıyız?

Haber şöyle: 'Bir adamın birisinden alacağı vardı. Adam alacağının senedini ikinci halifeye getirdi. Alacağının Şaban ayına kadar ödenmesi lazımdı. Halife : 'Maksat hangi Şaban'dır. Bu yılın ki mi, geçen yılın ki mi? Yoksa gelecek yılın ki mi? Diye sordu. Senette bu belirlenmemişti. Bu yüzden halife ashabı topladı ve : 'Millet için bir tarih belirleyin ki, onunla borçlarının vadesini bilsinler' dedi. Ashaptan bazısı : 'Bu konuda iran'lılara uyalım' dediler. İranlılar hadiselerin tarihini belirlemede bir padişah ölüp yerine diğer bir padişah geçtiği günü esas alıyorlardı. Bazıları : 'Romalılar'ın tarihine uyalım' dediler. Kimisi 'Peygamber'in doğum gününü tarih başlangıcı olarak ele alalım' dedi. Kimisi de: 'Peygamber'in bi'setini tarih başlangıcı olarak ele alalım' dedi. Bu görüşlerin hiç biri beğenilmedi. Bu arada Ali: 'Peygamber(s.a.v.)'in hicretini esas alalım. Çünkü Peygamber hicrette veladet ve bi'setinden daha görkemli idi' buyurdu. İkinci halife bu görüşü beğendi ve bir genelge yayımlayarak Peygamber'in hicretinin tarihin başlangıcı olarak esas alınmasını emretti.[192]

3. MEDİNE DÖNEMİ OLAYLARI

3.1. BEDR'DE HZ.ÖMER VE HZ.EBU BEKR

Resul-i Ekrem(s.a.v.) hicri ikinci yılın Ramazan ayının sekizinde pazartesi günü kervan'ı karşılamak üzere Medine'den ayrıldı. Kervan'ın Zefran'dan geçeceği haberini alan Peygamber ordu'nun bir bayrağını Mus'ab'ın eline,

[192] Subhânî, **Ebediyet Nuru**, s. 300.

diğerini de Ali'nin eline vererek bu yöne hareket etti. Bu ordu seksen iki muhacir, yüz yetmiş Hazrecli ve bir Evsli'den oluşuyordu. Toplam üç at ve yetmiş de deve vardı.

Ansızın Peygamber'e yeni bir haber ulaştı. Mekkeliler kervanı korumak için Mekke'den çıkmış ve İslam ordusunun yakınlarında bir yerde yerleşmişlerdi. Rasulullah(s.a.v) ne yapmalıydı? İslam ordusunun çoğunluğunu Ensar gençleri oluşturuyordu. Orduda muhacirlerden sadece yetmiş dört kişi vardı. Ensar'ın Akabe'de peygamber'e ettikleri bey'at bir savunma bey'at-ı idi, savaşma bey'at-ı değildi. Onlar peygamber'i Medine'de savunacaklarına dair bey'at etmişlerdi. Bunun için Peygamber bir askeri şura oluşturarak meseleyi umumun görüşüne sundu.

Önce Ebu Bekir söz aldı : 'Mekke ordusuna Kureyş'in büyükleri ve yiğitleri katılmışlardır. Kureyş bir dine iman etmemiştir bu doğru, fakat izzetin doruk noktasından zilletin alçaklığına düşmemişlerdi. Biz de Medine'den hazırlıklı olarak çıkmadık' dedi. Ebu Bekir bu sözlerle 'savaşmayalım ve Medine'ye geri dönelim' demek istiyordu. Peygamber ona otur dedi. Sonra Ömer ayağa kalkarak aynı sözleri tekrarladı. Peygamber ona da oturmasını emretti.[193]

Vakıdi'ye göre: Hz.Ebu Bekir, yaptığı konuşmada 'Ya Rasulallah! Gelen vallahi Kureyş'tir ve Kureyş'in kuvvetidir! Onlar, şimdiye kadar zelil olmadılar, aziz oldular. Şimdiye kadar iman etmediler, inkar ettiler. Onlar kuvvetlerini kolay kolay gayb ve feda etmeyecekler, seninle de muhakkak çarpışacaklardır! Öyle ise, onların bu yolda ki silahlanmalarına karşı, Sen de silahlan! Onların bu yoldaki hazırlıklarına karşı, Sen de hazırlıklı ol' dedi.[194]

---

[193] Subhânî, **Ebediyet Nuru**, s. 334-337.
[194] Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vakıd el-Eslemi Vakıdî, **el-Meğâzî**, Mısır, 1948, I, 34.

İbn-i Seyyidnnas'ın, ibn-i Ukbe ile ibn-i Aiz'den rivayetine göre:

Daha sonra Mikdad ayağa kalktı ve şöyle dedi: Hz.Ömer'de yaptığı konuşmada 'Ya Rasulallah! Gelen muhakkak Kureyştir ve Kureyş'in kuvvetidir. Vallahi onlar, şimdiye kadar zelil olmadılar, aziz oldular. Şimdiye kadar iman etmediler, inkar ettiler. Vallahi onlar Seninle de muhakkak çarpışacaklar! Öyle ise, onların bu yolda ki hazırlıklarına karşı, Sen de hazırlan' dedi.[195]

'Ya Rasulallah(s.a.v.) kalplerimiz seninledir. Allah sana ne emretmişse onu yap. Andolsun Allah'a biz Beni İsrail'in Hz. Musa'ya söylediği sözü söylemiyeceğiz. Hani Musa onları cihada çağırmıştı ya, onlar da; 'Ey Musa! Sen ve Rabbin gidin savaşın, biz burada oturacağız[196]' demişlerdi. Fakat biz onların aksine şöyle diyoruz: 'Sen Allah'ın izniyle cihad et biz seninle birlikte savaşacağız.'

İbn-i Hişam(Sire-i İbn-i Hişam, c.1,s.615), Murizi(İmta'ül-Esma, s.74), Taberi (Tarih-i Taberi,c.2,s.140) kendi kitaplarında Sa'd b. Muaz ve Mikdad'ın bu askeri şuradaki konuşmalarının metnini nakletmiştir, fakat Ebu Bekir ve Ömer'e gelince onların sözlerini nakletmekten çekinerek sadece: 'Ebu Bekir ve Ömer'de ayağa kalkıp konuştular ve güzel konuştular' demekle yetinmişlerdir.

Bu büyük tarihçiler: ' Bu iki kişinin görüşleri gerçekten güzel bir görüş idiyse o halde neden onların sözlerini nakletmekten çekindiler.' Fakat onlar nakletmemişlerse de nakledenler vardır.[197]

---

[195] İbn-i Seyyid, **Uyunul Eser**, Kahire 1937, I, 247.
[196] Maide, 24.
[197] Subhânî, **Ebediyet Nuru**, s. 337.

3.2. UHUD'DA HZ.ÖMER VE HZ.EBU BEKR

Uhud'da ashabın firar etmesi inkar edilemez. Bunların, sahabe olması ve daha sonraları bu şahsiyetlerin Müslümanlar arasında kazandıkları ad, şan, makam ve mevkileri de bizim bu acı hakikati kabullenmemize engel olmaz. İslam'ın büyük siyer yazarı İbn-i Hişam şöyle yazıyor: 'Enes b. Nadir(Enes b. Malik'in amcası) diyor ki: 'Müslümanlar zorlukla karşılaşıp, Rasulullah'ın da ölüm haberi yayılınca, Müslümanlardan birçoğu kendi canının derdine düştü. Herkes bir köşeye sığındı. Devamla şöyle diyor: 'Aralarında Ömer b. Hattap ve Talha b. Ubeydullah'ın da bulunduğu Ensar ve Muhacirlerden bir grubun bir köşeye gizlenip, kendi canlarının derdine düştüklerini gördüm. ' Ben itiraz eder tarzda onlara dedim ki: 'Niçin burada oturmuşsunuz? Peygamber öldürüldü, artık savaşmanın bir faydası yok' dediler. Ben onlara dedim ki: 'Peygamber öldürüldüyse, yaşamanın ne faydası var! Kalkınız O'nun öldürüldüğü yolda sizde şehit olunuz.[198]

Adı Nesibe olan Ümmü Amir Uhud savaşına katılmıştı. Uhud'da gösterdiği büyük fedakârlıklar, Rasulullah için o kadar memnuniyet vericiydi ki, onun hakkında şöyle buyurdu; 'Bu kadının derecesi bugün falan ve falan kimselerden daha yücedir.' İbn-i Ebi'l Hadid şöyle yazıyor: Ravi burada peygamber'e ihanet etmiştir. Zira Rasulullah'ın ismini açıkça zikrettiği o iki kişinin ismini beyan etmemiştir. Fakat ben zannediyorum ki, falan ve filan lafzıyla kinaye olarak, Rasulullah'tan hemen sonra Müslümanlar arasında makam ve mevki elde edenlere işaret edilmiştir. Fakat ravi ihtiram ve makam korkusundan dolayı asıl maksadını örtülü bir şekilde beyan etmiştir.[199]

---

[198] Subhânî, **Ebediyet Nuru**, s. 387.
[199] Subhânî, **Ebediyet Nuru**, s. 396.

Ehl-i Sünnet'in Uhud'a bakışı;

Uhud savaşında Müslümanların maruz kaldığı meşakketler, aslında onlar için bir terbiye ve tecrübeden ibaretti. Galibiyet sevinciyle, fetih neşesiyle ve zafer sarhoşluğuyla yaşayan, musibetlerin ve mağlubiyetlerin acısını tatmamış bir topluma güven duyulamıyacağına işaretti. Çünkü günün birinde böyle bir musibetle karşılaşılırsa, bu onlara çok ağır gelir ve imanlarında ereddütlere yol açabilirdi.[200]

'O zaman, Peygamber arkanızdan sizi çağırdığı halde siz sürekli olarak(savaş alanından) uzaklaşıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. Size keder üstüne keder verdik ki, bundan dolayı ne elinizden gidene, ne de başınıza gelenlere üzülmeyesiniz. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.'[201]

Allah Müslümanların nefislerini Rasulaullah'ın ölümü ile imtihan etti. Müslümanlar da imanda sebata, imana davete, Allah yolunda cihada hayattayken ve öldükten sonra imana devam edeceklerini isbat ettiler. Peygamber ölse de korkuya kapılmayacaklar, savaştan ric'at etmeyecekler, gevşemeyecekler ve düşmana boyun eğmeyeceklerdi.[202]

'Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan öncede peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi O ölür veya öldürülürse gerisin geriye (eski dininize mi) döneceksiniz? Kim böyle geri dönerse, Allah'a hiç bir şekilde zarar veremez. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır.'[203]

---

[200] Nedvî, **Rahmet Peygamberi**, s. 205.
[201] Ali İmran,153.
[202] Nedvî, **Rahmet Peygamberi**, s. 206.
[203] Ali İmran,144.

Ebu Süfyan'ın sorduğu sorular ve aldığı cevaplar;

Ebu Süfyan, Uhud'dan ayrılıp gitmek istediği ve Ashab-ı Kiram da dağın göğsünde bulundukları sırada, 'müslümanlar arasında Muhammed var mı' diyerek üç kere seslendi.

Peygamberimiz 'cevap vermeyin ona' dedi.

Ebu Süfyan, bundan sonra; 'Ebu Bekr ve Ömer'i' sordu.

Peygamberimiz yine 'cevap vermeyin ona' dedi.

Bunun üzerine, Ebu Süfyan, kendi arkadaşlarına dönerek: 'Herhalde bunların hepsi öldürülmüş! Eğer sağ olsalardı cevap verirlerdi' dedi.

Hz.Ömer dayanamıyarak: 'Ey Allah düşmanı! İsimlerini saydığın kişilerin hepsi de sağdırlar! Allah, seni, zelil ve hakir etmek için, onları sağ bıraktı.'[204]

3.3. İÇKİNİN YASAKLANMASI (HZ.ÖMER)

'Sarhoşluk halinde namaza yaklaşmayınız. Ta ki, ne söylediğinizi bilesiniz.'[205] Bu ayetin etkisi o kadar güçlüydü ki bir kesim içkiyi temelli bıraktı. Onların mantığına göre bir şey sizin namazınıza zarar veriyorsa bu şeyin yaşam programından tamamen çıkarılması gerekir. Ancak diğer bir kesim ise eski alışkanlıklarından vazgeçmedi. Hatta Ensar'dan biri, söz konusu ayeti göz önünde bulundurarak tertip ettiği ziyafette, konuklar şarap içtikten sonra çıkan kavgada birbirine girmiş ve bir birinin kolunu kafasını kırmışlar ve ardından da şikayet için, Hz.Peygamber(s.a.v.)'in huzuruna gelmişlerdi. O güne kadar şarap içen ikinci halife (Ömer) söz konusu ayetin yasaklama için yeterli olmadığı savıyla elini kaldırarak: 'Allah'ım bize şarap konusunda açık ve doyurucu açıklama indir.' İkinci halife Ömer, geçen üç ayetle ikna olmayarak şarabın

---

[204] Taberî, **Tarih**, III, 23-24.
[205] Nisa 43

yasaklanmasına yönelik yeterli açıklama beklemekteydi. Sonunda, dördüncü ayet alkollü içkilerin en açık şekilde yasaklayarak onu ikna etti.[206]

Bilindiği üzre Kur-an'ı Kerim'de içki yasağı dört merhalede uygulanmıştır. Üçüncü merhalede Allah Müslümanlara sadece namaz vaktinde içki içmeyi yasakladı. Ta ki sarhoşlukan aslına dönünceye kadar. Müslümanlar gece ve namaz vakitleri dışında içki içiyorlardı. Bu ayetin nuzul sebebi hakkında rivayet edildiğine göre; Abdurrahman b. Avf bir ziyafet düzenledi ve bazı sahabeleri davet etti. Ali b. Ebi Talip şöyle dedi; bizi de çağırdı ve içki içtik, içki de bize tesir etti. Namaz vakti geldi, beni namaz kıldırmam için öne geçirdiler. Ben içkinin tesiriyle Kafirun suresini değiştirip okudum. Ve ayet 'Ey Müslümanlar ne dediğinizi bilinceye kadar sarhoşken namaza yaklaşmayın' nazil oldu.[207]

Dördüncü merhalede, içki tamamen yasaklandı. Müfessirler nuzul sebebi olarak şu olayı zikrederler. Sahabelerden bazıları yatsı namazından sonra içkili bir eğlence tertip etti. Onların arasında Peygamber'in amcası Hz.Hamza da bulunuyordu. Küçük bir cariye şiir ve şarkı okuyordu. Okuduğu şiir esnasında 'bereketli yücelikler için olan Hamza, bahçede kesilmek üzere bağlanmış develere dikkat' diyerek evin civarında olan develere karşı Hamza'yı coşturuyordu. Hamza içkili halde kalktı ve Hz.Ali'nin develerinin hörgüçlerini kesti, böğürlerini yardı. Bu durum Ali'ye haber verildi. Son derece üzüldü ve Hamza'nın bu yaptığını Peygamber'e şikayet etti. Rasulullah(s.a.v.) Hamza'nın sarhoş olduğunu anladı ve O'nu sorumlu tutmadı. İşte o zaman Hz.Ömer Allah'ım bize içki hakkında şifa verici bir hüküm ver diye dua etti ve âyet nazil oldu.[208]

---

[206] Subhânî, **Ebediyet Nuru**, s. 423.
[207] Muhammed Sâbûnî, **Safvetü't-Tefasir**, Beyrut 1981, I, 277.
[208] Muhammed Sâbûnî, **et-Tıbyan**, İstanbul 1988, s. 55

3.4. HALİD B. VELÎD

Müslümanlar arasında Emir-el Mü'minin Hz.Ali'nin 'Esedullah' lakabına sahip olduğu hasebiyle bazıları da onun karşısına başka bir komutan çıkarma ve kendisine 'Seyfullah' adını vermeye çalıştılar. Bu kimse de halid b. Velid'den başkası olamazdı. Bu cihetten ötürü, Mu'te savaşından döndükten sonra, Peygamber'in kendisine 'Seyfullah' lakabını verdiğini söylüyorlar. Eğer Peygamber, başka bir münasebetten ötürü ona bu lakabı vermiş olsaydı, o zaman hiç şüphesiz ki, konuşmaya gerek yoktu. Ama Mu'te savaşından döndükten sonra ki hal ve vaziyet ona böyle bir lakabın verilmesini kesinlikle gerektirmiyordu. Toz toprak saçarak karşıladıkları bir grubun reisi olacak mezkur şahsı hem de böylesi bir ortam da Peygamber'in, kendisine 'Seyfullah' gibi bir lakabı vermesi doğru olabilir mi? O, başka savaşlarda 'seyfullah''ın kemal mazharı olabilmesi mümkün değildir. Zira ondan övülmesi gereken askeri bir tedbirden başka hiçbir şey sudur etmemiştir. Aksi takdirde kendisine ve askerlerine 'firariler' lakabını vermezlerdi.

Halid'in İslami bir kisveye büründüğü zaman boyunca işlemiş olduğu cinayet ve günahlar sadece bundan ibaret değildir. Aksine Ebu Bekir zamanında bundan daha büyük cinayet işlemiştir. İcmalen şöyle: Bazı Kabileler, Resulallah'ın vefatından sonra mürtedlik yolunu seçtiler. Veya sahih bir ifadeyle Ebu Bekir'in hilafetini resmen tanımadılar. Ona zekat vermekten şiddetle imtina ettiler. Zamanın halifesi de, bu mürtedileri ortadan kaldırmak maksadıyla etrafa birlikler göndermeye başladı. Halid b. Velid, irtidat bahanesiyle 'Malik b. Nuveyre' kabilesine saldırıda bulundu. Malik ve bütün kabile efradı savunma için hazır durumdaydılar. Ve hepsi de şöyle diyorlardı : 'Bizler müslümanız, İslam ordusunun saldırısına uğramamamız gerekir.' Halid hile ve kurnazlık sayesinde bütün kabile fertlerini silahlardan tecrit etti. Müslüman bir fert olan kabile Reisi

Malik b. Nuveyre'yi öldürdü ve onun Müslüman olan hanımına zorla tecavüz etti. Acaba bu cinayetlerle dolu kara deftere rağmen onu 'Seyfullah' (Allah'ın Kılıcı) diye adlandırmak ve İslamın reşit bir komutanı olarak tasvip etmek doğru olur mu?[209]

Ehl-i Sünnet açısından Halid b. Velid'in 'Seyfullah' oluşu;

Mute'de, kumandanların şehid edildiklerini, Peygamberimiz(s.a.v.) kendileri hakkında ki haber Medine'ye gelmeden önce, aynı günde Müslümanlara haber verdi. Çünki, onların şehid düştükleri saatte Peygamberimize haber verilmiş idi.[210]

Peygamberimiz 'Abdullah b. Revaha'dan sonra sancağı, Halid b. Velid aldı! 'Ey Allah'ım! O, Senin kılıçlarından bir kılıçtır! Ona yardım et!' diyerek dua buyurdu.[211]

Halktan bazıları, gazilerin üzerlerine ve yüzlerine toprak saçarak 'Ey kaçaklar! Demek siz, Allah yolunda savaşmaktan kaçtınız! Diyerek kınamaya başladılar.[212] Mücahidler, Peygamberimize şikayettlendiler. Peygamberimiz 'Sizler, Allah yolunda savaşmaktan kaçanlar değil, dönüp dönüp vuruşanlarsınız![213] Halka da 'Onlar, Allah yolunda savamaktan kaçanlar değil, belki inşallah döne döne çarpışanlardır' buyurdu.[214] Bunun üzerine, halk, mücahidleri kınmaktan vazgeçti.[215]

---

[209] Subhânî, **Ebediyet Nuru**, s. 564-565, 600.
[210] İbnü'l-Esîr, **el-Kamil**, II, 237.
[211] Taberî, **Târîh**, III, 110.
[212] Taberî, **Târîh**, c.3,s.110
[213] Mus'ab ez-Zübeyrî, **Nesebu Kureyş**, Kahire 1953, s. 320.
[214] Taberî, **Târîh**, III,110.
[215] Zübeyrî, **Nesebu Kureyş**, s.320.

3.5. HACC EMİRLİĞİ(HZ.EBU BEKR VE HZ.ALİ)

IX. yılın hac mevsiminde Mekke, çok sayıda Müslüman ve müşriğin kendi inancı doğrultusunda hac etmek üzere toplandığına tanık oldu. O dönemde henüz fıkhî olarak hacc adabının belirlenmediğini hatırlatalım. Çünkü hacc hükümlerinin çoğu Hz. Peygamber (s.a.v.)'in X. yılda yaptığı hacc'dan alınmıştır. O dönemde henüz "hacıların emiri"nin tayin edilmesi uygulaması da yoktu. Kabileler Mekke'ye geliyor ve kendilerine göre haccediyorlardı. Fakat putlar toplatıldığı için müşrikler putlara yönelik ibadetlerini tam olarak yerine getiremiyorlardı. Bununla birlikte çıplak tavaf etmek gibi bazı cahiliyye geleneklerini hala sürdürüyorlardı.

Hz. Peygamber (s.a.v.), Allah'ın emriyle Arap Yarımadası'ndan şirki söküp atmakta kararlıydı. Mekke ve hacc mevsimi bu kararı duyurup uygulamak için gayet uygun bir yer ve zamandı. Bu nedenle Tevbe [Beraat] suresinin ilk ayetlerinin birkaç temel ilke olarak tüm Araplara duyurulması kararlaştırıldı. Bu ilkeleri duyurmak için ilk önce Ebu Bekir görevlendirildi. Ancak Ebu Bekir yola çıktıktan sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz.Ali'yi peşinden göndererek görevi Ebu Bekir'den almasını emretti. Sonraki yıllarda kelam kitaplarının imametle ilgili bölümlerinde bu konuda farklı görüşler ortaya konulmuştur. Ehl-i Sünnete göre, o yıl hacc merasiminin düzenlemek [hacc emiri] ve söz konusu duyuruyu iletmekle Ebu Bekir görevlendirilmiş; ancak, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in emrinden sonra duyuruyu İmam Ali'nin yapması, haccın organize sorumluluğunu da Ebu Bekir'in üstelenmesi kararlaştırılmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz üzere o yıllarda hac emirliği diye bir kurum oluşmamıştı; bu kurum Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra oluşturulmuştur. Ebu Bekir konusunda, olayın çok nahoş karşılanmaması için böyle bir görev isnat edilmiş olabilir. İbn İshak'ın rivayetine göre o yıl müşrikler, cahiliyye döneminde uygulanan düzene göre yerlerini

almışlardı. Telbih ve tevhid dışında henüz yeni kurallar konulmadığından halka yeni kuralların ilan edilmesi diye bir şey de söz konusu değildi. Yukarıda bugün uygulanan hac kurallarının Hz. Peygamber (s.a.v.)'in X. yılda yaptığı hacdan alındığına değinmiştik.[216]

Bu hususta Hz.Ali'nin şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "Tevbe [Beraat] suresinin ilk on ayeti nazil olduğunda Hz. Peygamber (s.a.a.) bu ayetlerin Mekke'de okuması için Ebu Bekir'i görevlendirdi. Sonra ardından beni gönderdi. Ben Cuhfe'de Ali, Ebu Bekr ile mülakat ederek O'na Peygamber'in mesajını iletti. Ardından da Ebu Bekir, mezkur âyetleri Ali'ye verdi. Bazı Şiî ve Sünnî muhaddislerin naklettiğine göre Ali Ebu Bekr'e şöyle söyledi; Peygamber seni benimle beraber Mekke'ye gelmek veya buradan Medine'ye geri dönmek hususunda serbest bıraktı. Ebu Bekir geri dönüp Hz. Peygamber (s.a.v.)'in huzuruna vardı: Benim hakkımda bir ayet mi nazil oldu? dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.): Hayır, ama Cebrail bana gelip: Bu âyetleri ancak sen veya senden olan birisi duyurabilir, buyurdu.

Hiç şüphesiz ki ilahi bir emirle Ebu Berr'in Beraat ayetlerini iblağ makamından azledilmesi ve onun yerine Ali'nin tayin edilmesi Emir'el Müminin için inkârı mümkün olmayan bir fazilettir.[217]

Ehl-i Sünnet'in görüşüne göre, Hz.Ebu Bekr, Hz. Ali'yi görünce 'amirmisin? Yoksa memurmusun?'diye sordu. Hz.Ali 'hayır memurum' cevabını verdi.[218]

---

[216] Caferiyân, **Târîh**, I, 456.
[217] Subhânî, **Ebediyet Nuru**, s. 644-645.
[218] İbn-i Hişam, **Sîre**, IV, 190.

Bu rivayet ışığında, Hz.Ebu Bekr'in Hacc Emirliğinden azledilmediğini ve geri dönmediğini, bununla beraber Hz.Ali'nin Beraat suresinin İlan edilmesiyle görevlendirildiği malumdur.

3.6. HİLAFET KONUSU

Ehl-i Sünnet'in hilafet anlayışının Allah'ın insanları yönetmesi olduğunu göz önünde tutalım. Aslında, teokratik yönetim, Allah tarafından seçildiğine inanmakta ve ilahî hükümleri halka uygulamak istemektedir. Teokraside ilahî hükümlerin uygulanması kaydı, ikinci aşama sayılmaktadır. Üçüncü aşama ise, hakimin meşruiyetinde açık nassa inançtır. Müslümanlar, "Allah'a itaat edin ve Resul'e itaat edin" ayeti mucibince Hz. Peygamber (s.a.v.)'e itaat ediyorlardı. Halifeler de kendilerini emir sahibi [ul'ul-emr] olarak görüyorlardı. Fakat burada açık bir fark vardı: "Resul" sadece Muhammed b. Abdullah iken emir sahibi, halifelik makamına oturan herkes olabilirdi. Halife, nasıl ve hangi yolla emir sahibi olabilir? Bu noktada Şia Allah tarafından belirlenen emir sahiplerinin On İki İmam ile sınırlı olduğuna inanmaktadır. Bu durumda, teorik açıdan Hz. Peygamber (s.a.v.)'in dinî devletinin tekrar edilebileceğine inanan sadece İmamiyye Şiası'dır.

Bazı Sünnî âlimlerinin, halifelerin ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in meşruiyetini aynı kaynağa [biat] dayandıran görüşü kabul edilebilir değildir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in döneminde biatin ne için yapıldığı göz önüne alındığında, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e yapılan biatin, O'na meşruiyet kazandıran bir araç olmadığı anlaşılmaktadır. Biat, insanların İslâm'a bağlı kalacaklarının ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'e itaat edeceklerinin göstergesiydi.

Maalesef bu iki konu bazı durumlarda birbirine karıştırılmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in halkçı oluşunun ve yönetimde halkın görüşünden yararlanmasının

hiçbir şekilde nass ve nasstan kaynaklanan meşruiyet konusu ile bir ilgisi yoktur. Yönetim halk için olduğundan ve halkı sahnede tutmak gerektiğinden halkın yönetiminde söz sahibi kılınması gerekmiştir. Nitekim halkı yöneten emirler halk arasından seçilmiş ve halkın hayatını düzene koymak için onlardan yararlanılmıştır. Yönetimde halkın düşüncesinden de faydalanmak gerekir ki bu Kur'ânî bir ilkedir: "Onların işleri aralarında danışma iledir."[219] Ama bunun meşruiyetle bir ilgisi yoktur. Çünkü biz, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in meşruiyetinin Kur'ân nasslarından kaynaklandığını biliyoruz. Yönetimle ilgili olan kısımda ise, halkın düşünsel ve pratik gücünden yararlanılabilir.

Besevî'nin aktardığı başka bir haber de şudur: O, Abdurrahman b. Avf'tan şöyle nakleder: Mekke'nin fethinden sonra Taif'e gidip on sekiz veya on dokuz gün şehri kuşatma altında tuttuktan sonra şehre giremeyince Hz. Peygamber (s.a.v.) halkın arasında ayağa kalkarak şöyle buyurdu: "Ey halk! Aranızdan ayrılmam yaklaşmıştır. Ben size İtretimi [Ehl-i Beyt] tavsiye ediyorum. Sizinle görüşmemiz Kevser havuzu başında olacaktır. Canımı elinde bulunduran Allah'a andolsun ki namazı kılıp zekâtı vermek zorundasınız, aksi takdirde kendilerinden olan veya kendim gibi birini savaşçılarınızın kafasını vurması ve ailelerini esir alması için üzerinize gönderirim." Orada bulunanlar Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Ebu Bekir veya Ömer'i kastettiğini zannettiler. Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz.Ali'nin elini kaldırarak: "Maksadım budur" buyurdu.

Yoğun tebliğ döneminin ardından yaklaşık otuz bin kişilik bir ordu, on bin atla birlikte Tebük'e doğru harekete geçti. Hz. Peygamber (s.a.v.), Ali'yi kendi yerine bırakarak Medine'den ayrıldı. Tebük seferi uzun süreceğinden ve Medine'de çoğunlukla münafıklar kalacağı için şehir Ali gibi birisinin sorumluğuna bırakılmalıydı. Fakat münafıklar, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Ali 'nin kendisine eşlik etmesini istemediği için O'nu Medine'de bıraktığı dedikosunu çıkardılar.

[219] Şûra, 38.

İmam Ali bu dedikodular üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.)'den kendisini de beraberinde götürmesini istedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz.Ali'ye şöyle buyurdu: "Senin benim katımdaki makamın Harun'un Musa'nın katındaki makamı gibidir. Ancak benden sonra peygamber yoktur." Bu hadis mütevatirdir. Sîre yazarları, hadisçiler ve tarihçiler arasında bir tek kişi bile bu hadisi inkar etmemiştir. Şiîler bu hadisi Hz. Ali'nin imam olduğunu ispat eden kanıtlardan biri olarak kabul etmektedirler.[220]

3.6.1. ŞİA'YA GÖRE HALİFE'NİN TAYİNİ

Şia alimleri nazarında hilafet Allah-u Teala tarafından ümmetin en faziletlisi, seçkin ve bilgi bir şahısa verilen ilahi bir mevki ve makamdır. İmam ve Nebi arasında ki en büyük fark şudur ki, Peygamber şeriatın banisi, vahiy nüzulünün tarafı ve de kitap sahibi kimsedir. İmam olacak şahıs ise bu imtiyazlardan hiç birine sahip değildir. Ama hükümet ve idarecilik makamına sahip olmakla birlikte, aynı zamanda da İslam Peygamber'inin fırsat bulmadığı cihetiyle veya şartların müsait olmaması sebebiyle beyan etmeye muvaffak olmadığı ve onun beyanını kendi yerine geçecek olan vasilerine bıraktığı bazı önemli görevleri mesuliyetini de kendi uhdesinde ulundurmaktadır.

Binaenaleyh Şia mektebi açısından halife sadece zamanın hakimi, İslam yöneticisi, kanunların uygulayıcısı ve ülke sınırlarının gözetleyicisi bir kimse değildir. Belki bu makamlara sahip olmakla beraber, aynı zaman da hayli zor meselelerin açıklayıcısı ve din banisi tarafından belirli bir takım sebepler yüzünden açıklanmayan ahkâm ve kanunların da beyan edicisi ve tamamlayıcısı bir kimsedir. Ama Ehl-i Sünnet alimlerince hilafet, sadece örfi ve de sıradan bir

[220] Caferiyân, **Tarihi** I, 651.

makam konumundadır. Dolayısıyla bu makamın yaratılış gayesi de zevahir kurtarmak ve de Müslümanların maddi durumunu ıslah edebilmekten başka bir şey değildir. Siyasi, adli ve iktisadi işlerin idaresi için zamanın halifesi halkın oy birliği! Neticesinde tayin edilmektedir. Diğer meseleler, bilhassa da Rasulullah(s.a.v.) zamanında bazı sebepler yüzünden icmalen zikredilen hükümetlerin beyanı İslam alimlerine düşmektedir. Böyle zor müşkülat ve düğümler ise içtihad yoluyla hal-lu fasl edilmelidir. Hilafet hakikatinde meydana gelen bu farklı yaklaşımlar Müslümanlar arasında iki farklı kanaat oluşturmuş ve onları ikiye taksim etmiştir. Öyle ki bu ihtilaf günümüze kadar da öylece devam ede gelmiştir. Birinci görüşe göre imam, Peygamber'le ortak ve şerik konumundadır. Peygamber'de var olan ama aynı zaman da imam içinde gerekli şartlar şunlardır.

1- Peygamber masum olmalıdır. Yani ömür boyunca günah işlememiş bir kimse olmalıdır. Dolayısıyla da dini hakikat ve hükümlerin beyanı ile halkın dini sorularını cevaplandırma hususunda her hangi bir yanlışlığa düşmemelidir. İmam da böyle olmalıdır. Her iki tarafın delilleri de birdir.

2- Peygamber şeriata nispeten bilgili ve alim bir kimse olmalı ve dini hususların hiçbir noktası kendisine örtülü ve saklı kalmamalıdır. İmam da peygamber zamanın da söylenmemiş olan hükümlerin beyan edicisi ve tamamlayıcısı olması hasebiyle dinin mesele ve hükümlerine nispeten en bilgili kimse olmalıdır.

3- Nübüvvet tayin ile belirlenen bir makamdır, seçim ile değil. Dolayısıyle Peygamberi de Allah tayin etmeli ve Peygamber bu makama Allah tarafından mebus edilmiş olmalıdır. Zira ma'sumu, ma'sum olmayanlardan sadece O ayırt etmekte ve kendi gaybi ışığında dinin bütün cüziyatına vakıf bir makama erişebilmiş kimseyi de sadece O tanımaktadır.

Bu üç şart Peygamber hakkında muteber olduğu gibi, onun halife ve imamı olacak kimse hakkında da muteberdir. Ama ikinci görüşe(Ehl-i Sünnet) göre nubüvvet şartlarının hiç birisi imam için gerekli değildir. Ne ismet lazımdır ne de adalet, ne ilim gereklidir ne de şeriata ihata, ne tayin ve ne de gayb alemiyle irtibat gereklidir. Sadece kendi aklı ve Müslümanlarla istişare bulunma sayesinde İslam'ın azamet ve celalini koruyabiliyorsa bu yeterlidir. Ayrıca ceza kanunlarının icrasıyla bölge emniyetini temin eder cihad'a davet ile İslam topraklarının büyümesi içinde çalışabilirse bu kâfidir.[221]

3.6.2. ŞİA'YA GÖRE NÜBÜVVET VE İMAMET

Birinci görüşü teyid eden toplumsal muhasebeler hususunda akli ve felsefi delillerin birçoğu Şia ulemasının görüşünü tasdik etmektedir. Peygamber kendi risaleti döneminde defalarca kendi vasi ve halifesini tayin etmiş ve imamet meselesini seçim ve kamuoyuna başvurma çizgisinden dışarı çıkmıştır.

O, sadece sonunda halife tayin etmedi. Risaletinin başında kendisine yüz kişi iman etmişken bile kendi vasisini bütün halka duyurmuş, açıkça ilan etmiştir.

Günün birinde Peygamber, Allah tarafından kendi yakınlarına ilahi azap ile korkutmak ve umumi bir davetten önce onları tevhid dinine davet etmekle görevlendirildi. Beni Haşim'den 45 kişinin bir toplantıda onlara şöyle dedi:

'Aranızda bana ilk yardım edecek olanınız benim sizler arasında ki kardeşim, vasim ve de halefim olacaktır.'

Ali onların arasından kalkıp Peygamber'in risaletini tasdik edince de Peygamber orada bulunanlara şöyle buyurdu:

---

[221] Subhânî, **Ebediyet Nuru**, I, 679-680.

'Bu genç benim kardeşim, vasim ve de halefimdir.'[222]

Bu hadis, müfessirler ve muhaddisler arasında 'Yevmu-d dar (ev günü) hadisi ve 'Bid-ud Davet' (davetin başlangıcı) hadisi diye meşhurdur. Peygamber, sadece kendi risaletinin öncesinde de değil belki seferde ve huzurda muhtelif münasebetler dolayısıyla Ali'nin velayet ve vesayetini açıkça tasrih etmiş olmasına rağmen, yine de onlardan hiçbirisi azamet, sarahat, kesinlik ve de umumiyet açısından 'Gadir' hadisi kadar bir önemi sahip değildir.[223]

3.7. GADîR MESELESİ

Şia alimleri de bu tarihi olay etrafında bir çok kıymetli eserler vermişlerdir. Bunlar içinde en derli toplu ve cami' olan da meşhur İslam yazarlarından olan Emîni'nin 'El-Gadîr' adlı kitabıdır.

Hac merasimi sona erdi. Müslümanlar hac menasiklerini Peygamber-i Ekrem'den iyice öğrenmişlerdi. Bu esnada Peygamber, Mekke'den ayrılarak Medine'ye doğru yola koyulmayı kararlaştırdı. Nitekim kervana hareket emri verildi. 'Cuhfe'nin üç mil ötesinde yer alan 'Rabiğ' adlı topraklara vardıklarında da 'Gadir-i hum' adlı bölgede Cebrail nazil olarak Peygamber'i şu ayetle muhatap kıldı.

'Ey Peygamber, bildir sana rabbinden indirilen emri ve eğer bu tebliği ifa etmezsen onun elçiliğini yapmamış olursun. Ve Allah, seni insanlardan korur.'[224]

---

[222] Taberî, **Târîh**, II, 216, İbnü'l-Esîr, **el-Kamil**, II, 410.
[223] Subhânî, **Ebediyet Nuru**, 682.
[224] Mâide, 67

Ayetin ifade tonundan da anlaşılacağı üzere Allah-u Teala Peygamber'in uhdesinde oldukça önemli bir mesuliyet yüklüyordu. Yüz bin kişinin gözleri önünde Ali'yi hilafet, vesayet ve halifelik makamına tayin etmekten daha önemli bir iş düşünülebilir mi?[225]

Ayetinin nuzül sebebi şöyle rivayet edilir: "Bu ayette Allah, Resulü (s.a.v.)'e Hz. Ali'yi kendisinden sonra yerini alacak kişi olarak tanıtmasını emretmiştir." Ayetin içeriğinden Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bunu duyurmaktan çekindiği anlaşılmaktadır: "Allah seni insanlardan korur." Sonraları yaşanan olaylar, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in çekinmekte haklı olduğunu göstermiştir.[226]

Ehl- Sünnet kaynaklarında bu âyetin nuzulu ile ilgili böyle bir rivayet geçmemektedir. Allah'ın ayetlerini tebliğ etmeyi emrettiği belirtilmektedir.[227] Ayrıca İbn-i Kesir'e göre bu âyet Veda Haccından önce nazil olmuştur.[228]

Peygamber öğle namazını cemaatle kıldı. Sonra da etrafını saran kalabalık bir cemiyet arasında kendisi için deve semerlerinden hazırlanan yüksekçe bir yere çıkarak yüksek bir sesle şu hutbeyi irad etti:

'Hamd-u sena Allah'a mahsustur. Sadece O'na inanır ve de sadece Ondan yardım dilerim. O'na tevekkül ederim. Kendi Kötülüklerimden ve uygunsuz davranışlarımdan O'na sığınırım. Ondan başka ne bir hidayet edici ve ne de bir yol gösterici vardır. O'nun hidayet ettiği kimseyi hiç kimse saptıramaz. Şehadet ederim ki , Ondan başka bir ilah yoktur ve Muhammed O'nun kulu ve Rasulu'dur.

---

[225] Subhânî, **Ebediyet Nuru**, s. 683.
[226] Caferiyân, **Tarih**, s. 467
[227] Sâbûnî, **Safvetü-t Tefâsir**, I, 354-355.
[228] Ebu'l-Fida İsmail İbn-i Kesir, **Tefsîr'ul Kebir**, Beyrut 1977, II, 608-609.

Ey insanlar! Çok yakında Hakk'ın davetine 'Lebbeyk' diyerek sizlerin arasından ayrılacağım. Ben mesulüm ve sizlerde mesulsünüz.

Peygamber buyurdu:

'Acaba Allah'ın birliğine (Muhammed'in O'nun kulu ve Rasulü olduğuna, Cennet ve Cehennem'e ve ebedi bir hayatın varlığına) ınanıyor musunuz?'

Hep bir ağızdan 'Şehadet ederiz ki doğrudur.' Dediler.

Sonra şöyle buyurdu: 'Ey insanlar! Ben sizlere nefis ve değerli iki şey bırakıyorum; bakalım bu iki yadigârıma karşı nasıl davranacaksınız? Bu esnada birisi kalkarak yüksek bir sesle şöyle seslendi;

'Bu iki nefis şeyden maksadınız nedir? Peygamber buyurdu:

'İlki Allah'ın kitabı'dır (ki, O'nun bir tarafı Allah'ın elinde diğer tarafı ise sizin elinizdedir.) İkincisi de benim itret ve Ehl-i Beyt'imdir. Allah bana, bu iki emanetimin hiçbir zaman birbirinden ayrılmayacaklarını haber verdi.

Ey insanlar! Kur-an'dan ve benim Ehl-i Beyt'imden daha öne geçmeye çalışmayın. Aynı zamanda bu iki değerli emanetimin yolunda çalışmaktan da hiçbir zaman geri kalmayın. Aksi takdirde helak olursunuz.

Bu arada Ali'nin elini tuttu ve o kadar havaya kaldırdı ki, her ikisinin koltuk altında ki beyazlığı görüldü. O'nu böylece bütün insanlara tanıttı, sonra da şöyle buyurdu:

'Mü'minlere kendilerinden daha yakın ve layık olan kimdir?'

Hep birden 'Allah ve Peygamberi daha iyi bilir' dediler. O zaman da Peygamber şöyle buyurdu: 'Allah ve ben onlara kendilerinden daha evlayım.'

Ey insanlar! 'Ben her kimin mevlası isem, Ali de onun mevlasıdır. 'Ya Rabbi! Ali'nin dostlarına yardım et ve Ali'nin düşmanlarını ise hor ve zelil kıl. Ve Ali'yi hakkın mihveri karar kıl.'[229]

Ehl-i Sünnet'e göre Hz. Peygamber(s.a.v) Veda Haccın da Şöyle buyurdu: 'Ey insanlar! Benim dediklerime iyice dikkat ediniz ve ne demek

[229] Subhânî, **Ebediyet Nuru**, s. 684.

istediğim hususunda düşününüz. Ben sizin aranızda iki emanet bırakıyorum onlara sarıldığınız müddetçe yoldan çıkmazsınız.

'Biri Allah'ın Kitabı, diğeri de benim sünnet ve hadislerimdir.'

Şia'ya göre ise; Peygamber bu tarihi hutbede Kur-an ve Sünnet'i tavsiye ederken, vefatına yakın günlerde 'Kadir' hutbesinde ise Kur-an ve Ehl-i Beyt-i'ni tavsiye etmiştir. Bu iki hadis ayrı zamanlarda söylendiği için aralarında herhangi bir çelişki yoktur.[230]

Çağdaş Ehl-i Sünnet siyerlerinde (M.Gazali, M.Hamidullah, R. el-Bûtî gibi yazarların siyer kitaplarında) bu konuya pek yer verilmemektedir. Ancak ilk dönem İslam tarihi kaynaklarında bu olayla ilgili rivayetler yer almaktadır. İbn-i Kesir'in 'El-Bidaye Ve'n-Nihaye' adlı esrinde olduğu gibi.[231]

3.8. HZ.EBU BEKR'İN NAMAZ KILDIRMASI

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in zevcelerinin tutumu ile ilgili bir olay da dikkat çekicidir. İbn Abbas şöyle nakleder: "Hz. Peygamber (s.a.v.) [hasta yatağında iken] Hz. Ali'yi çağırmalarını istedi. Ayşe, Ebu Bekir'i çağırtsaydın ne olurdu? dedi. Hafsa ise: Ömer'i çağırtsaydın ne olurdu? dedi. Herkes toplanınca Hz. Peygamber (s.a.v.) hepiniz gidin, gerekirse ben sizi çağırtırım, buyurdu." Bir olay da, Ebu Bekir'in mescitte Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yerine namaz kıldırmasıdır. Bu rivayeti Ehl-i Sünnet birçok kez nakletmiştir. Burada şunu belirtelim ki, Hz. Ali'ye göre Hz. Peygamber (s.a.v.) adına Ebu Bekir'e namaz kıldırmasını söyleyen Ayşe'dir. Ayrıca, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hasta haliyle mescide gelip

[230] Subhânî-Ebediyet Nuru.s.677
[231] İbn-i Kesir, **El-Bidaye Ve'n-Nihaye**,c.5,s.365(Çv.Mehmet Keskin), İstanbul-1994

Ebu Bekir'in önüne geçtiğini de biliyoruz. Bu durumu şöyle tevcih etmişlerdir: Ebu Bekir, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e iktida etti, cemaat ise Ebu Bekir'e! Şafiî, bu şekilde sadece bir namaz kılındığı kanaatindedir. Yukarıdaki açıklamalara dikkat edildiğinde meselenin nereye varacağı açıktır. Dr. Ahmed Mahmud Subhî'ye göre, Ebu Bekir'in namaz kıldırması hikâyesi ve bunun onun hilafetine kanıt olarak gösterilmesi, Ebu Bekir taraftarlarının uydurmasıdır. Onlar bu şekilde Ebu Bekir'in hilafetine bir kanıt [nass] ortaya koymak istemişlerdir.

Ehl-i Sünnet'e göre ise; Artık Rasulullah(s.a.v.) çıkıp halka namaz kıldıramayacak halde idi. Bunun üzerine, 'Ebû Bekr'e söyleyin halka namaz kıldırsın' buyurdu. Buna karşı da Hz. Aişe 'Ya Rasulallah! Ebû Bekr çok yufka yüreklidir. Senin makamına geçince dayanamayabilir ve sesini de kimseye duyuramaz' diye müdahale edince; 'Siz Hz.Yusuf'un çevresinde ki kadınların tıpkısınız, söyleyin Ebû Bekr namazı kıldırsın cemaate' diye tekrarladı. Bundan böyle de halka namaz kıldıran hep Ebu Bekr oldu. Bu günlerde, bir keresinde Rasulullah(s.a.v.) namaza çıktığında Ebû Bekr'in halka namaz kıdırdığını gördü. Ebû Bekr geri çekilmek istedi. Fakat Rasulullah devam etmesini buyurdu. Ve kendiside Ebû Bekr'in yanına oturdu.[232]

Bütün bu gelişmeler, Hz. Peygamber (s.a.v.)'den sonra halifenin kim olacağı noktasındaki siyasî kargaşayı gözler önüne sermektedir. Kuşkusuz ki Hz. Peygamber (s.a.v.) Gadir'de Hz. Ali'yi yerine tayin etmiş, O'nun Allah tarafından imam seçildiğini ilan etmiştir.[233]

---

[232] el-Bûtî, **Fıkhu's-Sîre**, s. 472.
[233] Caferiyân, **Tarih**, I, 470.

3.9. FEDEK SORUNU

Peygamber Fedek bağını kızı Fatıma'ya bağışladı. Bu mülkü bağışlamada ki maksat bunun için karinelerde şahitlik ettiği üzere iki şey idi:

1. Peygamberin vefatından sonra, Müslümanların idareciliği Hz.Ali'nin uhdesinde bulunmalıdır. Böyle mükemmel bir mevki için en büyük sarfiyatın olması gerekiyordu. Hz.Ali bu mevkinin ve makamın devamı için Fedekten en iyi bir şekilde istifade edebilirdi. Ancak Halife bu tedbirden haberdar olmuştu. Daha ilk gün başa geçer geçmez, Fedek'i Peygamber hanedanın elinden geri aldı.

2. Peygamber'in nesli ki, kemal sahibi biricik kızı ile göz nurları hasan ve Hüseyin idiler. Peygamber'in vefatından sonra yüz ağartıcı bir şekilde yaşamalıydılar. Böylece Peygamber'in haysiyet ve onuru baki kalmalıydı. Bu maksattan ötürü Peygamber Fedek'i kendi kızına bağışladı. Muhaddisler ve Müfessirler ile bazı Sünni yazarları şöyle yazmaktadır: 'Yakınlarının, fakirlerin ve yolda kalanların hakkını ver.' Ayeti nazil olduğunda Peygamber kızı Fatıma'yı isteyerek Fedek'i ona bağışta bulundu. Bu hadiseyi nakleden kimse peygamber'in büyük sahabilerinden Ebu said El-Hudri'dir.

3. Âyeti Şerife'nin Hz. Zehra ve onun evlatları hakkında nazil olduğu hadisesi alimler arasında ittifak edilmiş bir hakikattır. Peygamber'in 'Fedek'ki de ver kızına' Âyeti nazil olduğu bir zamanda bağışta bulunduğu hususunda Şia Uleması arasında icma konusudur ve bunu bazı Sünnî bilginlerde açık bir şekilde teyid etmektedir.

4. Halife, Fatıma'nın malikiyetini tasdik etti. Aniden dostu Ömer içeri girerek, mektubun ne olduğunu sordu. O dedi ki, 'Bu kağıtta Fatıma'nın

malikiyetini tasdik ettim'. O ise şöyle cevap verdi: 'Sen Fedek'in gelirine ihtiyaç duymaktasın. Zira, eğer yarın arap müşrikleri Müslümanların aleyhinde kıyam edecek olurlarsa onların savaş giderlerini nereden temin edeceksin? Sonra da Halife'nin huzurunda mektubu yırttı.[234]

Ehl-i Sünnet kaynaklarında şu bilgi yer almaktadır. 'Fatıma ile Abbas, Rasulullah'tan kendilerine kalan mirası talep etmek üzere Ebu Bekr'e geldiler. Geldiklerinde, Rasulullah'ın Fedekte ki arazisini ve Hayber'deki payını istiyorlardı. Ebu Bekr onlara şöyle dedi:

- Rasulullah'ın şöyle dediğini işittim: 'Bize mirasçı olunmaz. Bizim terekemiz sadakadır. Muhammed ailesi, ancak şu maldan yerler.' Allah'a yemin ederim ki, Rasulullah(s.a.v.)'in yaptığı her şeyi mutlaka bende yapacağım. O'nun uygulamalarından hiçbirini uygulama dışında bırakmayacağım. Bunun üzerine Fatıma, Ebu Bekr'e darıldı. Vefat edinceye kadar da onunla konuşmadı.[235]

3.10. ÜSAME ORDUSU NEDEN SEFERE ÇIKARILMADI?

İslam peygamberi çok iyi biliyordu ki, İslam'ın gittikçe daha da artan kudretine şahit olan güçlü Rum imparatorluğu peygamberin, Yahudiliği Arabistan'dan dışarı atmasından ve bazı Hristiyanları da İslam devletine haraca bağlamasından dolayı şiddetli bir şekilde rahatsız olmuşlardı.

Hicri 9. yılda Rumların nazarında bu ihtimali tehlike oldukça ciddiydi. Nitekim veda haccında Medine'ye döner dönmez, içinde Ebu Bekir, Ömer, Ebu Ubeyde ve Sad b. Ebi Vakkas gibi bazı ünlü şahsiyetlerin de bulunduğu ensar ve muhacir Müslümanlardan müteşekkil bir ordu hazırladı. [236]

---

[234] Subhânî, **Ebediyet Nuru**, s. 545-548.
[235] İbn-i Kesir, **el-Bidâye**, I, 474.
[236] İbn-i Hişâm, **Sîre**, II, 642.

Peygamber mücahitlerin dini duygularını okşamak maksadıyla kendi elleriyle Usame'ye bir sancak teslim etti. Peygamber'in daha yeni yetişmiş genç bir İslam askerini komutan tayin ederek muhacir ve ensardan olan büyük onun emri altına vermesinden iki ayrı önemli maksadı vardır.

Birincisi: Bu yolla Usame'nin şahsına yönelen musibeti bertaraf ederek onun şahsiyetini yüceltmeyi düşünüyordu. Zira o babasını Rum'larla yapılan savaşta kaybetmişti.

İkincisi: Bu vesileyle iş ve makam taksiminin şahsiyet ve liyakat üzere olduğu ilkesini canlı tutmak ve de toplumsal mevki ve makamların liyakat ve ehliyetten başka hiçbir şey istemediğini anlatmak istiyordu. Bu gibi şeyler hiçbir zaman yaşa-başa bakmaz. Böylece de liyakat ve ehliyet sahibi gençlerin kendilerini birtakım toplumsal ağır mesuliyetler için hazırlamalarını ve onlara İslam'da makam ve mevkinin müstakim olarak liyakat ve işbilirlik ile ilgisinin olduğunu yaş-başla hiçbir alakasının bulunmadığını ifade etmek istiyordu.

Peygamber'in bu birliği hazırlama hususunda bizzat çalıştığını, zahmet çektiğini gördükleri halde birtakım gizli eller ordunun Cürfe'den hareketini geciktiriyor ve gizliden işi bozuyorlardı.

Peygamber hastalık esnasında ordunun karargâhtan hareketinin engellediğini ve bazılarının Usame'nin komutanlığı hakkında ileri-geri sözler sarf ettiğini öğrendi. O, bu cereyandan şiddetli bir şekilde bir şekilde rahatsız oldu. Omzuna bir havlu alıp atıp, başını da bir mendille bağlayarak Müslümanlarla yakından konuşmak ve onları bu muhalefetin korkunç azap ve akıbetinden korkutmak maksadıyla Mescid'e koyuldu. O, hastalığına rağmen minberin üstüne çıkarak Allah'a hamd-u sena ettikten sonra şöyle buyurdu:

“Ey insanlar! Ben ordumun hareketinin te’hir edilmesi dolayısıyla oldukça rahatsızım. Söylentilere bakılacak olursa içinizden bazıları Usame’nin komutanlığına razı olmamış ve onu tenkid etmeye başlamışlar. Ama sizin bu itiraz ve inadınız daha yeni görülmüş bir şey değildir. Daha önce de onun babası “Zeyd”i eleştiriyordunuz. Allah’a yemin olsun ki, babası bu makama layık olduğu gibi onun oğlu da bu makama layık ve ehildir. Ben onu oldukça çok seviyorum, insanlar! Onun hakkında iyilik yapın ve diğerlerini de onun hakkında iyilik yapmaya davet ediniz. O sizlerin iyilerinizdendir.”

Peygamber burada konuşmasını keserek minberden aşağıya indi ve ateşler içinde yanan bedeniyle yeniden yatağına döndü. Sahabenin ileri gelenlerinden bazıları onun ziyaretine gelince de devamlı olarak onlara şöyle tavsiye ediyordu: “Usame’nin birliğini harekete geçirin!”

Bazı sahabelerin açıkça muhalefeti ve onların Usame’nin ordusuna katılmaktan imtina etmeleri aslında birtakım yeraltı faaliyetlerinin yapıldığını ve Peygamber’in vefatından sonra hükümet ile İslam’ın siyasi makamına el koymaya ve gadir gününde resmi bir şekilde ilan edilen, Peygamber’in halefini kenara bırakmaya dair ciddi bir şekilde karar alındığını ifade ediyordu.

Peygamber de onların bu niyetinden icmalen haberdardı. Bundan dolayı da onların planlarını ters-yüz edebilmek için ashabın ileri gelenlerinden hepsinin Usame’nin ordusuna katılması konusunda ısrar ediyor ve bir an önce Rum’larla savaşmak maksadıyla Medine topraklarını terk etmelerini söylüyordu. Ama siyaset sahnesinin oyuncuları kendi planlarını icra edebilmek için belirli birtakım sebepler yüzünden, Usame’nin ordusuna katılma hususunda makbul olmayan birtakım mazeretlere sarılmak ordunun harekete geçmesini engelliyorlardı. Ta ki, peygamber vefat etti. 16 günlük bir tevakkuf ve tehirden sonra da Peygamber’in vefat haberi üzerine yeniden Medine’ye geri döndüler. Peygamber’in, vefat

günlerinden Medine'nin siyasi ve zararlı kimselerden (ki, Peygamber'in halefinin aleyhinde birtakım kışkırtmalarda bulunabilirlerdi) boşalmış olmasını ifade eden en büyük isteği de böylece pratize edilemedi. Onlar sadece Medine'yi terk etmemekle yetinmediler. Belki bütün güçleriyle çalışarak Peygamber'in hemen bir sonraki vasisi olan Emir-el Mü'minin Ali'nin mevki ve makamını tahkim ve muhkem kılan her türlü iş ve faaliyetlerin de önünü almaya ve muhtelif bahanelerle Peygamber'in bu mevzu etrafında konuşmasına engel olmaya çalışmışlardır.[237]

Hz. Ali, bu ordunun gönderilmesinden maksadın kendisinin velayetini sağlamlaştırmak olduğunu söylemiştir.[238]

Ehl-i Sünnet kaynaklarında ki bilgiler şöyledir. Rasulullah Üsame ordusunun gönderilmesi hususunda halkın yavaş davrandığını gördü. Hasta olmasına rağmen başı sarılı bir vaziyette minbere çıktı. Halk Üsamenin komutanlığı hakkında 'Rasulullah muhacirler ve ensar'ın büyükleri üzerine genç bir çocuğu tayin etti' diye ileri geri konuşuyordu. Resul-i Ekrem Allah'u Teâla'ya gereği gibi hamd ettikten sonra: 'Ey insanlar, Üsamenin ordusunu gönderiniz. Allah'a yemin olsun ki, siz vaktiyle Üsamenin babası hakkında söylediklerinizi şimdi de Üsame hakkında söylüyorsunuz. Babası nasıl bu işe layık idiyse Üsame de aynı şekilde buna layıktır' buyurdu. Sonra minbrden indi ve halkın bu sefer için süratle hazırlanmalarını emretti.

Rasululah'ın hastalığı iyice ağırlaşmıştı. Üsame ordusuyla yola çıkmış ve Medine'ye bir fersah mesafede ki Curuf'ta konaklamıştı. Rasululah'ın hastalığı iyice ağırlaşınca Üsame ve halk Cenab-ı Hakk'ın Rasulü hakkında vereceği hükmü beklemeye başladılar.[239]

---

[237] Subhânî, **Ebediyet Nuru**, s. 692, 693, 694, 695.
[238] Caferiyân, **Târîh**, I, 469.
[239] Nedvî, **Rahmet Peygamberi**, s. 376.

3.11. YAZILMAYAN MEKTUP

Daha önce de söylendiği üzere Peygamber hastalandığında birtakım önemli şeylerin zaptı için kendi sahabelerinden kâğıt kalem getirmesini istedi. Ve onlara bu mektubun onların delalete düşmelerine engel olacağını hatırlattı. “Bu mektubu şundan ötürü yazmak istiyorum ki, benden sonra delalete düşmeyesiniz.” Görüldüğü üzere Peygamber mektubu yazma nedenini “delalete düşmemek” cümlesiyle beyan etmiştir. Ama ne yazık ki, orada hazır olanların ihtilafa düşmeleri, Peygamber’lerin mezkûr mektubu yazmaktan vazgeçmesine sebep oldu.

Şöyle bir soru sorulabilir: Peygamberin yazmak istediği mektup hangi konu etrafındaydı? Bu sorunun cevabı açıktır. Zira önceden de dediğimiz gibi, usül göz önünde bulundurulursa rahatlıkla şöyle dememiz gerekir: Peygamber’in bu mektuptan gayesi, Emir-el Mü’minin Ali’nin vesayet ve hilafetini muhkem kılmak ve Peygamber’in Ehl-i Beyt’ine tabi olmanın lüzumunu ortaya koymaktan başka bir şey değildi. Bu hakikat Ehli Sünnet ve Şia camiasının ittifak ettikleri “Sekaleyn” hadisinin mülahaza edilmesiyle gün ışığına çıkmaktadır. Zira Peygamber yazmak istediği mektup hakkında şöyle buyurdu:

“Bu mektubu şundan ötürü yazmak istiyorum ki, benden sonra delalete düşmeyesiniz.” “Sekaleyn” hadisinde de aynı cümleyi kullanmış ve kitap ve Ehl-i Beyt’e tabi olmanın sebebini de “delalet ve sapıklığa düşmemek” olduğunu beyan buyurmuştur.

Buhari, İbn-i Abbas’ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Rasulullah(s.a.v.) can çekişirken, evinde bazı adamlar vardı, şöyle buyurdu; ‘Bana bir kağıt kalem getirin ki, size bir yazı yazayım, ondan sonra

artık ebediyen sapıklığa düşmeyesiniz.' Evdekiler ihtilaf edip tartıştılar. Rasululah onlara 'haydi kalkın gidin'dedi.

Bu hadis üzerinde bid'at ehli, Şia ve diğer bazı kimseler vehme kapılmışlardır. Her iddaa sahibi, Rasululah'ın yazmak istediği yazının kendi iddaaları doğrultusunda olacağını söyler. Bu iddia, müteşabih şeye sarılıp, muhkemi terk etmek demektir. Ehl-i Sünnet ise, muhkemi ele alır. Müteşabihi reddeder. Bu, Aziz ve Celil olan Allah'ın kendi kıtabında da tavsif ettiği gibi ilimde derinleşen kimselerin yoludur. Bu konuda dalalet ehli kimselerin çoğunun ayakları kaymıştır. Ehl-i Sünnet'e gelince, onların hakka tabi olmaktan başka mezhepleri yoktur. Hak nereye giderse onlarda onun peşisıra giderler.[240]

3.12.HZ.EBU BEKR'E BİAT

Ensar, Ebu Bekir'e biat ettikten sonra Hz. Ali'yi gördüklerinde ona: "Keşke daha erken gelmiş olsaydın. Eğer Ebu Bekr'den önce gelseydin sana biat ederdik. Ancak şimdi biatimizi bozamayız" demişlerdir. Oysa ondan önce Gadîr-i Hum'da Hz. Ali'ye biat etmişlerdi. Fakat siyasî birtakım nedenlerden dolayı geçmişteki sözlerine bağlı kalmadılar ve Ebu Bekr'e yaptıkları haksız biati tanık gösterdiler.[241]

İslam'da Halife, kendi üstünde hiçbir yöneticinin bulunmadığı ve makamını başka hiçbir kimsenin paylaşmadığı en büyük yöneticidir. Yeryüzünde kendi hakikat ve manasına uygun olarak gerçekleşen ilk Hilafet Hz.Ebu Bekr'in hilafetidir. Allah Rasulu sekiz gün hasta yattı. Bilal yanına gelip 'Ey Allah'ın

[240] İbn-i Kesir, **el-Bidaye**, V, 394.
[241] Caferiyân, **Târîh**, I, 163.

Rasulu, insanlara namazı kim kıldıracak?' diye sorunca, Hz.Peygamber ona, 'Ebu Bekr'e uğra, namazı o kıldırsın' buyurdu. Hz. Ebu Bekr sekiz gün namaz kıldırdı, vahiy de inmekteydi. Allah Rasulu Allah'ın susması (bir hüküm bildirmemesi), Müslümanlar da Allah Rasulü'nün susması sebebiyle sükût ettiler.[242]

Sünen-i Tirmizi'de Ebu Saîd El-Hudrî'den şöyle rivayet edilmiştir; Rasûlullah şöyle buyurdu: 'Hiçbir Peygamber yoktur ki onun gök halkından iki vezîri(yardımcısı) ve dünya halkından da iki vezîri bulunmasın. Benim gök halkından iki vezîrim ise Cebrâîl ve Mikâîl'dir. Dünya halkından iki vezirim de Ebû Bekir ile Ömer'dir. [243]

[242] M. Abdülhay el-Kettanî, **et-Terâtibu'l İdariye**, (Çev. Ahmet Özel), İstanbul 1990, I, 81.
[243] Ebu İsa et-Tirmizi, **Sünen-i Tirmizi Tercemesi**, (Çev.Osman Zeki Mollamehmetoğlu), İstanbul 1977, VI, 238.

SONUÇ

Müslümanların, Hz. Peygamber'i "örnek" bir kişi olarak görmeleri Resulullah'ın yaşamını en ince ayrıntılarına kadar incelemelerini gerektiriyordu. Bundan dolayı, Rasulullah'ın kişiliği ile ilgili en küçük bilgiye dahi sahib olmaya çalışmaktadırlar.

İbn-i İshak'ın yazdığı sîrenin, kendisinden önce sîre yazmaya ilgi duyanların dağınık çabalarının sonucu ve çalışmaların bütünü olması itibariyle ayrı bir önemi vardır.

Hicrî I. asırda ve İbn İshak'dan önceki kuşaklar arasından bazı muhaddisler tarafından Hz. Peygamber'in sîresinin toplanmasına dair bazı çabalar olmuş ise de hiçbirisinin çalışması, İbn-i İshak'ınki gibi düzenli olmadığından gerekli ilgiyi görmemiştir. İbn-i İshak'ın sîresi, mükemmel bir örnek olarak Ehl-i Sünnet tarihçileri tarafından kabul edildi. Onlar sonraları başka haberler topladılarsa da sonradan toplanan bu haberler daha İbn-i İshak'ın sîresinin haşiyeleri olarak telakkî edildi ve bu şekilde İbn İshak'ın sîresinin temel kaynak olma özelliğini korunmuş oldu. Öyle ki, Şafiî, insanların İbn İshak'ın sîresine muhtaç olduğunu söylemiştir.

İslâm tarihi boyunca hicrî I. yüzyıldan itibaren her şehrin kendine has siyasî ve dinî eğilimi olduğunu, bu eğilimin, ister hükümetlerin politikalarına uygun olsun ister olmasın, halkın çoğunluğu tarafından benimsendiğini; doğal olarak her şehrin âlimlerinin ve râvîlerinin de bu eğilimden etkilendiklerini hatırlatmakta yarar vardır.

Tarihten anlaşıldığına göre, Şam uzun bir süre Emevî çehresi taşımıştır. Kûfe çeşitli nedenlerden dolayı içerisinde Şiî eğilimler barındırmış; Basra ise,

Kûfe ile rekabet etmesi ve Cemel'e katılması nedeniyle Hz.Osman yanlısı bir havaya bürünmüştür. Mekke ve Medine ise, Şeyheyn(Hz.Ebu Bekr ve Hz.Ömer) taraftarı olmuş ve onların görüşlerini, dinî ve siyasî görüşlerinin temeli saymışlardır.

İslâm tarihi yazımında Şiîlerin payı oldukça büyüktür. Bu, hem Ebu Mihnef ve Külebî gibi Irak Şiîleri için geçerlidir, hem de İmamiye mezhebinde olanlar için.

Şiî âlimlerin sîre yazımı ile Sünnî âlimlerin sîre yazımı arasında bir fark vardır: Şiîler, Rasulullah'in hayatını daha kutsal değerlendirmişler ve Hz.Peygamber'in masumiyetini konunun temeli yapmışlardır. Ancak Sünnî âlimler, Hz. Peygamber'in hayatına son derece saygılı yaklaşmalarına rağmen, Hz. Peygamber'in masumiyeti konusuna tüm boyutlarıyla dikkat etmemişler, rivayetleri daha çok kullanmışlardır. Rivayetlerde ki bilgileri de değiştirmeden kullanmışlardır.

Bizim araştırmamız da tespit edebildiğimiz kadarı ile Şia Hz.Peygamber'in hayatını araştırmaya önem vermiştir. Bu araştırmayı yaparken kullandıkları kaynakların Sünnî veya Şiî olmasına dikkat etmemişlerdir. İşledikleri konular hangi kaynaklarda var ise, o kaynağı kullanmışlardır.

Yalnız Sünnî kaynakları hem kullanmışlar hemde eleştirmişlerdir. Biz 'ihtilaflı konular' bölümünde bunu göstermeye çalıştık.

Ele aldığımız Resul Caferiyan'ın 'Siyasi İslam Tarihi' ve Cafer Subhani'nin 'Ebediyet Nuru' isimli siyer kitapları'nda tarihçilik anlayışına ters bazı durumlarla karşılaştık. Şia'nın sevmediği sahabelere karşı, hiçde hoş olmayan, rivayet ve sözlere bu eserlerde yer vermişlerdir. Tarihçinin tarafsız olması gerektiği

kuralına riayet edilmediği çok aşikar bir şekilde bu eserlerde karşımıza çıkmaktadır.

Konunun karşılaştırmalı bir şekilde ele alınışı, Hz.Peygamber'in hayatını anlamada ve öğrenmede bizleri heyecanlı bir araştırmaya sevk etmiştir. Elde edilen bilgi ve rivayetlerin farklı iki görüş tarafından değerlendirilmesi, konunun anlaşılması için bizlere önemli ipuçları vermektedir. Ancak dikkat edilecek husus tarafgir olmadan olayları olduğu gibi anlatmaktır.

Konu araştırmaya ve insanlarda ilgi uyandırmaya her zaman açıktır.

KAYNAKÇA

Aydın, Musa, "**Hz. Hatice Allah Resulü'nden Başkası İle Evlenmiş midir**?" *Kıble Dergisi*, Yıl 2, Sayı 5, İstanbul 2002.

Bağdadi, Ebû Bekr el-Hatîb Ahmed b. Ali b. Sabit Hatîb**, Târîhu Bağdad ev Medîneti's-Selam**, Beyrut trs.

Buti, Muhammed Said Ramazan, **Fıkhu's Sîre**, (Çev. Ali NAR–Orhan AKTEPE), İstanbul 1992.

CAFERİYAN, Resul**, Siyasi İslam Tarihi,** Çv.Davut DUMAN, Ankara, 2003.

CAFERİYAN, Resul, **Tarih-e Siyasiy-e İslam**, Kum, h.ş. 1377.

Cevad, Ali, **Mevaridu Tarih-i Taberî**, Bağdat trs.

Dûri Abdülazîz , **Bahsun Neş'et-ü İlm'üt-Tarih İnd'el-Arab**, Beyrut,1993.

El-Askalani, Ebü'l-Fazl Şehabeddin Ahmed İbn Hacer, **Lisan'ül-Mizan**, thk. Muhammed Abdurrahman Maraşli, Beyrut 1995.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur-an Dili**, Sd.İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel, İstanbul 1992.

Emin, Allâme Seyyid Muhsin, **Ayan'üş-Şia**, thk. Hasan Emin, Beyrut 1983.

Gazali, Muhammed, **Fıkhu's Sîre**, (trc.Resul TOSUN),İstanbul, 2006.

Habib, Muhammed, **et-Tarih ve'l-Müverrihun bi-Mekke Mine'l-Karni's-Salis el-Hicri İla Karni's-Salis Aşer,** London 1994.

Halebi, Ebü'l-Ferec Nureddin Ali b. İbrâhim b. Ahmed**, es-Siretü'l-Halebiyye,** Beyrut trs.

Hamidullah, Muhammed, **İslam Peygamberi**, çev. Salih TUĞ, Ankara 2003.

Horovitz, Josef, **el-Meğazî'l-Ûla ve Müellifuha**, (Çev. Hüseyin Nassâr), Kahire, 1949.

Horovitz, Josef, **İslâmî Tarihçiliğin Doğuşu**, (Çev. Ramazan Altınay-Ramazan Özmen), Ankara Ok. Y., Ankara 2002.

İbn Ebi'l-Hadîd, Ebû Hamid İzzeddin Abdülhamid b. Hibetullah **Şerh-u Nehci'l-Belâğa**, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim, Beyrut 1965.

İbn Hişam, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik, **es-Siretü'n-Nebeviyye,** thk. Süheyl Zekkar, Beyrut 1992.

İbn Kesir, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer, **el Bidaye ve'n Nihaye**, Beyrut 1981.

İbn-i Kesir, Ebu'l-Fida İsmail, **El-Bidaye Ve'n-Nihaye**,c.5,s.365(Çv.Mehmet Keskin), İstanbul-1994.

İbn-i Kesir, Ebu'l-Fida İsmail, **Tefsîr'ul Kebir**, Beyrut 1977.

İbn-i Nedim, Muhammed b. İshak, **el-Fihrist**, Beyrut, 1964.

İbnü'l-Esir, İzzüddin Ebu'l Hasen Ali b. Ebi'l Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerim b. Abdülvahid eş-Şeybani, **el-Kâmil fi't-Târih**, Beyrut 1965.

İsfehânî, Ebu'l-Ferec Ali b. Hüseyin b. Muhammed, **el-Eğani**, thk. Abdüssettar Ahmed, Beyrut 1990.

Kazvini, Ebü'r-Reşid, Nasırüddin Abdülcelil İbn Ebü'l-Hüseyin, **Kitab'ün-Nakz**, Payan 1952.

Kettanî M. Abdülhay, **et-Terâtibu'l İdariye**, (Çev. Ahmet Özel), İstanbul 1990, I, 81.

Koçyiğit, Talât, **Hadis Tarihi**, Ankara, 1997.

Kohlberg, Etan, **Kitabhane-i İbn Tâvus ve Ahvalu Âsaru U,** trc. Resul Caferyan-Seyyid Ali Kırai, Kum 1993.

Kufi, Ebû Muhammed Ahmed b. A'sem, **el-Fütûh**, Beyrut 1986.

Makdisî, Muhtâr b. Tahir, **el-Bed' ve't-tarih,** Bağdat trs.

Meclisi, Muhammed Bakır b. Muhammed Taki b. Maksud Ali**, Biharü'l-Envari'l-Câmia li-Düreri Aahbari'l-Eimmeti'l-Ethâr,** Beyrut 1983.

Mes'ûdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Hüseyn, **Muruc'uz-Zeheb ve Meâdînu'l-Cevher**, Kahire, 1964.

Mes'udî, Ebü'l-Hasan, Ali b. Hüseyin b. Ali, **et-Tenbih ve'l-işraf**, Beyrut 1981.

Necaşi, el-Esedi Kufi, Ebü'l-Abbas, Ahmed b. Ali, **Ricâl**, thk. Muhammed Cevad Nâinî, Beyrut 1988.

Nedvi, Ebu'l Hasen, **Rahmet Peygamberi**, (Çev. Abdülkerim ÖZAYDIN), İstanbul 1992.

Rosenthal, Franz, **A History of Muslim Historiography**, Leiden, 1968.

Sâbûnî, Muhammed, **et-Tıbyan**, İstanbul 1988.

Sâbûnî, Muhammed, **Safvetü't-Tefasir**, Beyrut 1981.

Sezgin, Fuad,**Târîhü't-Türasi'l-Arabî**, thk. Mahmûd Fehmi Hicazi-Fehmi Ebü'l-Fazl, Kahire 1977.

SUBHÂNÎ, Cafer, **Ebediyet Nûru,** Çv.Seyyid Cafer Hüseyni-Kadri Çelik, İstanbul, 2004.

Suyutî, Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr, **el-Müzhir fî Ulumi'l-luga ve Envaiha,** thk. Muhammed Ahmed Cadelmevla, Kahire, trs.

Sübki, Ebû Nasr, Taceddin İbnü's-Sübki Abdülvehhab b. Ali b. Abdilkafi, **Tabakatü'ş-Şafiiyyeti'l-kübra,** thk. Mahmûd Muhammed Tanahi-Abdülfettah Muhammed el-Hulv, Kahire 1964.

Şakir, Mustafa, **Tarih'il-Arabî ve'l-Muvarrihun**, Beyrut, 1990.

Şeyh Müfid, Ebu Abdullah, Muhammed b. Muhammed b. Nu'man Bağdadî, **el-İrşad fi Marifeti Hücecillah al'al İbad**, Beyrut, 1993.(Türkçe çv.Davut DUMAN, İstanbul, 1996).

Tabatabâî, Muhammed Hüseyin, **el-Mîzân fî Tefsiru'l-Kur'ân**, Beyrut 1973.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir b. Yezid**, Tarihü'l-Ümem ve'l-Müluk,** Beyrut 1987.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, **Tarih-i Taberi,** Tercemesi, Konya 1973.

Tabersi, Ebû Cafer Muhammed b. Ali b.Şehraşub, **Menakıbu Âli Ebî Tâlib**, Beyrut 1985.

Togan, Zeki Velidî, **Tarihte Usûl**, İstanbul, 1985.

Uveys, Abdülhalim, **İbn Hazm el-Endülüsî ve Cühudühü fil-Bahs'it-Tarihi ve'l-Hizari**, Kahire, l409.

Vakıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vakıd el-Eslemi, **el-Meğâzî**, Mısır, 1948.

Ya'kubî, Yasin, İbrahim el-Caferî, **el-Ya'kubî: el-Müverrih ve'l-Coğrafî**, Bağdat, 1980.

Ya'kubi, İbn Vazıh Ahmed b. İshak b. Ca'fer, **el-Buldan**, Necef, trs.

Ya'kubi, İbn Vâzıh Ahmed b. İshak b. Ca'fer, **Tarîh-u Ya'kubi,** Tahran 1964.

Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, **Mizan'ül-İtidal fî Nakdi'r-Ricâl**, Beyrut 1963.

Zehebî, Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b Ahmed, **Tezkiret'ül-Huffaz**, Beyrut 1956.

Zübeyrî, Mus'ab, **Nesebu Kureyş**, Kahire 1953.

ÖZET

ÇELİK Selim, ‘Resul Caferiyân’ın Siyasi İslam Tarihi (Siyer) ve Cafer Subhânî’nin Ebediyet Nuru (Siyer) adlı eserlerinin Bilgi Kaynaklarının Tahlili’, Ankara, 2007.

Bu araştırmamızda Hz. Peygamber’den sonra oluşmuş ve temelinde ‘hilafet’ meselesi olduğu şeklinde karşımıza çıkan ‘Şîa’nın siyer alanında ki Ehl-i Sünnet’e göre farklılıklarını tespit etmeye çalıştık. Bu bağlamda temel aldığımız iki eserde de şunu görüyoruz ki, Şîa’nın kendini üzerine bina ettiği görüş, düşünce ve rivayetler ön planda tutulmuştur. Ağırlıklı olarak Sünnî kaynaklar kullanılmış, kendi kaynaklarını ise daha çok olayları kendi görüşleri doğrultusunda aktarmak istedikleri yerlerde kullanmışlardır. Bazen de kullanılan Sünnî kaynaklar olayları tam ve ojektif olarak nakletmemekle eleştirilmiştir.

Şiîler, Resulullah’in hayatını kutsal değerlendirmişler ve Hz.Peygamber’in masumiyetini konunun temeli yapmışlardır. Ancak bu masumiyet anlayışını her konuda gösteremedikleri de ortaya çıkmaktadır. Abese sûresinde ki Hz. Peygamber’e yapılan uyarıyı Velid b. Muğire’ye yapıldığı şeklinde tevil ederken, ‘Ey Peygamber, bildir sana rabbinden indirilen emri’ (Maide 67) âyetini ise Hz.Peygamber’e bir uyarı olarak değerlendirmişlerdir.

Ancak Şiî’lerin olaylara farklı bir görüş açısından bakmaları, konuların daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Hz. Peygamber(s.a.v.)’in sütanneye verilmesi olayı gibi. Mekke’yi idare eden bir kişinin torunu yoksul olamazdı.

Bu yönüyle Şiî’lerin ‘siyer’ alanına çok faydalı bir bakış açısı kazandırdıklarını söyleyebiliriz. Böylece Hz.Peygamber’in hayatı daha iyi

araştırılacaktır. O'nun yolundan gitmek isteyenler de bu yolda ki rehberlerini çok daha iyi tanıyacaklardır.

ABSTRACT

ÇELİK Selim, ‘Resul Caferiyân’ın Siyasi İslam Tarihi (Siyer) ve Cafer Subhânî’nin Ebediyet Nuru (Siyer), adlı eserlerinin Bilgi Kaynaklarının Tahlili’, Ankara, 2007.

In my study I have tried to explore the Shia’s differences from the perspective of the Sunnis, which has come out after Mohammad and has been based on the caliphate issue.

Taking all these into consideration, it is clear to us that the bases on which the Shia is based on are mostly ideas and hearsays. The Shis mostly used the Sunni sources, yet, they also used their own sources to reflect the events tailoring for their own perspectives. Therefore, the Sunni sources, on the other hand, are criticized for not reflecting the events.

The Shis has regarded the life of Mohammad as sacred and has taken the innocence of Mohammad into the core of the issue. However, it is obvious that they fail to respect to this innocence at all times. They think the warning, which was for Mohammad, was for Halid Bin Muğire. Also the fact that they think the verse of the Koran “Tell your God’s orders.” (Maide 67) was actually a warning for Mohammad is a clear indication of this failure.

On the other hand, the Shis consider the events from a different perspective help people to understand the core of the issues clearly. The matter of Mohammad’s being given to a wet nurse is an example of it. That’s why we can say that the Shis helped people to gain different perspectives Mohammad’s

life. Thanks to this fact, his life will be examined in a more detailed way and his followers will know their guide much better.